

*Estrangers a la muntanya. El procés migratori i el procés
d'assentament de la població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran
(2000-2012)*

Aimada Solé Figueras

Tesi doctoral dirigida per:

Dr. Enric Mendizàbal i Riera

Dr. Miguel Solana Solana

Departament de Geografia
Facultat de Filosofia i Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona

UAB

2013

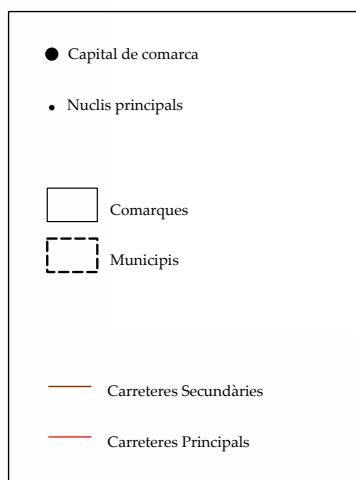
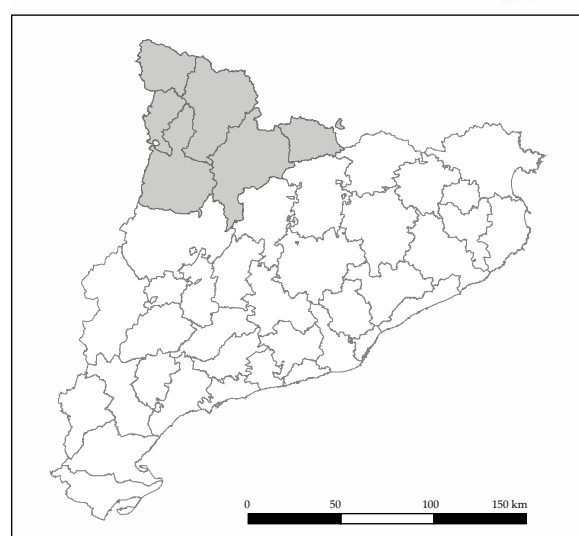
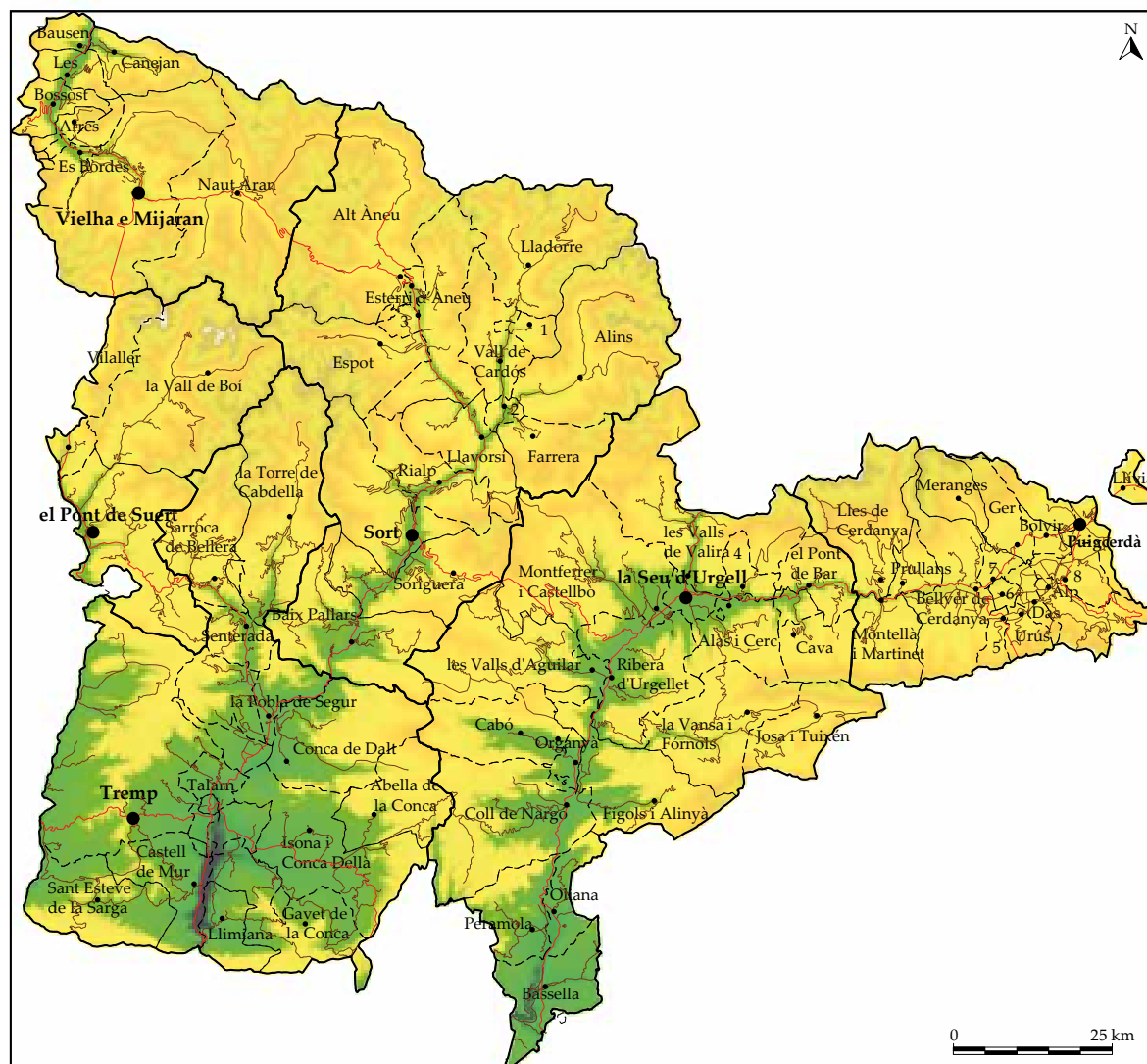
2.3.3 Àrea d'estudi i població objecte d'estudi

2.3.3.1 Context i estudi de cas: l'Alt Pirineu i Aran

a. El medi físic del Pirineu

L'àrea d'estudi està formada pel conjunt de sis comarques situades a l'extrem nord-occidental de Catalunya. Aquestes corresponen a l'Alt Urgell, l'Alta Ribagorça, la Cerdanya, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà i la Val d'Aran i coincideixen amb les sis comarques que formen l'àmbit territorial de Pla Territorial Parcial de l'Alt Pirineu i Aran, definit a la Llei 24/2007 (vegeu figura 2.5). El conjunt d'aquestes comarques presenta unes característiques similars (Tulla, 2009). Aquest fet rau en la seva situació geogràfica, limitada per la serralada del Pirineu axial i per la serralada prepirinenc. Bona part del Pallars Jussà, al voltant de la Conca de Tremp, i del vessant sud de l'Alt Urgell són d'àmbit prepirinenc. La resta de la comarca de l'Alt Urgell i la Cerdanya es troben en àrees d'alta muntanya. Ara bé, la vall ampla de la conca del Segre modera el relleu, al seu pas per aquestes dues comarques. L'alta muntanya també es presenta a les altres tres comarques, l'Alta Ribagorça, el Pallars Sobirà i la Val d'Aran, però de forma més imponent (Vilagrà, 2003). Totes sis comarques han estat considerades "comarques de muntanya", des de l'aprovació de la Llei 2/1983, de 9 de març, d'alta muntanya. És clar que cada indret presenta les seves particularitats -no és el mateix l'hàbitat a la fossa de la Cerdanya o al pla de la Seu d'Urgell que a un poble d'alta muntanya, situat a més altitud-, però en conjunt hi ha trets físics, socials, econòmics i culturals que les uneixen.

Figura 2.5: Àrea d'estudi

Elaboració pròpia

L'Alt Pirineu i Aran ocupa una superfície de 5.775,5 km². Segons dades del Padró Continu de població de 2012 hi habiten un total de 76.294 persones. Això representa l'1% de la població total de Catalunya i el 13% de la seva superfície. La densitat del territori és relativament baixa (13,3 hab/km²), si es compara amb el conjunt de Catalunya (235 hab/km²). Bona part dels municipis de l'àmbit d'estudi tenen menys de 500 habitants i només cinc en tenen més de 3.000: la Seu d'Urgell (12.5289 habitants), Puigcerdà (8.957), Tremp (6.515), Vielha e Mijaran (5.454) i la Pobla de Segur (3.156). En la majoria dels casos, aquest municipis són capitals de comarca o importants centres del sistema urbà pirinenc.

El territori s'estructura en valls, algunes d'origen glacià i d'altres resultat de l'acció fluvial (Tulla et al., 2007). Els principals eixos fluvials vertebraren l'estructura del territori a partir de quatre eixos que alhora defineixen quatre sistemes funcionals: l'eix de de la Garona (sistema de la Val d'Aran), l'eix del Noguera Ribagorçana (l'Alta Ribagorça), l'eix del Noguera Pallaresa (Pallars Jussà i Pallars Sobirà) i l'eix de l'Alt Segre (Alt Urgell i Cerdanya) (Vilagrasa, 2003). Dit això, cal posar de manifest dos aspectes. Primer, en l'actualitat i a causa de la construcció de comunicacions, s'han produït canvis en aquests sistemes. Així, les construccions del túnel de Vielha i del túnel del Cadí han suposat respectivament, d'una banda un enfortiment de la relació entre les comarques de la Val d'Aran i l'Alta Ribagorça i, de l'altra, certa separació entre el sistema Alt Urgell i Cerdanya (Miralles, 2006). Segon, existeix un sistema territorial, format per l'eix fluvial Alt Segre-Valira, que connecta l'Alt Urgell amb Andorra i que conforma l'àrea més poblada del la serralada (Guirado, 2011; Vilagrasa, 2003). En definitiva, es constaten tres àmbits diferenciats: l'àmbit que vertebrà l'eix occidental (Val d'Aran i Alta Ribagorça), el que vertebrà l'eix del Pallars (Pallars Sobirà i Pallars Jussà) i el que vertebrà l'arc del Segre i del Llobregat (Alt Urgell i Cerdanya) (Miralles, 2006).

Recuperant el que es deia més amunt, les comarques de l'Alt Pirineu i Aran comparteixen un clima i un relleu propis de muntanya i d'alta muntanya. En efecte, el clima és rigorós, sobretot a l'hivern i el relleu és abrupte i compta amb pendents notables, cosa que dificulta les comunicacions (vegeu Gorriás, 1995; Serrat, 1995; o Solé Sabarís, 2004). D'aquesta manera, al Pirineu axial -la part més elevada de la serralada-, els nuclis són petites agrupacions de població, que es relacionen amb les poblacions de la mateixa vall. Les cases

aïllades són pràcticament inexistents, així com les relacions entre valls paral·leles (Arqué, Garcia i Mateu, 1982). Val a dir que bona part d'aquests nuclis es funden durant l'Edat Mitjana⁵⁵. En canvi, al Prepirineu, a la conca de Tremp i a les valls obertes, com la Cerdanya, el poblament permanent és posterior, resultat de l'expansió territorial de la població de l'alta muntanya (Arqué, Garcia, Mateu, 1982). En suma, les característiques climàtiques i orogràfiques configuren el sistema territorial de poblament (Vilagrasa, 2003), que alhora dóna forma al paisatge pirinenc.

b. Geografia humana del Pirineu

El paisatge pirinenc és resultat de l'evolució històrica i de l'empremta de l'acció humana. Des de l'aparició de l'agricultura i la ramaderia -en l'etapa del neolític- l'acció sobre el paisatge ha anat experimentant fases més intenses i menys intenses en funció de la relació entre les necessitats humanes i la disponibilitat de recursos, al llarg dels segles (Aldomà et al., 2004). Amb tot, es pot dir que tradicionalment l'activitat principal de la població del Pirineu consistia en l'explotació agrosilvoramadera i la producció autàrquica. L'economia tradicional es basava fonamentalment en el conreu -tant per al consum humà com per al del bestiar-, la ramaderia -sobretot de bestiar oví- i l'explotació del bosc -tant per a la recol·lecció o la caça, com per a l'ús de la fusta i del carbó-.

Considerant aquesta estructura econòmica i el tipus de poblament en nuclis de dimensions reduïdes, la família constitueix l'eix fonamental de la vida a la muntanya. És la unitat bàsica de propietat, consum, reproducció i socialització (Sáez, 2001). L'existència d'un hereu únic buscava no dispersar el patrimoni escàs (Eito, 2008), i en concret no alterar les propietats agràries, així com fomentar la noció d'estabilitat econòmica i familiar (Saéz, 2001). Així mateix, una altra característica de la societat tradicional és l'articulació col·lectiva per la gestió del medi que envolta els nuclis i dels recursos que se'n extreuen, en el que es coneix com a béns comunals o comuns. En aquestes propietats comunals es desenvolupaven algunes de les activitats agrosilvoramaderes, que, tal i com s'ha dit, conformen les activitats principals dels habitants del Pirineu i n'afaiçonem el paisatge.

⁵⁵ Vila (1978) analitza l'hàbitat a la muntanya i conclou que la necessitat d'ajuda mútua és un element central a l'hora d'explicar aquest tipus de poblament, concentrat en petits nuclis.

Així mateix, en la societat tradicional es desenvolupaven altres activitats (Campillo, Sanclimens i Villaró, 1988; Saéz, 2001). La indústria característica d'aquesta societat "es trobava per tot arreu i feia un poc de tot" (Vila, 1978: 82). En aquest sentit, es té coneixement d'algunes activitats industrials com la indústria metal·lúrgica, la transformació agroalimentària o la indústria tèxtil, aquestes darreres de caire més aviat artesanal (Saéz, 2001). L'aïllament relatiu de la serralada fa que tota l'activitat industrial hagi d'estar present arreu, evitant l'especialització, a diferència de les zones més planes (Vila, 1978). D'altra banda, alguns serveis (mestres, metges, hostalers, sastres, etc.) també eren presents a la muntanya. Així doncs, d'acord amb Campillo, Sanclimens i Villaró (1988), es pot afirmar que la societat muntanyenca tradicional era força diversa. En aquest marc, a mitjans del segle XIX es produeix la major densitat de població del Pirineu. Això comporta l'ús intensiu dels recursos, fins al punt que el bosc desapareix en alguns àmbits del Pirineu (Aldomà et al., 2004). Lasanta, Vicente i Cuadrat (2000: 6) expressaven aquesta idea així: "La totalidad del territorio formaba parte del sistema productivo, lo que implicó que la cubierta vegetal sufriese un proceso de contracción muy importante".

L'hegemonia de la societat tradicional de les comarques pirinenques experimenta uns canvis fonamentals a mesura que el sistema capitalista penetra a l'estructura econòmica pirinenca (Arqué, Garcia i Mateu, 1982). El model d'organització socioeconòmica tradicional mostra les primeres manifestacions de crisi a començaments del segle XX (Barrachina i Tulla, 2010). Es poden distingir dues etapes.

Primer apareix la crisi industrial de la muntanya, que competeix amb dificultats amb la indústria emergent a les noves àrees industrials -al voltant dels rius Ter i Llobregat i de Barcelona- i la construcció de grans infraestructures -com les Exposicions Universals de l'any 1888 i de l'any 1929, o el metro de Barcelona, a la dècada de 1920- (Campillo, Sanclimens i Villaró, 1988). En aquest marc, comença un procés d'emigració de les zones altes de la muntanya cap a aquests pols industrials. A partir de llavors, s'entra en un període de transició on conviuen l'economia de subsistència i l'adaptació a l'economia de mercat.

Segon, s'intensifica el model capitalista al llarg de la primera meitat del segle XX, alhora que l'abandonament de les activitats tradicionals s'expandeix arreu del Pirineu (Barrachina i Tulla, 2010). Davant les dificultats d'adaptar-se als dictats del sistema econòmic capitalista, que busca la maximització de la productivitat, es produeixen canvis significatius. Algunes explotacions que poden tecnificar-se i mecanitzar-se s'orienten cap a la producció comercial i l'especialització, sobretot lletera. D'altres, amb menys possibilitats, s'abandonen o varien el seu ús (Guirado, 2007). D'aquesta manera disminueix la pressió exercida pel sistema tradicional sobre el territori, cosa que modifica el paisatge dominant fins llavors (Barrachina i Tulla, 2010). A banda dels efectes socioeconòmics, això es tradueix en un procés de revegetació intens, amb l'extensió generalitzada del bosc i el matollar, que té efectes al mateix temps en el sistema hidromorfològic (Lasanta, 2002; Lasanta, Vicente i Cuadrat, 2000).

En aquest procés de transició i d'adaptació a l'economia de mercat hi ha alguns elements específics a considerar. En aquest sentit, es pot esmentar el paper de l'administració. La construcció de l'estat liberal i el seu intent de controlar els recursos naturals va desembocar en nombroses dificultats per als usos tradicionals del territori, afectant per exemple la transhumància (Sáez, 2001). Així mateix, les campanyes de desamortització (1850-1900) i les campanyes d'expropiació forestal (1900-1960) tenen un efecte sobre l'estructura econòmica tradicional (Vaccaro i Beltran, 2008). A tot plegat, hi va contribuir el desplegament de la indústria hidroelèctrica, el qual d'una banda frena el despoblament i de l'altra contribueix a la construcció de nous accessos. Malgrat que en un primer moment la indústria hidroelèctrica sembla capaç de transformar l'economia tradicional (Arqué, Garcia, Mateu, 1982), a la dècada de 1990 és evident que aquest intent d'industrialització va tenir un caràcter temporal (Aldomà et al., 2003). D'altra banda, la construcció de carreteres i l'arribada de l'automòbil van contribuir a desarticlar l'economia tradicional, atesa la manca de capacitat de l'economia local de competir amb tot allò que provenia de l'exterior (Herranz, 2002). En definitiva, les mesures de l'administració, la construcció de la xarxa viària o la construcció d'embassaments i d'infraestructures per a l'explotació hidroelèctrica són algunes de les manifestacions de com el sistema econòmic capitalista penetra a l'Alt Pirineu.

Així doncs, des de la dècada de 1960, tots els mecanismes del capitalisme integren el territori i l'economia pirinenca (Arqué, Garcia i Mateu, 1982). Després dels "fracassos" de la industrialització, el turisme esdevindrà el motor de transformació (Aldomà, 2003). En aquest sentit, el turisme té uns efectes sobre altres activitats econòmiques, com ara en l'impuls a la construcció. S'ha vist com els darrers anys creixia la construcció d'habitatges destinats a l'ús de segones residències, de complexos hotelers, d'instal·lacions i equipaments turístics i d'infraestructures per millorar l'accessibilitat. De fet, des de la dècada dels seixanta, el turisme i la construcció han tingut un paper molt destacat que s'ha anat consolidant a les comarques de la Val d'Aran o la Cerdanya. Amb el temps, la resta de comarques han incorporat aquests sectors econòmics, tot i que amb diferents velocitats (Campillo i Font, 2004). En un estadi més avançat hi hauria aquelles comarques on l'agricultura pràcticament no existeix i on el turisme i la construcció són la font principal d'ingressos de la comarca (Val d'Aran i Cerdanya). En un estadi entremig hi hauria aquelles comarques on l'abandó de l'agricultura i la implantació del turisme són més recents (Alta Ribagorça i Pallars Sobirà). Finalment hi hauria el tercer grup que definiria aquelles comarques on no ha estat possible aplicar un model turístic d'alta muntanya, per la influència prepirinenca i s'han especialitzat més en el turisme rural. L'agricultura s'ha anat abandonant més lentament que en els darrers casos, però és una realitat i sovint es manifesta amb l'abandó de pobles sencers (Alt Urgell i Pallars Jussà).

L'estructura econòmica actual es fonamenta en el turisme, i en aquest sentit Campillo i Font (2004) parlen de "monoconreu turístic". Els esports d'aventura, les pistes d'esquí, el turisme rural i les segones residències que podem trobar arreu ho posen de manifest. La muntanya es converteix així en objecte de l'aparició de nous usos relacionats amb la conservació de la natura, l'oci i la posada en valor de la cultura tradicional (Vaccaro i Beltran, 2008). Tot plegat es produeix en un auge dels valors "postmaterialistes", on les preocupacions giren al voltant de la qualitat de vida, la preocupació pel medi ambient o la seguretat alimentària. S'observa que el creixement del turisme coincideix amb la recuperació de població. Des de mitjans dels 80 s'inicia un canvi de tendència en el comportament demogràfic, que fins llavors es caracteritzava pel despoblament. De fet, allí on el turisme es trobava més present, el despoblament no va ser tant profund (Campillo i Font, 2004).

Cal tenir en compte, també, que s'experimenta una certa revitalització de les activitats tradicionals en bona mesura vinculada al turisme, que cerca valors com la tradició, els productes de qualitat i els productes de proximitat. Així, apareixen activitats tradicionals "revitalitzades" o es construeixen activitats fonamentades en els patrimoni cultural i mediambiental que ofereix el territori (museus, fires i mercats, etc.). Algunes d'aquestes activitats, sovint recolzades pels ens locals, tendeixen a patrimonialitzar-se, és a dir a oferir-se com un objecte d'admiració, de consum i d'atracció turística (Vaccaro i Beltran, 2007b). En aquest context es revaloritzen alguns elements de l'etapa tradicional, però degudament adaptats a la situació actual, conformant més aviat una nova reestructuració de l'economia de mercat (Guirado, 2011).

L'auge del sector de serveis juntament amb la construcció i sense oblidar els programes de desenvolupament rural al mateix temps que han provocat la convergència de l'economia de muntanya amb la resta del país (Collantes, 2004), han creat llocs de treball. Aquest fet ha atret un gruix significatiu de població, a partir de finals de la dècada de 1990 i fins l'any 2008, quan comença la crisi econòmica i financera. L'any 2008 es registra una població que supera els 75.000 habitants. Aquests valors s'han observat en dos altres períodes (1920-1930 i 1950-1960), en els quals coincideix que s'ha requerit mà d'obra per la construcció d'infraestructures, com ara la construcció de centrals hidroelèctriques.

Tanmateix, actualment, la construcció, en especial, i la resta d'activitats econòmiques han experimentat una davallada en l'ocupació. Per aquesta raó, la demanda de mà d'obra disminueix i part dels fluxos d'entrada s'aturen i fins i tot decreixen, al mateix temps que els fluxos de sortida augmenten. Vilagrasa, l'any 2003, ja suggeria que la dependència econòmica del turisme podria fer que en moments conjunturals desfavorables, el sector se'n ressentís i la mà d'obra es quedés sense lloc de treball. Atès que els darrers anys, el creixement de la població tenia com a component clau un saldo migratori positiu, sembla que aquest creixement s'està estancant. Al llarg del següent apartat s'estudiarà amb més detall l'evolució de la població en aquesta part del Pirineu, des de les primeres etapes del despoblament fins al moment d'estancament relatiu actual.

2.3.3.2 Contextualitzat l'evolució de la població i del poblament del Pirineu

Abans de començar a revisar l'evolució de la població al Pirineu, es creu adient realitzar una breu aproximació a la dinàmica poblacional i la seva evolució en el conjunt d'àrees rurals d'Europa.

a. L'evolució de la població rural

La majoria dels països europeus experimenten dos canvis fonamentals en la dinàmica demogràfica, al llarg del segle XX: l'èxode rural i una urbanització creixent (Kasimis, 2010). Ambdós fenòmens estan estretament relacionats amb la revolució industrial, a mitjans de segle XIX. Després d'una tendència de creixement constant de població⁵⁶, el primer d'aquests fenòmens, l'èxode rural, s'inicia a mitjans del segle XIX i s'allarga fins ben entrada la segona meitat del segle XX. No obstant això, la intensitat i el temps d'aquests processos varia considerablement entre països. En els grans estats del nord d'Europa (principalment al Regne Unit i a França), la despoblació ha afectat àmplies zones durant un període llarg de temps (1860-2000). Aquesta despoblació va començar d'hora i va disminuir la seva intensitat a partir de la segona meitat del segle XX. En canvi, als països del sud d'Europa, el despoblament rural es va convertir en un problema, sobretot en el període posterior a la Segona Guerra Mundial, quan el procés es va accelerar i va assolir proporcions dramàtiques (Pinilla, Ayuda i Sáez, 2006). En definitiva, es pot assenyalar que la despoblació rural ha estat endèmica a Europa des del 1850. Algunes investigacions recents confirmen la seva continuïtat en algunes de les seves parts (Stockdale, 2006).

Així doncs, les àrees rurals han estat caracteritzades per un despoblament rellevant. D'acord amb López Trigal (2009) el despoblament consisteix en un procés d'emigració i de capacitat de reproducció de la població baixa. És a dir, l'èxode rural, les taxes de natalitat baixes i l'envelliment de la població expliquen en part el despoblament. D'altra banda, una part de l'emigració del camp espanyol es produïa cap a Amèrica i una altra part, cap a les grans ciutats espanyoles (Vilà-Valentí, 1987). Parant atenció al segon tipus de flux, l'emigració cap a les ciutats, es pot dir que durant el període de la industrialització i el

⁵⁶ D'acord amb Livi-Bacci (1999), la població europea creix el 6,5% entre 1750 i 1850. El segle XVIII és el segle de l'acceleració demogràfica. La natalitat i la mortalitat, dos dels elements principals del creixement de la població, començaran a disminuir fins a les xifres actuals, en el transcurs del segle XIX i del segle XX.

creixement econòmic posterior, les ciutats es van expandir enormement, concentrant la producció (de la indústria primer i dels serveis després). Aquesta expansió requeria mà d'obra abundant subministrada principalment per les zones rurals, on la instauració progressiva de la maquinària agrícola deixava mà d'obra inactiva. L'èxode rural, sobretot de mà d'obra jove, reduïa el nombre total d'habitants, en termes de densitat de població i d'envelliment de les estructures demogràfiques, al lloc d'origen (Pinilla, Ayuda i Sáez, 2006).

En aquest context, el desenvolupament industrial i social de Barcelona va exercir d'*aspirador* de la població rural (Olcina, 2009) (vegeu taula 2.8). Així, mentre la població urbana creixia gràcies als excedents de població rural, aquesta anava disminuint. Tal i com exposa Vilà i Valentí (1987), les ciutats absorbien en general població de les àrees rurals més properes. No obstant, la Barcelona del segon terç del XIX rep part de població de comarques pirinenques i prepirinenques (vegeu, per exemple, Iglésies, 1961, 1966; Maluquer, 1965; Recolons, 1976; o Vidal, 1983). El desenvolupament industrial es concentrà sobretot al litoral central i al voltant dels rius Ter i Llobregat, on es registren augments de població significatius⁵⁷. Aquestes regions van fer de pols d'atracció de mà d'obra. Així, la població rural "sobrera" que es veia expulsada es concentrava en aquests pols industrials, sovint fent escala a les capitals comarcals (García Pascual i Mateu González, 2003; Guirado, 2007; Soriano, 1994). Pau Vila (1925: 162) deia en aquest sentit "la migració [rural] dins de Catalunya s'esglaona des dels poblets a les viles comarcanes i d'aquestes a Barcelona". Així, la industrialització i la crisi agrària, immediata a aquella, provoquen la primera emigració del camp als nuclis urbans, a mitjans de segle XIX (Vilà i Valentí, 1973).

⁵⁷ Per a una revisió del desenvolupament industrial modern a Catalunya i la seva relació amb les migracions, vegeu Vilà i Valentí (1973).

Taula 2.8: La concentració de la població a Barcelona i les seves comarques immediates
(1857-1930)

	1857	1910	1930
Barcelona ciutat	13,90	28,20	36,00
Comarca del Barcelonès	1,30	2,00	3,80
Comarques immediates	12,50	12,20	13,30
Resta de Catalunya	72,30	57,60	46,90
Total Catalunya	100	100	100

Font: Termes (1987: 224)

L'evolució regressiva de la població rural deriva principalment del model d'industrialització (Bustos, 2005). D'acord amb Camarero (1993), l'èxode rural està vinculat a la transformació econòmica productiva, al creixement de l'activitat industrial i a la desagrariació. Els baixos rendiments, l'escassa productivitat i les condicions de treball del camp posen de relleu el contrast entre les activitats del camp i de la ciutat. Aquesta situació també evidencia les dificultats per crear ocupació i generar un nivell d'ingressos similars als aconseguits en les àrees urbanes. Així, l'atracció exercida per la idea que en les ciutats es podia gaudir d'un nivell i d'una qualitat de vida millors incideixen també en el procés d'emigració. En definitiva, en el procés d'industrialització, un nombre rellevant de la població rural es va convertir en emigrant. A tall d'il·lustració, els fragments següents expressen aquesta situació. El primer fragment correspon a l'historiador Vicens Vives i el segon al geògraf Vilà i Valentí, els quals va expressar-ho així:

Els individus més actius de la població camperola i de les petites viles abandonaren les llars per cercar fortuna adés en les grans ciutats, adés en l'aventura de la migració transmarítima. L'estímul dels sous elevats promogué el començament del gran trasbals demogràfic català contemporani, caracteritzat, com arreu de l'Europa occidental, per l'emigració del camp a la ciutat i la transformació del pagès en obrer. Considerables masses humanes canviaren d'horitzons. Aquest fenomen es veié afavorit pel desenvolupament dels mitjans de transport des del regnat d'Isabel II: els ferrocarrils i les carreteres, pujant muntanya amunt, estengueren la xarxa que havia de xuclar cap a la indústria o l'emigració la sang de la pagesia catalana. (Vicens-Vives, 1983: 17)

Un món nou neix a Catalunya al segon terç del segle XIX. Comencen llavors, uns processos d'industrialització, comercialització i urbanització que afectaran l'economia i la població de tot el país. El gran cicle agrari català, tal com l'hem conegut tradicionalment, entra en fase de crisi. El món rural, en bona part, comença a transformar-se a voltes ràpidament, o àdhuc a desaparèixer.

Aquesta fase de transformació durarà un segle, aproximadament, de tal forma que arribarà fins a mitjan segle XX. (Vilà Valentí, 1973: 123)

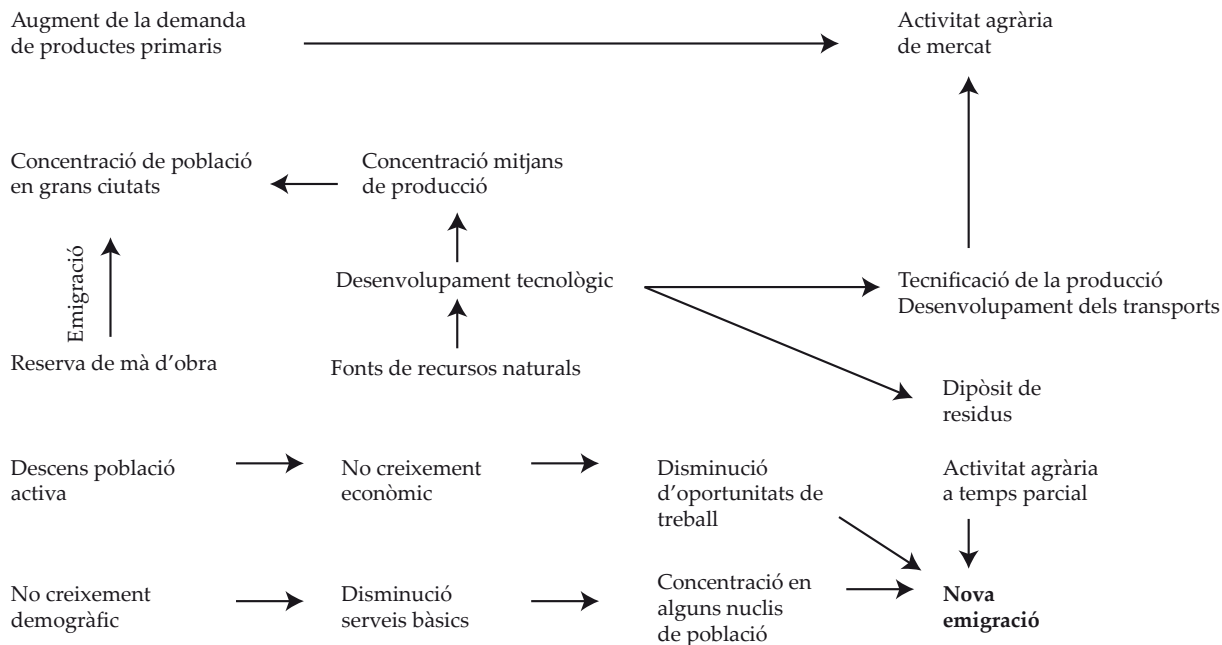
D'acord amb Camarero (1993), l'èxode rural comporta una espiral de decadència i despoblament en què és difícil distingir les causes dels efectes, anomenat "cercle viciós". Dins d'aquest esquema cíclic, l'emigració es converteix en efecte i en causa d'una marginalitat creixent. La sortida de la població més jove accentua les debilitats econòmiques i socials inicials. El punt de partida el constitueix l'existència d'un mercat laboral rural limitat, situació agreujada per la crisi de l'agricultura tradicional. Així, els joves emigren cap a àrees en què hi ha una major oferta laboral. El descens poblacional indueix una disminució dels serveis. Alhora, el descens en els serveis redueix l'atractiu econòmic i social de les àrees rurals, realimentant de nou el procés. Si es tenen en compte els forts desequilibris en l'estructura per edat i per sexe originats per l'emigració rural, minven substancialment les possibilitats de reproducció de les zones rurals. En resum, aquest procés migratori té conseqüències importants com ara: el despoblament i l'envelliment, l'abandó de les activitats tradicionals i de les terres o la desaparició dels serveis. Aquesta conjuntura agreuja la situació del nuclis rurals, provocant alhora una intensificació de la despoblació.

Ortuño i Zamora (2001) resumeixen aquesta situació de la següent manera⁵⁸: El pas d'una societat agrària a una economia industrial afavoreix les economies d'escala a partir de la concentració dels mitjans de producció i de la mà d'obra a les ciutats. Les àrees rurals constitueixen la font de matèries primeres i la reserva de mà d'obra. L'augment de matèries primeres es produeix paral·lelament a l'augment de la població urbana i al desenvolupament dels transports. L'agricultura paulatinament es transformarà en intensiva, de monocultiu, de mercat i es situarà a prop dels eixos de comunicació principals. Els efectes d'això consisteixen en una emigració rellevant, sobretot de població jove i de dones. En aquest context, disminuirà l'oferta de serveis, cosa que afecta a l'ocupació en aquest sector. Així, els pobles es van despoblant. La població que es queda es concentra en els nuclis més grans i diversifica els seus ingressos. L'agricultura esdevé una activitat a temps

⁵⁸ Ortuño i Zamora (2001) analitzen les àrees de muntanya a Espanya. No obstant això, l'esquema és similar al conjunt d'àrees rurals espanyoles.

parcial. Aquesta explicació representa una visió esquemàtica de tot el procés de transformació, que queda plasmada a la figura 2.6.

Figura 2.6: Transformacions econòmiques i socials rurals durant la industrialització

Font: Ortuño i Zamora (2001: 46)

La sortida massiva de població del camp a la ciutat comença a disminuir a mitjans de la dècada dels setanta, en part, a causa de la crisi econòmica i industrial. No obstant això, en la dècada dels vuitanta es reprèn el corrent emigratori, però a un ritme molt més moderat que en les etapes anteriors. El canvi però més significatiu d'aquest període és l'aparició de fluxos migratoris cap a àrees rurals. Aquests fluxos i el concepte de contraurbanització que els defineixen han estat àmpliament debatuts (vegeu, per exemple, apartat 2.1.2.2), tot i que existeix cert consens sobre la causa motriu d'aquest fenomen. Aquesta és la reestructuració de les zones rurals cap a una era postproductivista (Stockdale, 2006).

El paradigma de la reestructuració rural explica la mobilitat residencial a partir de la mobilitat laboral en un marc de noves divisions espacials del treball que imposa una creixent mobilitat de capital, de béns i de persones en una economia global i postfordista. Cada cop més, però s'ha donat importància als processos reproductius, és a dir el consum, en el procés de reestructuració (González i Camarero, 1999). És en aquest context que el món rural adopta noves funcions postproductives de consum (residencials, recreatives,

ambientals o simbòliques). La mobilitat postindustrial difereix de les formes habituals de mobilitat industrial (principalment, l'èxode rural). El patró tradicional (i eminentment unidireccional) rural-urbà és el resultat d'un model d'organització productiva basada en economies d'aglomeració que concentren mà d'obra, capitals, serveis i matèries primeres en els centres urbans industrials. En canvi, els fluxos migratoris recents són el resultat de la individualització creixent de consum i de noves formes de mobilitat (de gran diversitat de destinacions, de diferents direccions i de ritmes elevats) (Oliva i Camarero, 2002). En definitiva, apareixen símptomes de canvi (concepte de qualitat de vida, ecologisme, congestió urbana i avenç de les telecomunicacions), en els quals es manifesta la inversió de fluxos migratoris (Barrientos Alfageme, 2006).

D'una banda, els fluxos migratoris cap al camp han aconseguit frenar i, en alguns casos, aturar la despoblació de molts municipis rurals (Collantes et al., 2010). Tot i que l'emigració de zones rurals continua sent un fenomen rellevant, sobretot de població jove, els quals es troben en una etapa del seu cicle vital més procliu a emigrar (Pascual i Cardelús, 1990; Boyle, Halfacree, Robinson, 1998).

De l'altra, els fluxos recents de població immigrada cap a les àrees rurals són més diversos que els detectats en un primer moment per als estudiosos de la contraurbanització. Aquesta s'associava a moviments de classe mitjana de la ciutat al camp, tal i com anoten Stockdale, Findlay i Short (2000). Tanmateix, avui en dia, s'ha constatat que aquest procés engloba població que es defineix per paràmetres diferents, com és el cas per exemple de la immigració estrangera motivada per raons laborals que s'instal·la en àrees rurals (Halfacree, 2012). La demanda de mà d'obra creixent, a causa de l'expansió d'activitats econòmiques molt intensives en treball (com ara el turisme, la construcció o l'hortofructicultura i la demanda de treball domèstic) explica en bona mesura els fluxos (Collantes et al., 2010). L'estructura demogràfica envellida i un jovent "autòcton" amb ganes de marxar o de dedicar-se a activitats diferents de les associades amb la vida rural contribueixen a augmentar la demanda de mà d'obra.

b. Enfocant la lent al Pirineu

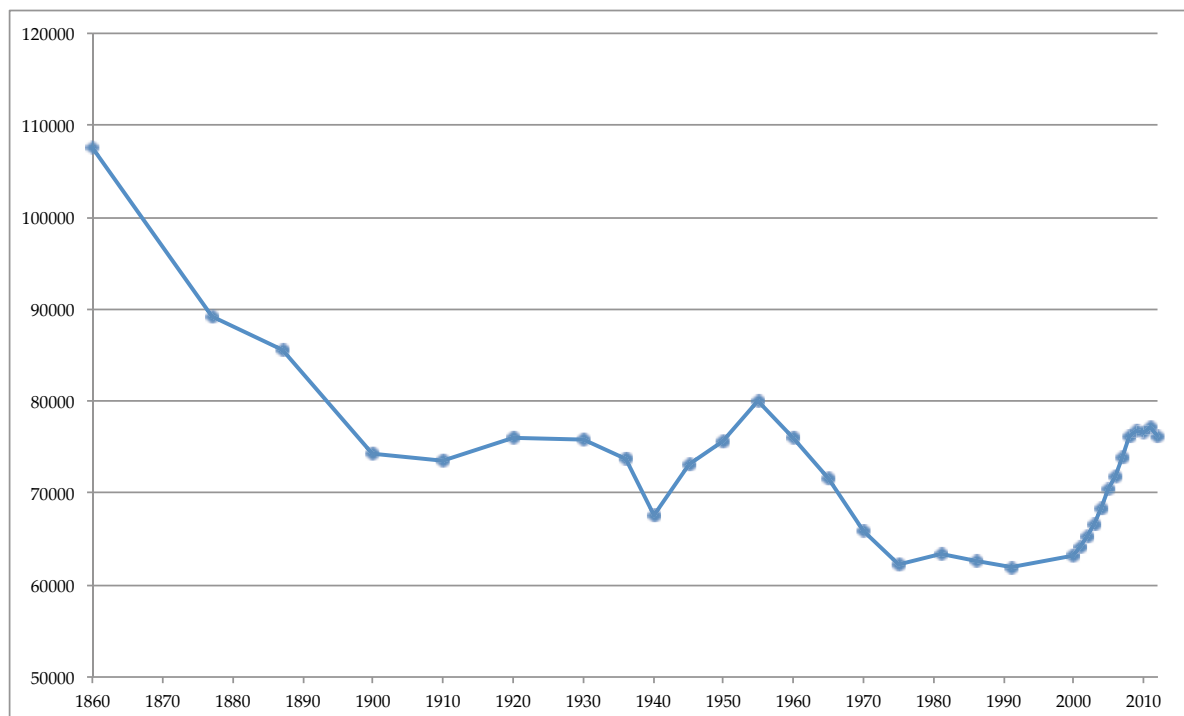
A Catalunya, aquesta inversió dels fluxos migratoris es localitza en tres àmbits: la regió metropolitana de Barcelona, a alguns municipis turístics pirinencs i a ciutats mitjanes i capitals comarcals que reproduïxen processos de metropolització (García Coll i Sánchez Aguilera, 2005).

Als apartats que segueixen a continuació, es fa una revisió de la població de l'Alt Pirineu i Aran, des de mitjans del segle XIX fins a l'actualitat, la primera dècada del segle XXI. Primer s'aborda el període sencer i després s'examina amb major detall cada etapa. S'han delimitat quatre etapes. La primera correspon al període de despoblament (1860-1980), amb alguns moments de recuperació demogràfica. La segona etapa (1980-1990) correspon als primers indicis d'un canvi de tendència, en el qual es detecta una inversió dels fluxos migratoris. Aquesta etapa es diferencia de la següent (2000-2010), la qual mostra una dinàmica creixent considerable. Finalment, la darrera etapa delimitada (2010-2012) pretén indagar sobre quin és l'estat actual de la població, en un context de crisi en el qual els fluxos migratoris d'arribada es frenen i augmenten els fluxos de sortida.

2.3.3.3 Evolució de la població de l'Alt Pirineu i Aran, des de 1857 fins l'actualitat

Els decennis centrals del segle XIX representen el volum màxim de població, quan, en conjunt, superaven els 100.000 habitants (Vilagrasa, 2003). En el cens de població de l'any 1857 figuren 105.293 persones. A partir de llavors comença una davallada demogràfica a totes les comarques (vegeu figura 2.7). Des de llavors, només la Cerdanya ha recuperat i, fins i tot, superat la xifra de població registrada al 1857. La resta de comarques ha perdut població, entre l'any 1860 i l'any 2012. Algunes comarques com el Pallars Jussà o el Pallars Sobirà han tingut una pèrdua de més de la meitat de població. D'altres, tot i que han experimentat una reducció de la seva població ho han fet en menor mesura, com l'Alta Ribagorça i la Val d'Aran. En un estadi entremig es situaria la població de l'Alt Urgell, la qual ha disminuït una quarta part. En resulta que la població de l'Alt Pirineu i Aran ha disminuït gairebé el 30%, entre 1860 i 2010.

Figura 2.7: Evolució de la població a l'Alt Pirineu i Aran, 1860-2012

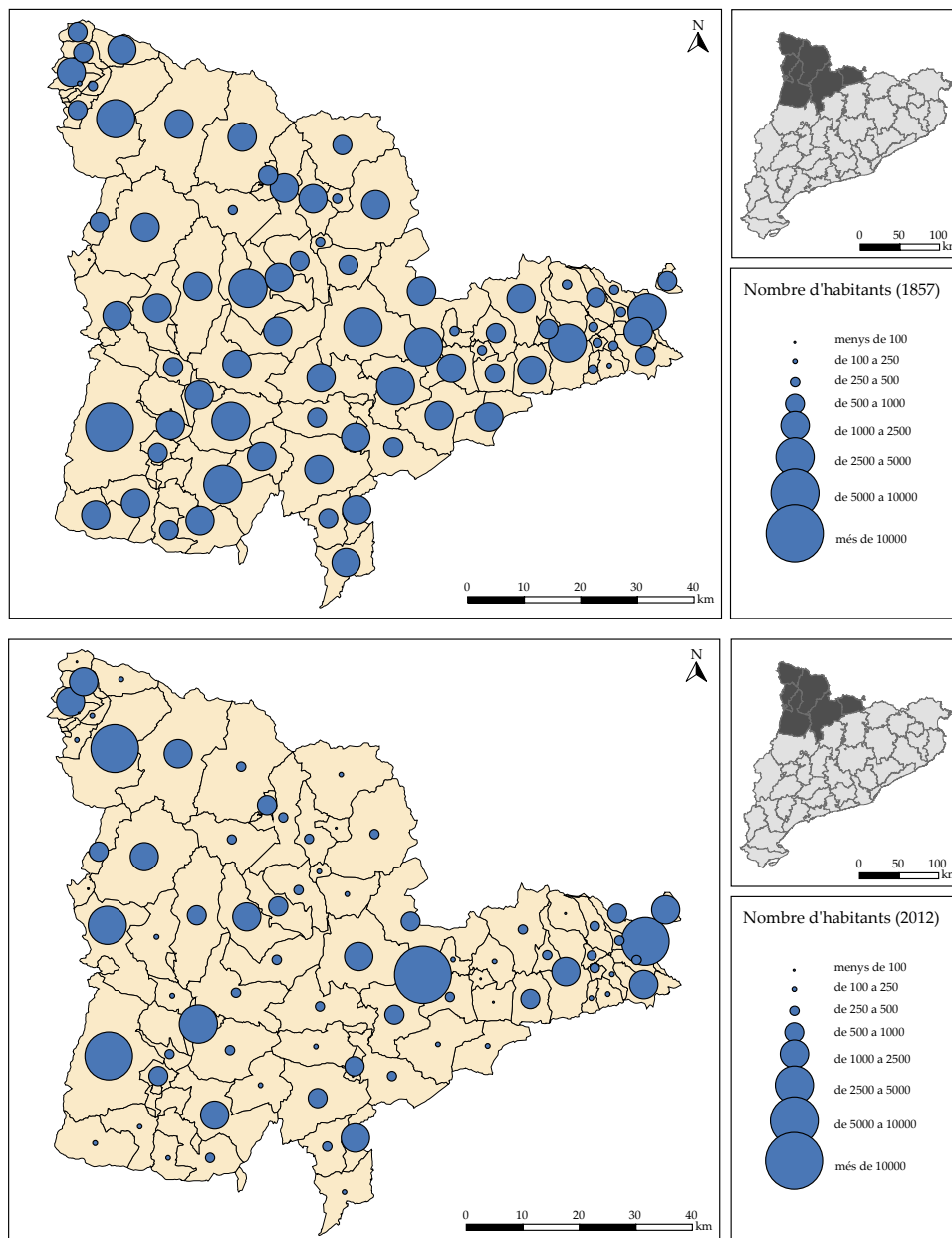
Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Així doncs, la dinàmica de la població és descendent al llarg d'aquest període de poc més de 160 anys, del qual cal assenyalar-ne també certa polarització. És a dir, s'observa que la població en alguns municipis creix, mentre en d'altres decreix. La població dels 77 municipis que conformen l'Alt Pirineu i Aran, ha crescut en 14 d'aquests municipis⁵⁹. Cal assenyalar que de les sis capitals de comarca de l'àmbit d'estudi, quatre han crescut (el Pont de Suert, la Seu d'Urgell, Puigcerdà i Vielha e Mijaran). En canvi, la població de les capitals disminueix en aquelles comarques que han perdut més de la meitat de la població, el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà (Guirado et al., 2008). Cal subratllar que durant el procés de despoblament, les capitals comarcals o alguns municipis clau, com ara les capitals de vall, ja exercien de receptors de població (Campillo et al., 1988). Des de llavors, s'ha anat configurant una dualitat territorial, on hi ha àrees en les quals la població emigra i, al contrari, hi ha àrees que atreuen població. La figura 2.8 resumeix aquesta idea. S'aprecia d'una banda la concentració de població en determinats municipis, com ara la Seu d'Urgell

⁵⁹ Els municipis que compten amb més població l'any 2010 que l'any 1860 són: la Seu d'Urgell i Oliana a l'Alt Urgell; Alp, Bolvir, Guils de Cerdanya, Llívia, Puigcerdà i Urús a la Cerdanya; la Pobla de Segur al Pallars Jussà, Esterrri d'Àneu al Pallars Sobirà, el Pont de Suert a l'Alta Ribagorça i Bossòst, Les i Vielha e Mijaran a la Vall d'Aran.

o Puigcerdà i, de l'altra, la pèrdua de població en altres municipis, que generalment es localitzen a les àrees més aïllades.

Figura 2.8: Evolució de la població per municipis, 1857 i 2012

Font: Cens (1857) i Padró Continu (2012). Centre d'estudis Demogràfics i Institut d'Estadística de Catalunya

La davallada de població es dona juntament amb un seguit de transformacions econòmiques i socials, que tenen a veure amb la penetració de l'economia de mercat a les explotacions tradicionals, les dificultats per la tecnificació i la innovació als camps, o el desequilibri en les condicions de vida (accessibilitat als serveis i a les comunicacions) entre les zones del litoral i prelitoral i de la muntanya. Els canvis, que en alguns casos arribaren

amb retard, no van permetre conservar la població que resideix a les comarques de muntanya i van fer de motor per a l'emigració d'aquesta cap a zones on es necessitava mà d'obra i resultaven més atractives. Tot això, en conseqüència, deixava un panorama caracteritzat, pel que fa a la població, per l'envelliment, l'escassetat de població i l'abandó de nombrosos pobles.

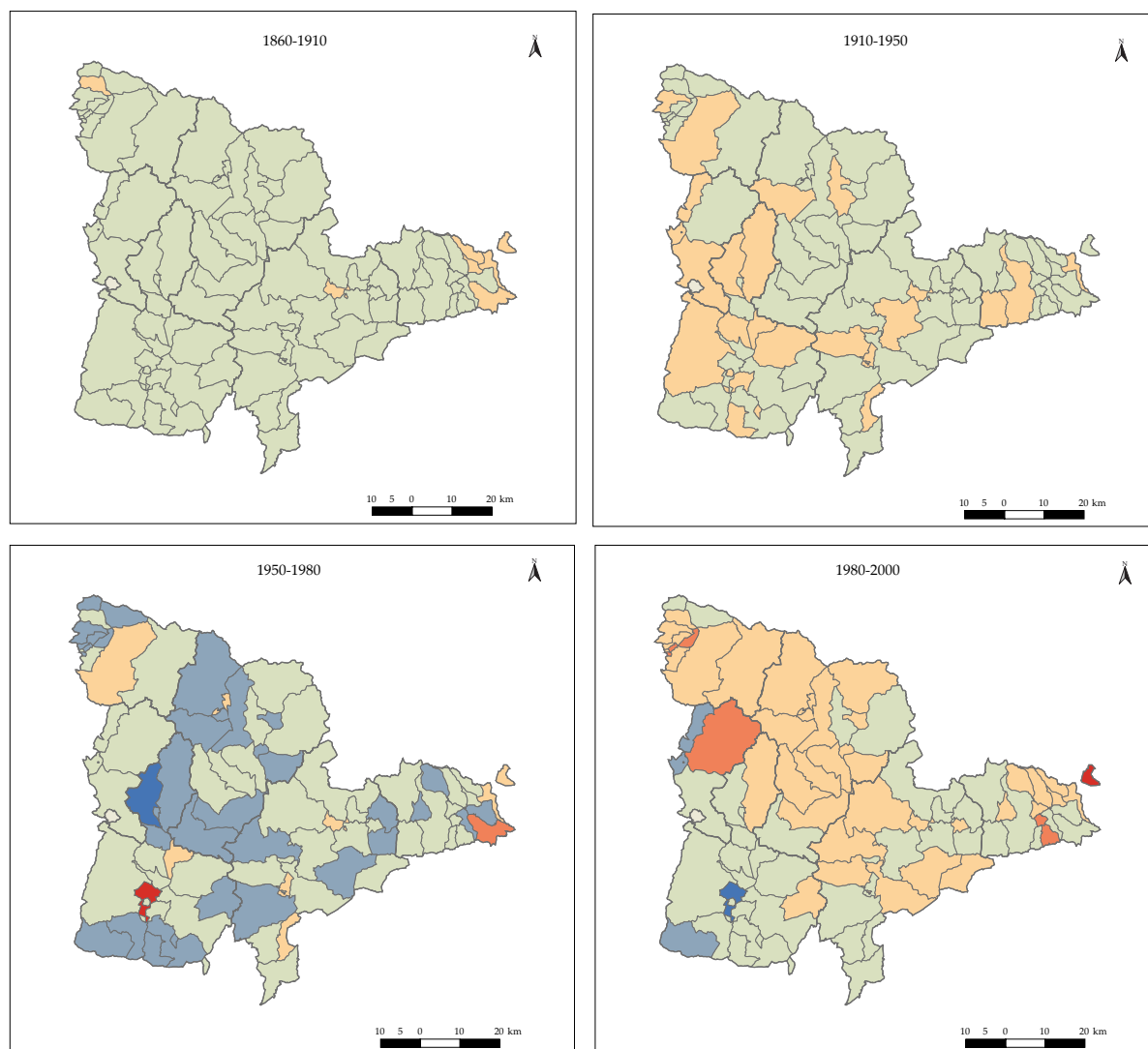
La situació des de les dècades de 1970 i 1980 es va estabilitzar, i a finals de la dècada de 1990 es va observar un augment de població notable. L'arribada de població immigrada desenvolupa un paper clau en aquest creixement atès que el creixement natural era eminentment negatiu. Només en el període 2006-2008 es va experimentar un creixement natural positiu, tot i que era relativament escàs en relació amb el conjunt de Catalunya. Les transformacions socioeconòmiques recents que van aprofundir en el procés de desagrariació, i l'auge dels serveis, en especial del turisme, i de la construcció van afavorir l'atracció de nous habitants. Així, el Pirineu oferia oportunitats laborals, en un context de generalització del lleure, de posada en valor dels recursos naturals i patrimonials de la muntanya i de reelaboració d'allò que és rural. En aquest context es produeix una recuperació de la població, en bona mesura originada per l'arribada de població. Alhora, en el període estudiat (2000-2012) per bé que l'emigració ha continuat afectant el Pirineu, es constata que la immigració ha predominat en els fluxos de població. El fragment següent, extret de Fontaine (2005), posa de relleu com les migracions representen una especificitat de les zones de muntanya, tant si es tracta d'emigració com d'immigració.

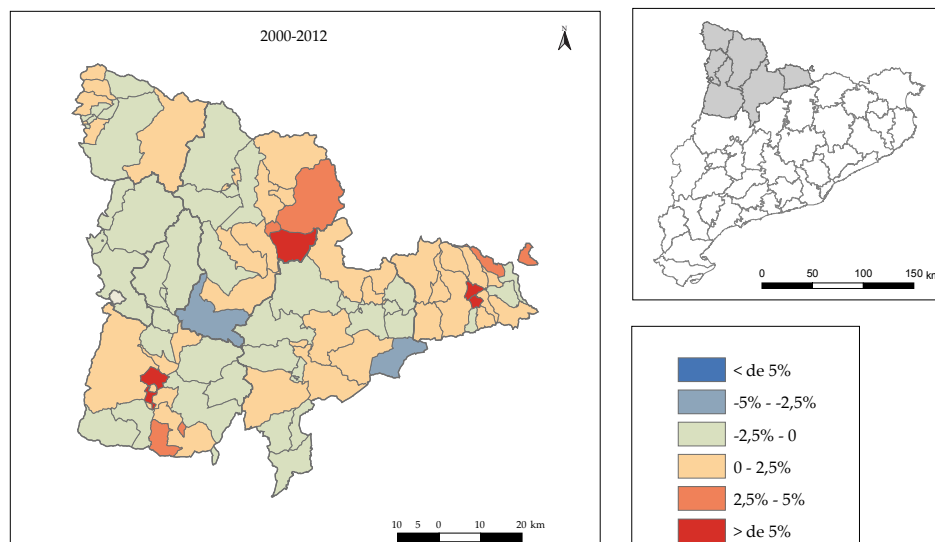
Nul doute que les migrations sont une spécificité montagnarde. Des Alpes à l'Himalaya, historiens, géographes et anthropologues font leurs la « loi de transhumance » qui toucherait hommes et bêtes selon Raoul Blanchard, tout comme ils s'approprient la célèbre formule de Fernand Braudel qui décrit les montagnes comme des terres de « migrations à usage d'autrui ». Toutes les matrices explicatives s'emboîtent et se renforcent. Elles se fondent d'abord sur l'écosystème montagnard qui conjugue à de maigres récoltes un important besoin de main-d'œuvre pendant la très brève saison agricole. L'oisiveté forcée due à la longueur des hivers ainsi que la fiscalité s'ajoutent à ces données structurelles pour pousser les hommes au départ. (Fontaine, 2005 : 25)

En suma, es poden distingir tres grans períodes (1860-1980, 1980-2000 i 2000-2012), en funció del comportament de la població. De forma global, el primer període (1860 i 1980), es caracteritza pel despoblament. No obstant, al llarg d'aquests 120 anys, hi ha períodes de

certa recuperació de la població, com ara entre 1910 i 1950. A partir de llavors, el despoblament s'intensifica considerablement, des de la dècada de 1960. En aquesta etapa, un nombre considerable de pobles s'abandonen (Lopez Palomeque et al., 1996). No obstant això, s'observa un alentiment del decreixement, a partir de la dècada de 1980. Comença el segon període (1980-2000), el qual s'ha anomenat, de transició. En aquest període es comença a detectar cert increment de la població, per la inversió de fluxos migratoris. En el darrer període (2000-2012) es produeix un el creixement intens de població, causat principalment per l'arribada de població, en bona mesura població de nacionalitat estrangera. La figura 2.9 sintetitza aquesta evolució.

Figura 2.9: Taxa de creixement anual acumulatiu dels municipis de l'Alt Pirineu i Aran (1857-2012)

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Continu. Institut d'Estadística de Catalunya

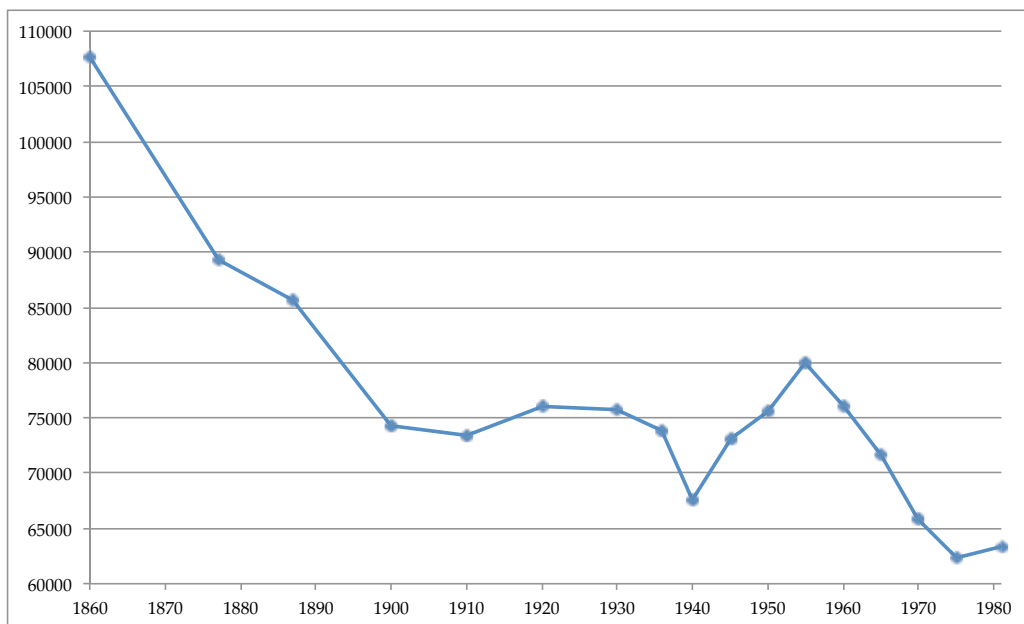
2.3.3.4 Del màxim de població al despoblament profund (1860-1980)

Les comarques que conformen l'Alt Pirineu i Aran s'han fonamentat amb l'explotació del bosc, l'agricultura i la ramaderia, tradicionalment. Com la resta d'àrees de muntanya espanyoles, el Pirineu consta d'una organització socioeconòmica heretada des de temps passats, situada a mig camí entre la riquesa mediambiental i les dificultats d'accessibilitat. A l'Alt Pirineu i Aran, des de l'època medieval, l'agricultura i la ramaderia són activitats rellevants (Aldomà et al., 2004). Es pot dir que les explotacions, més aviat de caire familiar, configuraven una economia de subsistència. Els avenços científics de l'època i un major aprofitament dels recursos naturals, permeteren que la població creixés, fins a assolir el que segurament ha estat la major densitat de població, en el període immediatament anterior a mitjans del segle XIX (Aldomà et al., 2004). A tall d'exemple, la població en comarques com l'Alt Urgell es duplica entre l'any 1787 i l'any 1857 (Molina, 2002). Així doncs, l'Alt Pirineu i Aran experimenta un creixement de la seva població durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX, obtenint el màxim de població a mitjans del segle XIX.

El cens de població de 1857 assenyalava el punt d'inflexió a partir del qual comença la davallada demogràfica. D'aleshores ençà, comença el procés de despoblament, que ha afectat de forma intensa i continuada durant dècades les comarques de l'Alt Pirineu i Aran. Tulla i Soriano (2002) ho manifestaven així: "En el Pirineu català, des de la segona meitat del segle XIX, s'ha donat un procés d'emigració progressiva. Primer, varen marxar els fills i

les filles cabalers i únicament hi quedaren els hereus i les pubilles amb els seus pares i padrins (avis). Més endavant, varen començar a tancar-se algunes cases, i finalment més de dos-cents pobles han estat abandonats". La figura 2.10 que es presenta a continuació il·lustra aquest fet. L'any 1860 es registren 107.627 habitants i l'any 1980, 63.431. Així a l'Alt Pirineu i Aran, en 120 anys perd el 40% de població aproximadament.

Figura 2.10: Evolució de la població a l'Alt Pirineu i Aran, 1860-1980

Font: Censos i Padrons de població. Centre d'Estudis Demogràfics (CED)

Només la comarca de la Cerdanya ha recuperat i superat la xifra de població registrada l'any 1857. La resta continua conservant valors inferiors: l'Alt Urgell i la Vall d'Aran s'acosten als valors de mitjans de segle XIX, però tant el Pallars Jussà com el Sobirà, es situen encara en valors força allunyats (Guirado et al., 2008). El decreixement demogràfic succeeix de forma més o menys contemporània a la resta d'àrees rurals de Catalunya, però és cert que el despoblament es produeix de forma especialment intensa als diferents aspectes de la vida social, econòmica i territorial de la serralada pirinenca (Jiménez i Gassiot, 2006; Sabartés, 1993; Vidal, 1979). Des de l'any 1860 fins a l'any 1979, la zona ha perdut al voltant del 65% de la població (López-Palomeque i Majoral, 1983). Així doncs, la caiguda de població al Pirineu és de les més regressives dins el context demogràfic català (Jiménez i Gassiot, 2006).

El fenomen del despoblament s'ha de relacionar amb el fet que l'estructura econòmica basada en l'agricultura, la ramaderia i l'explotació del bosc i de les mines, resulta poc rendible i insuficient per abastir la població. Durant la primera meitat del segle XIX, es va produir un augment significatiu de població a les àrees rurals de Catalunya, el qual va col·lapsar l'equilibri existent entre població, volum de recursos i capacitat productiva (Aldomà et al., 2004; Palomeque et al., 1996). Des del punt de vista dels models ecològic-demogràfics, la població es desplaça de les àrees amb un grau elevat de creixement vegetatiu cap a zones de menor creixement de població. La insalubritat i l'amuntegament de les ciutats mantenia taxes de mortalitat superiors a les del camp, produint un creixement vegetatiu negatiu (Camarero, 1993). Així doncs, el desequilibri generat entre les necessitats de consum de la població i la producció va provocar l'emigració dels excedents de població. Referint-se a la muntanya, Vicens-Vives exposava: "Cada vegada que a la muntanya li ha sobrat població, l'ha vessada cap al litoral i li ha donat noves forces" (Vicens-Vives, 1958: 24)⁶⁰.

D'altra banda, les activitats "tradicionals" no resulten tant atractives com el treball ofert a Barcelona i als seus voltants, a la indústria tèxtil o a la construcció (com ara les exposicions universals de 1888 i 1929 o el metro de Barcelona a la dècada de 1920) (Aldomà et al., 2004). En aquest sentit, la urbanització i la industrialització, d'una banda, i l'èxode rural, per l'altre, van provocar canvis importants en la distribució de la població a Catalunya. Aquesta es concentrava a Barcelona i els seus voltants, conformant la "macrocefàlia" barcelonesa deixant un rerepaís força despoblat (Maluquer i Sostres, 1965; Vidal, 1983).

a. Causes i conseqüències del despoblament pirinenc

Les causes que es troben darrere del procés de despoblament del Pirineu es poden agrupar segons la seva incidència en el despoblament, tal i com aconsegueix Soriano (1994). L'autor distingeix entre causes estructurals i causes conjunturals. La diferència entre unes i altres rau en el fet que les primeres són aquelles que han originat i mantingut el procés de despoblament de forma irrevocable. En canvi, les segones han contribuït de forma puntual,

⁶⁰ D'acord amb Mendizàbal, Nasarre i Pèlachs (2003), abans d'iniciar-se el període d'emigració intensa a partir de la segona meitat del segle XIX, existien als pobles del Pirineu emigracions de tipus temporal, cap a França o altres parts de Catalunya. Aquests moviments de població tenien la finalitat de guanyar diners extres i estalviar despeses a la família en períodes de baixa activitat agroramadera, com en el període hivernal.

afavorint el procés, però per sí soles no haurien tingut el mateix efecte. Tot seguit, de forma breu, s'exposaran aquestes causes.

Pel que fa a les **causes estructurals**, l'autor ens adreça a la transformació econòmica produïda a partir de la crisi del model tradicional⁶¹ basat en l'autoconsum i de la instauració de l'economia capitalista o de mercat, amb un component de monocultiu significatiu (Soriano, 1994). Es poden distingir dues fases en el procés d'instauració del model de producció capitalista a les àrees rurals de muntanya (Palomeque et al., 1996). En un primer estadi, el creixement econòmic de les ciutats que s'industrialitzen es troba en una situació de dependència respecte el camp. Això es manifesta, per exemple, amb la creació de les primeres centrals hidroelèctriques que havien d'abastir els nuclis industrials principals. L'increment de la demanda urbana d'alguns productes agraris i un cost menor dels transports, reforçava el paper de subministrador de matèries primeres i d'especialització productiva (Collantes, 2005). En aquesta fase, el Pirineu es troba immers en la transició entre l'economia de subsistència i la transformació d'algunes explotacions que s'adapten a la nova economia de mercat (Aldomà et al., 2004). En una segona fase, d'extensió del capitalisme i de les comunicacions, la ciutat pot prescindir del camp. Les àrees més perifèriques s'integren de ple a l'economia competitiva. Davant la incapacitat de poder-s'hi inserir, bona part de les explotacions autàrquiques entren en crisi, de forma especial a la dècada de 1960 (Palomeque et al., 1996; Aldomà et al., 2004). En altres paraules, es desarticula l'estructura socioeconòmica tradicional. La baixa productivitat de les explotacions, les dificultats de mecanització suscidades pel relleu o la distància als principals centres productius i de consum expliquen les dificultats davant la penetració capitalista i la consegüent crisi de la societat agroramadera tradicional.

Cal afegir dos elements que contribueixen a agreujar la situació de crisi de la societat tradicional. El primer d'aquests elements fa referència a la crisi de la indústria tradicional de muntanya. Les economies de muntanya no eren exclusivament agràries. La societat muntanyenca tradicional era diversa i existien altres activitats productives a banda de l'activitat agroramadera. En el marc de l'estructura familiar, es dedicava part del treball a activitats com la manufactura domèstica i el comerç a petita escala (Collantes, 2005). Així ho

⁶¹ Per a un estudi detallat de les causes de la crisi de l'economia tradicional, vegeu Saéz (2001).

assenyalen Campillo, Sanclimens i Vilaró (1998: 24-25): “Sovint s’oblida també que el Pirineu havia estat un país industrialitzat”. Les fargues, les serradores o els molins donen compte de l’activitat industrial, en les quals sovint es realitzava des de l’extracció fins a la comercialització. La indústria de la llana a la serralada, per exemple, va perdre el paper rellevant en les societats preindustrials com a conseqüència del desenvolupament de la indústria tèxtil cotonera en els principals pols industrials (Sáez, 2001). Així doncs, la forta competència generada des dels principals enclavaments industrials va provocar l’abandó progressiu d’aquestes activitats (Campillo, Sanclimens i Vilaró, 1988; Collantes, 2003; Guirado, 2011; Mendizàbal et al., 1987).

El segon element, consisteix en l’atracció que genera la qualitat de vida i el benestar de la ciutat, especialment al llarg del segle XX. D’acord amb Collantes (2001), la concentració és el resultat de la lògica d’acumulació capitalista. Les activitats econòmiques es localitzen sota el prisma de la rendibilitat. Així com també ho és la formació de perifèries, en tant que element inevitable de l’evolució capitalista. Seguint amb l’autor, la concentració tracta dels aspectes econòmics, però també d’avenços socials, com l’accés a equipaments i serveis. A mitjans del segle XX, l’economia de muntanya es trobava endarrerida en termes de canvi estructural i de benestar, després d’un segle d’industrialització a Espanya. A tall d’exemple, l’aigua corrent i el servei telefònic van arribar amb retard a les zones de muntanya, les quals s’afegien a una dotació deficient en transport i carreteres (Collantes, 2005)⁶². A més, els mitjans de comunicació social de l’època infonien imatges idíl·liques de la ciutat i presentaven als habitants dels nuclis urbans gaudint de major nivell vida i confort, i amb més possibilitats de promoció sociocultural i laboral, la qual cosa contrastava amb la realitat rural d’aquells anys (Bahillo, 2002). En definitiva, durant la segona meitat del segle XX, la qualitat de vida de la població de muntanya es va deteriorar, mentre a les ciutats progressava ràpidament.

Hi ha tot un seguit de factors que constitueixen les **causes conjunturals**, que complementen les transformacions socioeconòmiques estructurals. Soriano (1994) assenyala tres elements principals. El primer té a veure amb el tancament d’escoles als pobles de pocs habitants i la

⁶² En aquest context, Collantes (2005) elabora el concepte de penalització rural. Aquest concepte fa referència a la condemna que suposa pertànyer a un territori rural, des d’un punt de vista econòmic i social. Guirado (2008), es refereix en aquest sentit a la doble penalització dels territoris de muntanya per la seva condició accentuada de marginalitat.

concentració d'escoles als fons de les valls o als pobles més importants. El segon element consisteix en el desarrelament provocat per l'agregació d'entitats de població per formar municipis més grans. Finalment, el tercer element té a veure amb les dificultats d'accés per carretera. En aquest sentit, es pot confirmar que la xarxa viària ha privilegiat les comunicacions entre les poblacions majors (generalment al llarg de les valls), mentre margina les poblacions que queden més allunyades.

Soriano (1994), a banda d'aquests factors conjunturals, posa èmfasi en dos elements més, que contribueixen a induir o a accelerar l'èxode rural. El primer element és el caràcter psicològic o subjectiu en la decisió d'emigrar. Això explicaria perquè alguns pobles amb condicions favorables a mantenir la seva població es despoblen, mentre d'altres, amb condicions desfavorables, per exemple amb un accés complicat, poden conservar nivells rellevants de població. A aquest fet, cal afegir la imatge d'endarreriment cultural i social que representava la vida de pagès a la muntanya. L'altre element que considera l'autor és el medi físic. El relleu és accidentat en bona part de l'Alt Pirineu i Aran, i això va dificultar la mecanització d'algunes de les terres de cultiu, en el seu moment. Aquest fet s'afegeix a la baixa fertilitat dels sòls de les zones més elevades i al clima advers que allarga els efectes de l'hivern i complica i encareix la vida a la muntanya. A més, cal fer esment de les dificultats a l'hora de realitzar el desplegament de la xarxa viària ates el relleu accidentat. Aquest desplegament, dut a terme entre 1890 i 1940 (Vera, Badia i Tulla, 2011), tenia la finalitat d'extreure els recursos naturals i no tant de mantenir la població (Sáez, 2001). En aquest context, la població de la muntanya va anar marxant progressivament els pobles.

Guirado (2011) assenyala encara un element més a considerar: les causes de caire polític. Les decisions i actuacions polítiques d'aquest període estaven encaminades a incentivar el desenvolupament econòmic dels centres industrials. Les àrees perifèriques rebien una atenció política escassa, i això no feia altra cosa que incitar el despoblament. Per Sáez (2002: 187), "la intervenció estatal tuvo una incidencia fabulosa en la decadencia de la economía tradicional de montaña en el Pirineo". Al llarg del segle XX el Pirineu ha constituït una reserva de primeres matèries, una font de mà d'obra o una font d'energia elèctrica. Per tant, les polítiques que s'han dut a terme han tingut com a únic objectiu l'explotació d'aquestes fonts. Entre 1910 i 1975 el Pirineu va rebre inversions considerables dirigides a la

construcció de carreteres i obres hidràuliques (Herranz, 2002). Els efectes d'aquest esforç inversor són equívocs. D'una banda, la xarxa de carreteres es va orientar a facilitar l'accés al fons de les valls, descuidant les connexions entre valls i amb el vessant Nord. D'altra banda, la construcció de grans preses va suposar la desaparició de poblacions i d'àmplies extensions de terres de conreu que, combinades amb la repoblació forestal, va condemnar a algunes àrees a una desertització pràcticament definitiva. Caldrà esperar a la instauració democràtica i de l'Estat de les Autonomies per a l'aparició de polítiques de cohesió i d'equilibri territorial (Sáez, 2002).

Les **conseqüències** del despoblament rural i de muntanya són múltiples i aquí només es citaran aquelles que es consideren més significatives. En primer lloc, la despoblació dels petits pobles comporta l'abandonament dels prats i els camps de conreu a l'alta muntanya, cosa que comporta una extensió excessiva del bosc i dels matolls (Laguna i Lasanta, 2003; Vera, Badia i Tulla, 2011), així com una degradació del paisatge pirinenc (risc d'incendis, alteració de la regulació hidrològica, etc.) (Barrachina i Tulla, 2010; Guirado, 2011; Molina, 2002; Soriano, 1994). En segon lloc, els efectes produïts pels canvis en els sistema productiu afecten també l'esfera cultural i social, a banda de transfigurar un paisatge dominat per la pràctica agrosilvopastoral. La pèrdua de població, però també d'una forma de vida, comporten la desaparició d'un patrimoni immaterial que configurava la societat tradicional pirinenca (Guirado, 2011). En tercer lloc, el despoblament, atès que es troba protagonitzat per mà d'obra jove, i en especial femenina, deixarà un espai envellit i força masculinitzat (Camarero, 1993; Pujadas i Mendizàbal, 1987). Finalment i d'acord amb Collantes (2004), el despoblament de la muntanya infereix una convergència econòmica per defecte entre les rendes de les àrees més perifèriques rurals i les àrees centrals urbanes.

A tall de recapitulació de tot el que s'ha comentat fins aquí, el procés de despoblament iniciat a mitjans del segle XIX es produeix de forma gradual, però amb algunes excepcions; en poques paraules: la pèrdua és constant però no lineal (Molina, 2002). Hi ha dos moments d'inflexió en el procés de despoblament: el seu origen a partir de 1860 i la seva intensificació, a partir de 1960 (Soriano, 1994).

b. Etapes del despoblament

Hi ha dos punts d'inflexió que defineixen el despoblament. El seu inici a mitjans del segle XIX i la seva intensificació a la dècada de 1960. Entre l'inici del procés de despoblament i el segon moment d'intensificació, el descens de població s'alenteix, el primer quart de segle XX i, després de la davallada al llarg de la Guerra Civil, s'observa certa recuperació.

En aquest sentit, per Vidal (1979), existeix una primera etapa, entre 1860 i 1900, en la qual es consolida un nou ordre econòmic i es produeixen les adaptacions espacials d'aquest nou ordre. En aquesta etapa que afecta a totes les àrees rurals catalanes, alguns pobles del Pirineu perden fins al 50% de la seva població. Així, es passa d'un sistema de producció tradicional a un sistema de producció modern. L'organització tradicional es basava en quatre trets fonamentals: a) la importància de l'agricultura, orientada a l'alimentació, b) l'ús de la resta del territori per diferents tipus de bestiar, sent el més important l'oví, c) el reciclatge de nutrients i l'obtenció de recursos externs mitjançant la transhumància de l'oví, i d) l'existència d'una organització social complexa, basada en famílies molt cohesionades (Lasanta, 2002). El canvi d'un model a l'altre implica l'especialització de la producció i la concentració en determinades àrees i per contrapartida l'abandonament o la subutilització de recursos i de territori. Els canvis més significatius consisteixen en el descens de l'oví i l'expansió del boví, l'abandonament de gran part de l'espai conreat i la substitució dels cereals per prats. En aquest marc, bona part de les àrees de la muntanya pirinenca catalana es van especialitzar en la producció de llet. Això va donar lloc a una indústria rellevant en el seu moment –l'any 1915 es crea la primera cooperativa lletera- però alhora es tradueix en la desaparició de la societat tradicional (Campillo, Sanclimens i Villaró, 1988).

L'etapa següent, entre 1900 i 1930 sembla que l'èxode rural alliberà de pressions internes i externes el camp català. Al Pirineu es registra un creixement de població de l'ordre de l'1,9% de la població (mentre el 1900 es registraven 74.331 habitants, l'any 1930 se'n registraven 75.755). L'augment de població al llarg del primer terç del segle XX es produeix especialment als municipis on es construeixen centrals hidroelèctriques o pantans (Arqué, García i Mateu, 1982). En aquest sentit, per Aldomà (2003) la industrialització penetra al Pirineu cap als volts de 1910 quan apareix la Canadenca, i amb ella la construcció de les centrals hidroelèctriques per abastir la indústria de Barcelona, la construcció de nous

accessos i l'aparició de feines remunerades i nous hàbits de consum. Tot plegat, però, quedà pertorbat per la Guerra Civil i la immediata postguerra. Les dades d'aquest període són poc fiables, però el que és indubtable és un retrocés de la població catalana en el període 1936-1941 (Nadal, 1966).

Després de la Guerra Civil s'asisteix a un cert increment de la població. Si durant el primer terç del segle XX, els projectes de creació d'embassaments i salts d'aigua al llarg de tota la serralada pirinenca va ser lent, amb la dictadura franquista aquests projectes s'accelerarien (Sáez, 2002). A aquest fet cal afegir-hi el sorgiment del turisme. Així, ambdós fenòmens expliquen de forma destacada el lleuger augment de població en aquest període. En definitiva, en el període abans de la intensificació del despoblament de la dècada de 1960 la població del Pirineu fluctua segons els esdeveniments esmentats.

El segon punt d'inflexió inicia una altra etapa a la dècada de 1960 i es caracteritza per una davallada significativa de la població. Comença la segona etapa del despoblament, més intensa en xifres relatives i més comprimida en el temps, en comparació amb el despoblament produït entre 1860 i el primer terç del segle XX (Guirado, 2011). En aquesta etapa, es produeix el canvi d'una economia basada en el sector primari a una economia gairebé exclusivament fonamentada en el sector terciari (Soriano, 1994). La població disminueix a totes les comarques de l'Alt Pirineu i Aran, i la causa d'això és l'emigració (Arqué, García i Mateu, 1982). A la dècada de 1970, Vidal (1979) observa que la mitjana dels municipis de muntanya a Catalunya és de 400 habitants, mentre que la mitjana dels municipis rurals és de 800 habitants. D'acord amb Campillo, Sanclimens i Villaró (1988), a partir de la dècada de 1940 ja es detectaven canvis significatius que afectarien l'èxode rural. El bosc es va sobreexplotar per les necessitats del moment. En aquest context es van perdre pastures comunals, a causa de la política de repoblació forestal duta a terme per les necessitats d'un règim franquista profundament autàrquic, sobretot entre 1940 i 1970 (Barrachina i Tulla, 2010). A més, la mecanització del camp feia prescindible mà d'obra i els serveis no acabaven d'arribar. En definitiva, es genera un sentiment de marginació que contribueix a l'abandó. Els camps es van convertir en prats i el conreu principal era de farratge, per ser ocupats amb el temps pel matollar i pel bosc (Barrachina i Tulla, 2010). En

resum, la societat pirinenca tradicional s'esvaeix al llarg del segle XX i a partir de l'any 1960 les dinàmiques de despoblament dominaran bona part del territori (Aldomà et al., 2004).

Per acabar, es vol posar de manifest que l'evolució de la població que s'ha observat al llarg d'aquesta part, confirma la tendència prototípica del procés d'industrialització en el marc d'una economia capitalista, la qual consisteix en la urbanització intensiva i el despoblament rural (Vidal, 1979). Amb tot, cal destacar que el procés de despoblament no és homogeni.

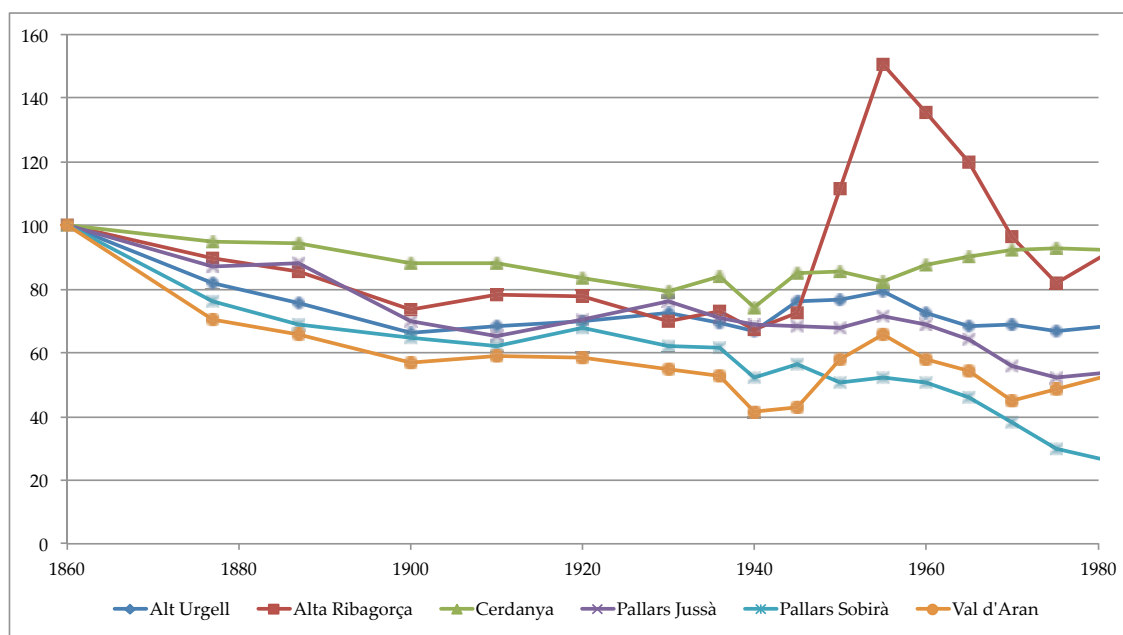
Primer, l'anàlisi comarcal mostra importants diferències (Aldomà, 1999). Si bé totes les comarques mostren un descens de població acusat, destaca la comarca del Pallars Sobirà, que perd el 74% de la seva població, entre 1860 i 1981. També perden població de forma significativa, el Pallars Jussà, la Val d'Aran, al voltant del 50%, i en menor mesura l'Alt Urgell, al voltant del 30%. En canvi, la Cerdanya i l'Alta Ribagorça presenten pèrdues força menys rellevants, del 10% aproximadament. Cal dir que, l'Alta Ribagorça presentava una davallada important, però a partir de la dècada de 1940 experimenta un important creixement de població, en part, a causa de la immigració de població arribada per treballar a la indústria hidroelèctrica⁶³ (Farrús, 2004; Herranz, 2002) (vegeu figura 2.11).

Segon, dos elements incideixen en l'heterogeneïtat del despoblament: la grandària de la població i l'activitat econòmica. Així, aquells municipis més petits amb un activitat agrícola i ramadera han experimentat un despoblament més intens, mentre que aquelles entitats que tenien més de 800 habitants, han experimentat certa recuperació demogràfica entre 1950 i 1981 (Vidal, 1983). A tall d'exemple, la Seu d'Urgell multiplica per tres la seva població i Puigcerdà per 2,3, entre 1860 i 1981. De forma semblant, per Aldomà (1999), el buidatge demogràfic afecta els nuclis més petits i alguns nuclis grans d'algunes comarques desfavorides, com ara el Pallars Sobirà o el Pallars Jussà. Així doncs, el despoblament pirinenc és esglaonat, primerament cap a les àrees més urbanitzades del mateix àmbit, i posteriorment cap a àrees més allunyades (Arqué, Garcia i Mateu, 1982; Collantes, 2001; Garcia Pascual i Mateu, 2003; Mendizàbal i Pujadas, 1985).

⁶³ Les obres de la empresa pública d'ENHER van contractar entre 5.000 i 8.500 treballadors, cosa que va suposar que la comarca obtingués el seu màxim poblacional l'any 1960, a diferència de la resta de comarques, que va ser l'any 1860 (Sabartés, 1998).

Figura 2.11: Evolució de la població a l'Alt Pirineu i Aran per comarques, 1860-1980. Base

100

Font: Censos i Padrons de població. Centre d'Estudis Demogràfics (CED)

2.3.3.5 Dues dècades de transició: indicis de recuperació demogràfica (1980-2000)

La dinàmica regressiva que va caracteritzar 120 anys d'història demogràfica al Pirineu s'alenteix amb les crisis industrials de les dècades de 1970 i 1980 (Palomeque et al., 1996). Els inicis de la dècada dels vuitanta es troben condicionats per la crisi econòmica desencadenada l'any 1973, la qual va afectar de manera especial a les grans ciutats i als principals nuclis industrials del país. Aquest fet, va tenir un efecte immediat en els fluxos migratoris, ja que l'atracció generada pels antics centres immigratoris sobre la resta del territori era menor.

D'altra banda, cal esmentar alguns elements que incideixen en aquest procés. A partir de la segona meitat de 1970 es produeix un punt d'inflexió, que afectarà les àrees rurals espanyoles. Es comencen a consolidar les institucions democràtiques, i l'administració es desplega pel territori i les institucions locals adquireixen un paper de gestió rellevant (Garcia Pascual i Larrull, 1998). En aquest marc, a principis de la dècada de 1980 es crearan dues lleis referides a la muntanya: la Ley de la Agricultura de Montaña (1982), elaborada

pel govern espanyol, i la Llei de Muntanya (1983), elaborada pel govern de la Generalitat⁶⁴. A més, Espanya entrarà a l'escena internacional, amb la data de 1986 com a punt il·lustratiu, en el qual el país s'integra a la Comunitat Europea. Això comportarà a partir de llavors el desplegament de les polítiques europees, com ara els fons de desenvolupament o la Política Agrícola Comú (PAC). D'altra banda, la proliferació de segones residències i del turisme es consolida a les zones rurals i de muntanya (Pujadas i Mendizàbal, 1987), convertint-les cada cop més cap en societats postindustrials (Oliva i Camarero, 2002). Així doncs, la nova situació socioeconòmica, causada per la crisi industrial iniciada a principis de 1970, la democratització i la internacionalització de l'economia espanyola, així com l'inici del turisme es troben tant darrere de la disminució dels fluxos de sortida a les àrees rurals, com de l'augment d'arribades.

En aquest context, les tendències demogràfiques que caracteritzen els Pirineus comencen a mostrar canvis significatius. En aquets període es redueix l'èxode migratori. Ara bé, l'emigració havia afectat l'estructura demogràfica intensament, conformant un conjunt de comarques despoblades (Mendizàbal, 1991). Així, una de les conseqüències de l'èxode rural que ha afectat molts pobles pirinencs l'envelliment de la població continua durant les dècades de 1980 i 1990. Aquest fet implica una mortalitat elevada de la població, que juntament amb una natalitat baixa, a causa d'una estructura demogràfica envellida i d'uns canvis en les pautes de natalitat de la població es tradueixen en un creixement vegetatiu escàs o, en molts casos, negatiu (Collantes, 2005).

L'arribada de nous habitants

A partir de la dècada de 1980, les àrees rurals espanyoles, a més de reduir l'èxode poblacional, experimenten una tendència immigratòria de cert repoblament. En aquest sentit, s'estava detectant als països nord-occidentals un nou escenari sociodemogràfic a les àrees rurals, en el qual els fluxos migratoris havien canviat de direcció, ja des de la dècada de 1970. A Catalunya, primerament, els fluxos migratoris de desconcentració es dirigeixen cap les àrees rurals properes a Barcelona (Pujadas et al., 1991; Mendizàbal, 1991, 1992;

⁶⁴ Per a ampliar la informació sobre la Llei 2/1983, de 9 de març, d'alta muntanya vegeu Pujadas i Mendizàbal (1987), i per obtenir informació sobre polítiques públiques a la muntanya espanyola i sobre la *Ley de la Agricultura de Montaña*, vegeu García Pascual (2006).

Nel·lo, 2001). Més endavant, els fluxos amplien les seves destinacions cap a àrees rurals més allunyades (López Palomeque et al., 1996; García Pascual i Larrull, 1998; García Pascual i Mateu, 2003; García Coll i Sánchez Aguilera, 2005). D'acord amb García Pascual i Larrull (1998), en el conjunt d'àrees rurals catalanes no només s'atura l'emigració, sinó que es detecta un creixement significatiu de la població.

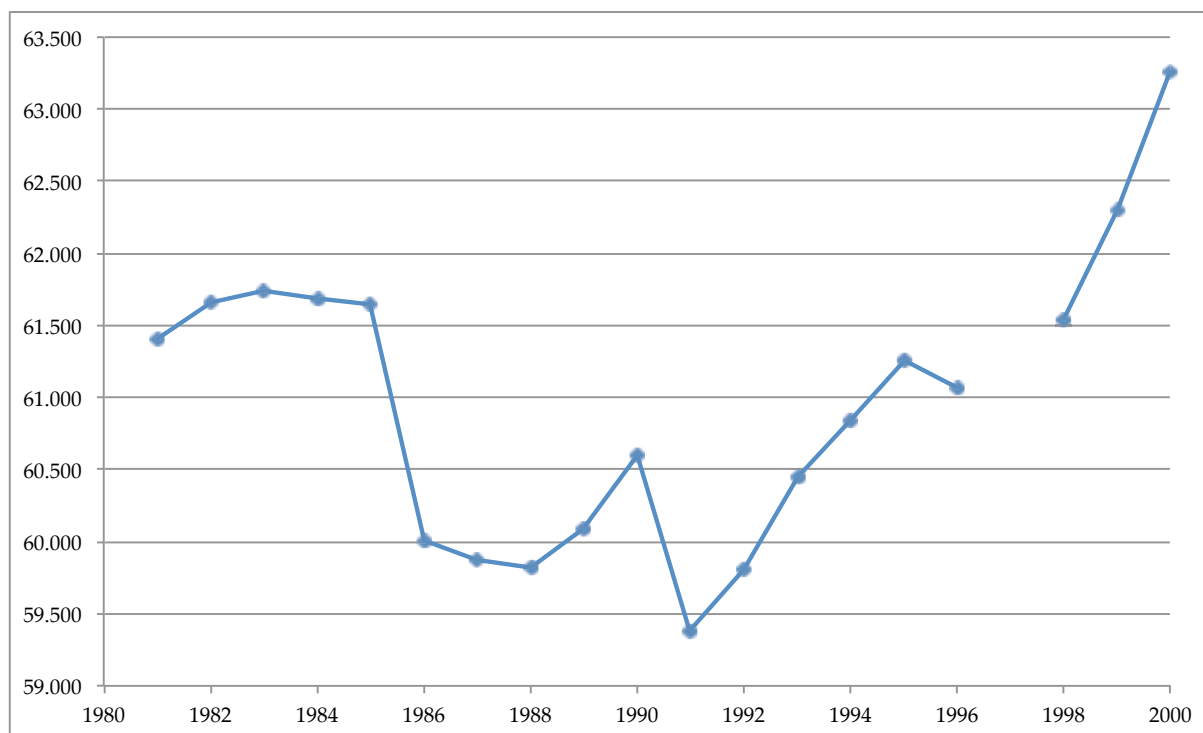
Aquests fluxos de nous habitants es constitueixen en un primer moment per població de retorn, és a dir població inactiva que ha finalitzat la seva vida laboral a la ciutat. Tanmateix, amb el temps, aquests fluxos es van universalitzant, afectant a totes les generacions, encara que a Espanya amb cert retard respecte als països europeus. La desconcentració del treball i la recerca d'una qualitat de vida major són elements que expliquen aquests fluxos. Així, es produeixen migracions de retorn de població d'edat adulta, però encara activa, que retorna als seus llocs d'origen en un estadi més avançat del seu cicle vital. Aquest col·lectiu pot trobar oportunitats laborals o unes condicions favorables per formar una llar. A aquest grup, cal afegir-hi l'arribada de població jove urbana, que potser sense un vincle previ (a diferència del grup anterior) busca el contacte amb la natura, la pràctica d'esports a l'aire lliure, la vida senzilla o un estil de vida alternatiu (Guirado, 2011).

El fenomen neorural⁶⁵ també és rellevant en aquest sentit. Tot i que va representar xifres reduïdes, van tenir una importància qualitativa (Martínez Illa, 1987; Nogué, 1988; García Ramon et al., 1995), sobretot per la rehabilitació simbòlica del medi rural, en zones de fort declivi (Camarero, 1993). A Catalunya aquest fenomen s'experimenta a mitjans de la dècada de 1970 i un dels enclavament més importants d'aquest fenomen és el Pirineu. Un altre cas que es pot citar, és el de la població provinent de la resta d'Espanya. Aquesta es localitza allà on hi ha construcció o turisme, com és el cas de la Vall d'Aran i la Cerdanya, a partir de la segona meitat de l'any 1970 (Pujadas i Mendizàbal, 1987). En resum, en aquest període es comencen a detectar moviments immigratoris, que amb el temps s'aniran diversificant, afectant a grups força dispersos.

⁶⁵ Per Camarero (1993), el fenomen neorural es tracta de població jove, d'ideologia radical o contracultural, que mostra un profund rebuig a la societat urbana i de consum. Aquests col·lectius s'estableixen en àrees rurals, generalment allunyades i despoblades. A més, la seva activitat principal es centra en les tasques agropecuàries i artesanies. Els seus antecedents immediats cal situar-los a la Contracultura americana i al Maig de 1968 (Guirado, 2011).

Així doncs, la primera meitat de la dècada de 1980 s'inicia amb un cert creixement de població a l'Alt Pirineu i Aran. Aquesta tendència s'observa a la muntanya catalana en conjunt, malgrat que l'emigració no s'atura -sobretot en determinades franges d'edat- i el creixement natural és sobretot negatiu (Pujadas i Mendizàbal, 1987). En canvi a la segona meitat de la dècada, s'observa cert decreixement, la resposta del qual probablement cal situar en un decreixement vegetatiu profund (Garcia Pascual i Mateu, 2003). Amb això es posa de relleu que la revitalització demogràfica del Pirineu es troba força lluny, encara (Guirado, 2011). La tendència negativa s'estén fins a finals de la dècada i els primers anys de la següent. A tall il·lustratiu, el cens de 1991 marca el mínim històric de la població de l'Alt Pirineu i Aran (vegeu figura 2.12). Així doncs, fins la dècada de 1990 no es percep un canvi de tendència significatiu.

Figura 2.12: Evolució de la població a l'Alt Pirineu i Aran, 1980-2000⁶⁶

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

⁶⁶ La corba que es representa al gràfic es troba condicionat per punts màxims i mínims relatius que es troben afectats per ser anys de renovació padronal (1981, 1986, etc.). A més, l'Institut d'Estadística de Catalunya no disposa de les dades corresponents a l'any 1997 atès que va ser un any de canvi metodològic. A partir de l'any 1998 el Padró ofereix dades de manera continuada. Amb tot, la corba hauria de mostrar una fluctuació més suavitzada, decreixent fins l'any 1991 i creixent a partir de llavors.

Pel que fa a les comarques que integren l'àmbit d'estudi, tot i experimentar una tendència similar, tenen algunes particularitats. Algunes comarques mostren una tendència creixent de la seva població ja als inicis del període, a principis de la dècada de 1980 (vegeu taula 2.9). En altres, l'increment es va manifestar més endavant, i al Pallars Jussà no va acabar d'arribar. Les comarques que van experimentar augments en la seva població eren aquelles que tenien una economia més terciaritzada, amb un pes significatiu del turisme i un sector de la construcció emergent, però que en canvi tenien un pes cada cop menor de l'agricultura (Aldomà, 1999). Aquestes eren fonamentalment la Cerdanya i la Vall d'Aran i, amb certa distància, el Pallars Sobirà. Allí on el turisme es va instaurar tardanament -com a l'Alta Ribagorça- o amb dificultats -com a l'Alt Urgell i al Pallars Jussà-, el creixement demogràfic es va fer esperar (Campillo i Font, 2004; Guirado, 2011), com es pot observar a la taula 2.9. Val a dir que aquest mateix exercici es pot repetir a escala municipal. Així, es pot observar dins una comarca que alguns municipis poden presentar tendències de població creixent, mentre d'altres poden continuar perdent població. Un bon exemple l'ofereix Guirado (2007), el qual analitza la tendència positiva de la Seu d'Urgell en relació a la resta de municipis de la comarca.

Taula 2.9: Taxa de creixement anual acumulatiu, per comarques (1981-2001)

	1981-1986	1986-1991	1991-1996	1996-2001	Total període 1981-2001
Alt Urgell	-0,49	0,15	0,00	0,48	0,07
Alta Ribagorça	-4,43	-0,63	0,16	0,42	-2,27
Cerdanya	0,26	0,32	0,58	2,62	1,89
Pallars Jussà	-0,57	-1,43	-0,07	-0,68	-1,37
Pallars Sobirà	0,05	-0,17	1,42	1,09	1,20
Val d'Aran	0,77	0,49	2,89	2,17	3,17
Alt Pirineu i Aran	-0,46	-0,21	0,56	0,96	0,43

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Per acabar amb aquest apartat, es vol fer esment que aquests canvis en la dinàmica poblacional es produeixen en el marc de transformacions socioeconòmiques. L'auge dels serveis i de la construcció en detriment de l'agricultura són en bona mesura responsables d'aquestes transformacions, tot i que resulti dit de forma extremadament senzilla. Les possibilitats de trobar feina en els sectors amb més empena econòmica provocarà l'arribada de població, ja sigui de retorn –després del període d'estudis, per exemple-, de neorurals, com de població en general que cerca feina en aquests sectors, provinents tant de

la resta de Catalunya com de la resta d'Espanya. Recapitulant, es pot dir que les noves dinàmiques migratòries i els canvis socioeconòmics posaran fre al procés de despoblament. L'activitat turística, la diversificació dels fluxos immigratoris, el desplegament de l'administració en tots els seus nivells o el valor creixent que s'atorga a les àrees rurals i a l'oci són alguns dels elements que contribueixen a explicar el canvi demogràfic. Així doncs, ben entrada la dècada de 1990, s'observa la finalització de l'èxode rural i alhora s'assisteix a una recuperació de població, fonamentada en un saldo migratori positiu, capaç de contrabalançar un creixement natural negatiu, que es produeix al llarg de tot el Pirineu (Garcia Pascual i Mateu, 2003). Tal i com es confirma a la taula 2.10, el creixement migratori té una influència directa en el creixement total de la població, sobretot a partir de mitjans de la dècada de 1990.

Taula 2.10: Valors absoluts del creixement total, del creixement natural i del saldo migratori (1981-2000) a l'Alt Pirineu i Aran

	Creixement total	Creixement natural	Saldo migratori
1981-1985	-1.789	47	-1.836
1986-1990	-1.975	-723	-1.252
1991-1995	-703	-1.096	393
1996-2000	2.186	-1.055	3.241

Font: Elaboració pròpia a partir del Moviment Natural de Població. Institut d'Estadística de Catalunya

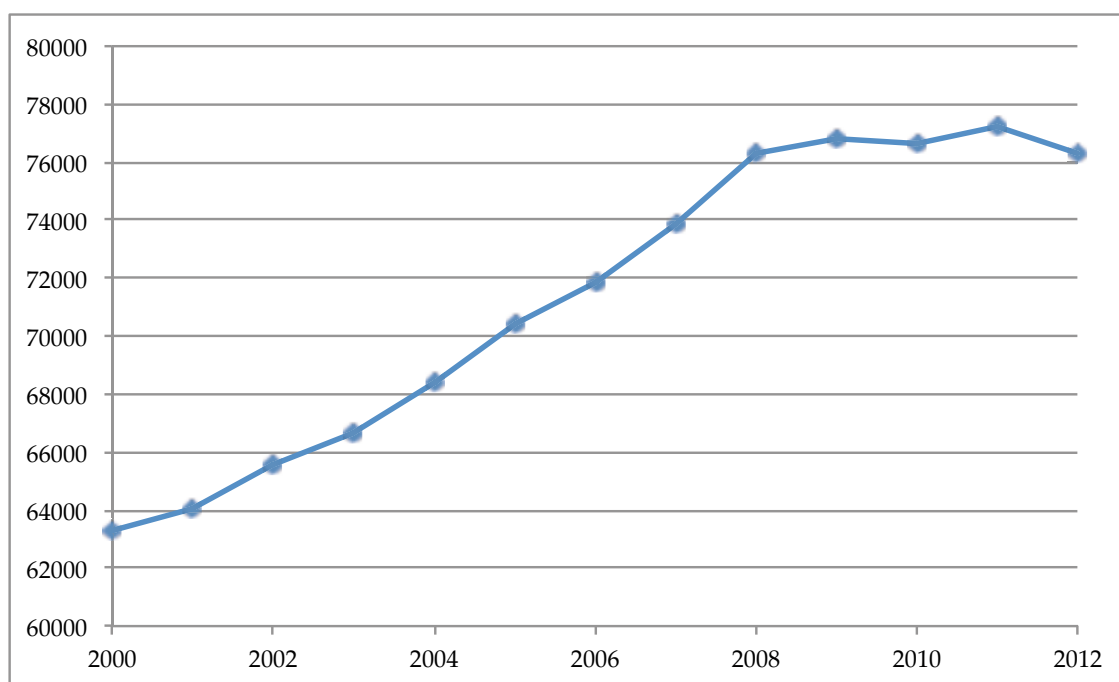
2.3.3.6 Recuperació demogràfica o inversió de fluxos? (2000-2012)

En el comportament demogràfic pirinenc, durant els darrers anys del segle XX, s'han constatat canvis substancials. Aquests canvis vénen definits per un fre del despoblament i un inici de recuperació demogràfica, que no és exclusiu del Pirineu sinó que es detecta a bona part de les àrees rurals del món nord-occidental (García Coll i Sánchez Aguilera, 2005; García Pascual i Mateu, 2003). La recuperació de població rural es produeix sobretot per l'existència de saldos migratoris positius.

La tendència de creixement iniciada a finals de la dècada de 1990, continua i s'intensifica els deu anys següents, en el període 2000-2012. En aquest període, la població de l'Alt Pirineu i Aran registra un augment significatiu. Aquest increment de població no es produïa des de la dècada de 1950, quan a causa de la construcció d'infraestructures havia arribat un contingent significatiu de mà d'obra (Guirado, 2011). El creixement és del 20,6%,

representant un increment de 63.253 habitants, l'any 2000, a 76.662 habitants, l'any 2010. No obstant, es detecta que el creixement de la població és produït de forma més notable els primers anys de la dècada. A partir de l'any 2008, l'augment de població es modera de forma notable (vegeu figura 2.13).

Figura 2.13: Evolució de la població a l'Alt Pirineu i Aran (2000-2012)

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

De manera global, doncs, es produeix un increment de la població de l'Alt Pirineu i Aran, sobretot en els primers anys del període. Considerant que el creixement natural és negatiu, el saldo migratori positiu explica el creixement de la població (vegeu taula 2.11). Val a dir que en relació a Catalunya, el saldo migratori també explica un augment demogràfic, sobretot el primer quinquenni del període estudiat. La diferència amb l'Alt Pirineu i Aran rau en el fet que en el conjunt de Catalunya el creixement natural és positiu, al llarg de tot el període.

Taula 2.11: Valors absoluts del creixement total, del creixement natural i del saldo migratori (2000-2011) a l'Alt Pirineu i Aran

	Creixement total	Creixement natural	Saldo migratori
2000-2005	7.217	-930	8.147
2006-2011	5.354	-162	5.516

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

El període de creixement més acusat dels primers anys de la dècada coincideix amb l'arribada de fluxos de població més intensos. Mentre, el període d'alentiment a finals de la dècada s'ajusta amb un decreixement significatiu de les altes padronals, després d'un màxim relatiu l'any 2007. Al mateix temps, les baixes al padró augmenten lleugerament, en el mateix període (vegeu taula 2.12). És important anotar que aquest mitigament del creixement coincideix amb la crisi financera i econòmica global iniciada a partir de l'any 2008. Malgrat aquest fet, la tendència ha estat creixent i des de l'any 1965 no s'havia tornat a superar la xifra de 70.000 habitants. Amb tot, la crisi econòmica i financera és un punt d'inflexió pel que fa al creixement de població i als fluxos migratoris que es dirigeixen cap al Pirineu.

Taula 2.12: Evolució de les altes i de les baixes padronals i diferència (saldo migratori) a l'Alt Pirineu i Aran (2000-2011)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Altes	2.164	2.663	3.505	4.380	4.515	4.363	5.276	5.572	4.297
Baixes	1.515	1.550	2.179	2.436	2.656	3.040	3.356	3.650	3.703
Δ AB	649	1.113	1.326	1.944	1.859	1.323	1.920	1.922	594

	2009	2010	2011
Altes	3.588	4.225	3.625
Baixes	3.651	3.631	4.286
Δ AB	-63	594	-661

Font: EVR (Estadística de Variacions Residencials). Centre d'Estudis Demogràfics

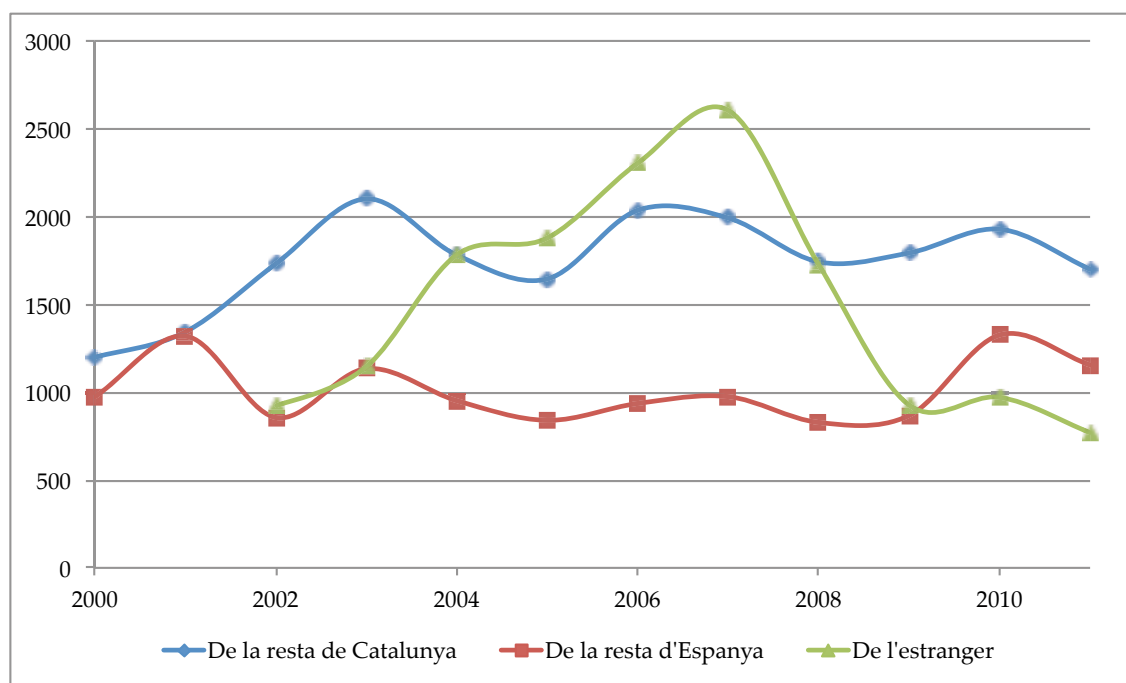
a. Caracterització dels fluxos que arriben

Es volen destacar dos aspectes dels fluxos que arriben al Pirineu, durant aquests primers anys del segle XXI. En primer lloc, es pot observar com els fluxos procedents de l'estranger han experimentat una dinàmica progressiva fins l'any 2007 (vegeu figura 2.14). A partir de llavors, el nombre d'entrades es redueix significativament. Si l'any 2007 es van registrar 2.605 altes procedents de l'estranger, l'any 2009 se'n van registrar 927. Els efectes de la crisi econòmica i financera tenen una incidència notable en els fluxos d'arribada de població estrangera, disminuint-los o frenant-los, al mateix temps que també afecten als fluxos de sortida, en aquest cas augmentant-los (Domingo i Sabater, 2009). Els fluxos procedents d'altres parts de Catalunya i de fora de Catalunya també experimenten una tendència progressiva. L'increment d'aquests fluxos és més feble en comparació amb els fluxos que

provenen de l'estranger, en els primers anys del període. Alhora, la reducció a partir de l'any 2007 no afecta de la mateixa manera. Mentre que en els fluxos provinents de l'estranger els efectes són notables, en la resta de fluxos es percep només un lleuger fre.

D'altra banda, els fluxos es caracteritzen per ser més masculins que femenins i per trobar-se concentrats en el grup d'edats entre 15 i 64 anys. Es troben algunes especificitats segons la procedència. Pel que fa al sexe, de la resta d'Espanya arriben fluxos més masculinitzats, i de l'estranger, en els darrers anys arriben més fluxos femenins (vegeu taula A.1 de l'annex). Pel que fa a l'edat, al voltant del 80% de la població que arriba té entre 15 i 64 anys. En el grup que procedeix de l'estranger destaca la presència de nens (0-14 anys) i joves (15-24 anys). A més, hi ha poques persones de més de 65 anys. En canvi, aquest grup d'edat és significatiu en la població que prové de la resta de Catalunya, cosa que pot estar relacionada amb un pes rellevant de migrants de retorn ja jubilats (vegeu taula A.2 de l'annex). Al conjunt de Catalunya, els fluxos provinents de l'estranger continuen superant els fluxos provinents de la resta d'Espanya, des de l'any 2005 fins a l'any 2011⁶⁷.

Figura 2.14: Evolució dels fluxos d'entrada de la població a l'Alt Pirineu i Aran, segons la procedència (2000-2011)

Font: EVR (Estadística de Variacions Residencials), dades facilitades pel Centre d'Estudis Demogràfics

⁶⁷ Segons dades de l'Estadística de Variacions Residencials, disponibles a Institut d'Estadística de Catalunya

En segon lloc, s'observa que, en aquest període, els fluxos que arriben a l'Alt Pirineu i Aran són diversos. Aquest fet també es constata al conjunt de municipis rurals de Catalunya i d'Espanya (vegeu, per exemple, Camarero, 1993; Camarero, Sampedro i Oliva, 2012; García Coll i Sánchez Aguilera, 2005; o Roquer i Blay, 2008). A tall d'exemple, García Coll i Sánchez Aguilera (2005) assenyalen quatre tipus de fluxos que fomenten la revitalització demogràfica rural: les migracions residencials (suburbanització, migracions de retorn o jubilats), les migracions laborals, les migracions d'estrangers (laboral qualificades, laborals no qualificades i de jubilats), i les migracions de neorurals. En el marc d'aquesta diversitat, els fluxos de la població estrangera han crescut. Cal recordar que, en aquest període, la immigració internacional és un element central en el creixement de la població rural espanyola. Ha representat més del 70% d'aquest creixement (Bayona i Gil, 2010). Val a dir que al principi de la dècada, la població estrangera es concentrava a les àrees metropolitanes, les àrees d'agricultura intensiva i les zones més turístiques. Tanmateix, amb el pas del temps, la presència de població estrangera s'ha fet extensiva a tot el territori (Bayona i Gil, 2010, 2012; Collantes et al., 2010; García Coll i Sánchez Aguilera, 2005). De fet, a l'Alt Pirineu i Aran, entre l'any 2000 i l'any 2012, les arribades de població estrangera han crescut de forma notable, especialment els set primers anys de la dècada. D'altra banda, entre l'any 2004 i l'any 2008, les arribades de població estrangera han superat les arribades de població espanyola, tal i com es pot veure a la taula 2.13.

Taula 2.13: Fluxos d'immigració l'Alt Pirineu i Aran amb independència de la procedència (interior o exterior)

	Població espanyola	Població estrangera	Total
2000	1.727	437	2.164
2001	1.890	773	2.663
2002	2.241	1.264	3.505
2003	2.696	1.684	4.380
2004	2.218	2.297	4.515
2005	2.078	2.285	4.363
2006	2.423	2.853	5.276
2007	2.273	3.299	5.572
2008	2.000	2.297	4.297
2009	2.069	1.519	3.588
2010	2.729	1.496	4.225
2011	2.409	1.216	3.625

Font: EVR (Estadística de Variacions Residencials), dades facilitades pel Centre d'Estudis Demogràfics

b. Disparitats territorials del creixement poblacional

Es vol deixar constància que el creixement de població no es produeix de forma homogènia per tot el territori de l'Alt Pirineu i Aran. Així, algunes comarques experimenten un increment més moderat que d'altres, tal i com es pot veure a la taula 2.14. La Cerdanya, la Val d'Aran i el Pallars Sobirà són les comarques que presenten un augment més notable de la població. En un estadi entremig hi hauria l'Alta Ribagorça. Les comarques que presenten un creixement més reduït són l'Alt Urgell i el Pallars Jussà. En definitiva, aquelles comarques que han crescut més són aquelles que, en aquest període, sostenien una economia basada essencialment en el turisme i la construcció. Justament per aquest fet, entre els anys 2008 i 2010 s'observa que l'increment de població en aquestes comarques no només s'atura sinó que decreix (a excepció del Pallars Sobirà). L'esclat de la crisi, entre d'altres conseqüències, ha provocat, d'una banda, la disminució de la demanda de llocs de treball i, de l'altra, la destrucció de llocs de treball, amb una forta incidència al sector de la construcció, especialment els primers anys de crisi. La disminució dels fluxos d'entrada i l'augment dels fluxos de sortida és un reflex d'aquesta situació que es manifesta en el decreixement del conjunt de població entre els anys 2011 i 2012.

Taula 2.14: Població l'any 2000 i l'any 2012 i taxa de creixement anual acumulativa (TCAA)

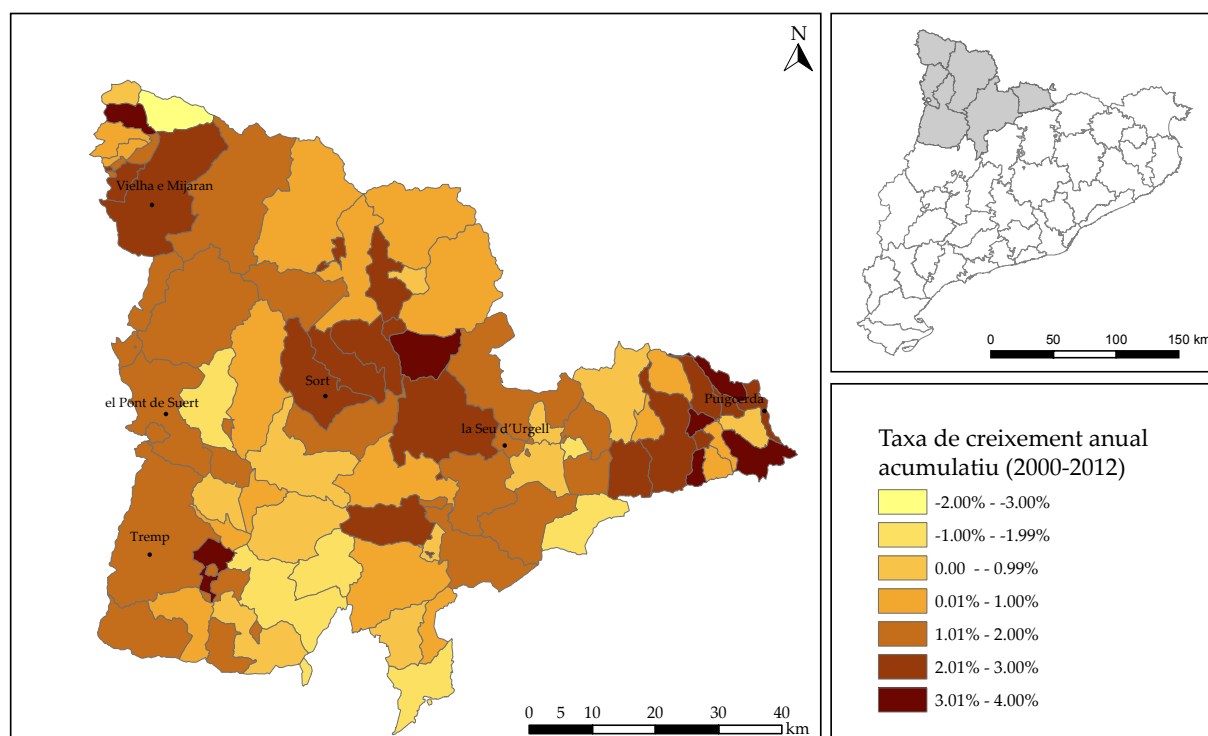
	2000	2012	TCAA 2000-2012
Alt Urgell	19.315	21.386	0,85
Alta Ribagorça	3.612	4.235	1,33
Cerdanya	14.055	19.047	2,57
Pallars Jussà	12.442	14.113	1,06
Pallars Sobirà	6.050	7.457	1,76
Val d'Aran	7.779	10.056	2,16
Alt Pirineu i Aran	63.253	76.294	1,57

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

A l'hora d'analitzar les dinàmiques municipals s'observa un comportament similar. El creixement demogràfic es localitza en unes àrees molt concretes, generalment en àrees turístiques o en àrees fortament urbanitzades com les capitals comarcals (Guirado, 2011) (vegeu figura 2.15). Mentre, hi ha àrees que continuen perdent població que són aquelles coincideixen amb els municipis més allunyats dels serveis bàsics, mal comunicats o amb un pes significatiu del sector primari. En definitiva, malgrat la tendència creixent de la població persisteix un àmbit rural "dinàmic" que contrasta amb un àmbit rural "regressiu"

(Bayona i Gil, 2010, 2012). En estudiar la revitalització demogràfica dels municipis rurals catalans, en aquest període, García Coll i Sánchez Aguilera (2005) constaten que aquesta s'acosta més a una expansió de la recuperació demogràfica d'àrees ja consolidades que no una conquesta de nous espais.

Figura 2.15: Taxa de creixement anual acumulatiu, Alt Pirineu i Aran, 2000-2012

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

En un sentit similar, l'any 2010, en el marc de les primeres jornades econòmiques de l'Alt Pirineu i Aran, s'argumentava que existeixen dues muntanyes. En primer lloc, hi ha "una alta muntanya dinàmica, on la població va tocar fons a la dècada de 1980, amb una activitat econòmica important i una pressió urbanística molt forta, formada per les comarques de la Vall d'Aran, la Cerdanya i el Pallars Sobirà, que han cimentat aquesta tendència en el turisme de neu i en la construcció" (IDAPA, 2009: 2). En segon lloc, hi ha "la mitja muntanya, estancada socialment i amb una dinàmica demogràfica regressiva, aturada darrerament per la immigració estrangera, i amb molt poca pressió urbanística, formada per les comarques del Pallars Jussà, l'Alt Urgell i part de l'Alta Ribagorça" (IDAPA, 2009: 2).

c. Factors explicatius de la recuperació demogràfica

Al Pirineu, el turisme i la construcció han estat els principals responsables del creixement econòmic, en paraules de Guirado i Tulla (2010: 618): “els veritables motors econòmics de l’Alt Pirineu”. Les possibilitats de trobar feina en aquests sectors han motivat bona part dels fluxos d’immigració. Així mateix, la modernització d’algunes activitats tradicionals o la innovació i la millora de les comunicacions han atret també població (Vera, Badia i Tulla, 2011). Sens dubte, cal destacar que una de les raons principals de l’evolució positiva de la població rau en el clima favorable de l’economia en els primers anys de la dècada del segle XXI. De la mateixa manera, el creixement de població es frena en bona mesura d’acord amb la desacceleració de l’economia.

Cal contextualitzar l’increment dels fluxos immigratoris al Pirineu, més enllà de la conjuntura econòmica favorable; com ja s’ha esmentat, la reestructuració econòmica és també un fet cabdal per a entendre l’evolució. En aquest sentit, els grans processos de transformació rural alteren la societat tradicional originant, en una primera fase, la ruralitat agrària moderna i, en una segon fase, la reestructuren de nou generant la ruralitat exagrària actual (Sanz, 2012). A les activitats primàries tradicionals, la reestructuració consisteix en l’abandonament de l’economia de subsistència i la substitució posterior, en un primer moment, pel model fordista de producció i més endavant, pel model postfordista (Montiel, 2003). Això genera la necessitat d’una acumulació constant de capital, cosa que condueix a que cada vegada hi ha més empreses agràries de grans dimensions i les petites explotacions familiars es veuen forçades a la diversificar amb noves activitat per aconseguir ingressos. Alhora, el número d’explotacions decreix i es necessita menys mà d’obra. Davant d’aquesta situació d’obertura als mercats i a la globalització, apareix la necessitat de preservar el territori de muntanya, tant des de l’esfera ecològica com de la cultural. En aquest marc sorgeix la producció de qualitat, en la què es valora la tradició, l’autenticitat o el respecte pel medi ambient (Sanz, 2012).

D’altra banda, el sector turístic s’expansiona. L’auge provocat pel sector turístic ha suposat una vertadera reorganització laboral. El transvasament de mà d’obra cap a aquest sector des del sector primari és un dels elements clau que representa aquesta reestructuració. També ha crescut el sector de la construcció per tal de satisfer les demandes de turistes i de

residents secundaris. Tot plegat es produeix en un context de transformació de la representació moderna d'allò rural -com quelcom arcaic o endarrerit- a la representació postmodernista que identifica allò rural amb la qualitat de vida, la salut, el patrimoni o la identitat.

Des de la dècada de 1960, el Pirineu prova de potenciar el seu desenvolupament a partir del turisme (Lasanta, 2010). A l'Alt Pirineu i Aran existeixen alguns antecedents, com ara el turisme desenvolupat a la Cerdanya a finals del segle XIX (Campillo i Font, 2004), tanmateix fins ben entrat el segle XX, el Pirineu català és un territori desconegut, salvatge i poc atractiu (Jiménez, i Prats, 2006). A partir d'aleshores, el motor turístic serà l'esquí. Aquest fet consolida el Pirineu com a una destinació fonamental a Catalunya en el turisme d'hivern. Campillo i Font (2004) assenyalen dos moments d'expansió del turisme: la dècada de 1970 amb l'obertura de de noves estacions d'esquí i a la dècada de 1990 amb l'aparició del turisme rural i del turisme d'aventura. En aquest sentit, la forta dependència de factors meteorològics i de l'estacionalitat o l'atractiu relativament escàs de les pistes d'esquí, en comparació amb altres destinacions turístiques d'hivern, va acompanyar el desenvolupament de la temporada d'estiu, a partir de l'aprofitament dels valors naturals, paisatgístics i culturals (Campillo i Font, 2004; García Pascual i Mateu González, 2003; Jiménez i Prats, 2006; Lopez Palomeque, 1996; Vaccaro i Beltran, 2008). Antón i Culebras (2003: 75) ho expressaven així: "actualment la muntanya és un espai amb múltiples usos turístics on es combina el gaudi del paisatge, l'aventura i l'activitat, el descans o la descoberta de realitats culturals. L'esquí, tot i que preminent, tendeix, però, a deixar de ser l'activitat monopolitzadora del turisme".

Amb tot, el desenvolupament turístic al Pirineu ha contribuït a l'abandó de les activitats tradicionals. D'altra banda, tal i com suggereixen Vaccaro i Beltran (2008), la muntanya s'ha metamorfitzat per convertir-se en patrimoni natural i en un espai per a l'oci. D'aquesta manera, "El ocio, la naturaleza y la cultura resitúan las comarcas del Pirineo catalán en una posición más central tanto en el imaginario colectivo como en los flujos económicos y demográficos de la sociedad contemporánea" (Vaccaro i Beltran, 2008: 61). Val a dir però que en algunes valls pirinenques, i sobretot cap a la plana, la presència del turisme és força limitada (Campillo i Font, 2004; Aldomà, 2009).

Recapitulant, sobre els factors que contribueixen a explicar la nova dinàmica demogràfica, es volen destacar dos elements. Primer, s'assisteix a una transformació econòmica. Mentre es produeix una disminució intensa de l'activitat agrària, el turisme i la funció residencial es consoliden. Així, canvia la funció social dels territoris rurals. I segon, resultat d'això primer, canvien les relacions socials, econòmiques, culturals i comercials entre les àrees urbanes i les àrees rurals (García Pascual i Mateu, 2003). A tot això cal afegir el desenvolupament de les infraestructures i de les comunicacions, així com el desplegament de l'administració, els serveis i les polítiques de desenvolupament rural. En definitiva, es produeixen uns canvis en diferents esferes, els quals es manifesten també a través de la inversió dels fluxos migratoris. Si bé durant més d'un segle els fluxos es caracteritzaven per ser de sortida del Pirineu, es constata que en aquest context els fluxos principals s'efectuen d'entrada.

d. Nou canvi de tendència? (2008-2012)?

En aquesta primera dècada de 2000, l'increment de població és significatiu, però des de l'any 2008 s'inicia una etapa de creixement més moderat que s'allarga fins a l'actualitat, l'any 2012. Entre l'any 2000 i l'any 2008, la població creix el 20%, mentre que entre l'any 2008 i l'any 2012, la població només creix el 0,01%.

Així, entre l'any 2008 i l'any 2012, la població en el conjunt de les sis comarques té un creixement pràcticament nul. Ara bé, s'observa certa distància de la tendència assenyada a l'hora d'analitzar les comarques per separat. Algunes mostren un lleuger decreixement, mentre d'altres continuen creixent, això sí, moderadament (vegeu taula 2.15). Al Pallars Jussà, a la Cerdanya i, en menor mesura, al Pallars Sobirà, la població creix en el darrer període 2008-2012, tot i que de forma moderada respecte el període anterior. En canvi, les comarques de l'Alt Urgell, l'Alta Ribagorça i la Val d'Aran experimenten un creixement negatiu (vegeu taula 2.15). Mentre, a Catalunya, la població continua mantenint un valor positiu, tot i que allunyat del valor que tenia en el període 2000-2008.

Taula 2.15: Evolució de la població i taxa de creixement anual acumulativa (TCAA) a l'Alt Pirineu i Aran, 2000-2012

	2008	2009	2010	2011	2012	TCAA 2008-2012
Alt Urgell	21.942	22.037	22.005	22.008	21.386	-0,64
Alta Ribagorça	4.332	4.375	4.278	4.284	4.235	-0,56
Cerdanya	18.658	18.656	18.549	18.783	19.047	0,52
Pallars Jussà	13.715	13.840	13.978	14.374	14.113	0,72
Pallars Sobirà	7.446	7.625	7.646	7.548	7.457	0,04
Val d'Aran	10.194	10.295	10.206	10.192	10.056	-0,34
Alt Pirineu i Aran	76.287	76.828	76.662	77.189	76.294	0,00
Catalunya	7.364.078	7.475.420	7.512.381	7.512.381	7.570.908	0,69

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Així doncs, després de la crisi econòmica i financera es presenta un escenari en el qual ja hi ha alguns efectes que es poden anotar, tot i la incertesa del moment. La crisi econòmica i financera i el col·lapse del sector de la construcció, que impacta des de l'any 2008 a Espanya, han afectat el fluxos de població. Dit en poques paraules, en el moment de bonança econòmica, les possibilitats de trobar feina constituïen un element d'atracció de població. En canvi, en l'actual moment de recessió econòmica, la manca d'oportunitats laborals pot estar provocant l'expulsió de població. A les dades registrades d'entrades i sortides a l'Alt Pirineu i Aran (vegeu taula anterior 2.12) s'observa com la diferència entre les entrades i les sortides registrades tenen una tendència ascendent fins l'any 2007. A partir de llavors, la diferència decreix i en alguns casos esdevé negativa, cosa que significa que les sortides de població superen les entrades.

De les comarques que experimenten cert creixement en el període 2008-2012, la Cerdanya i del Pallars Jussà han gaudit d'un creixement migratori substancial, des de l'any 2000 fins l'any 2010. L'evolució de les altes i les baixes constata aquest fet (vegeu taula 2.16). La comarca ceretana, presenta valors negatius l'any 2008 i l'any 2009, però amb xifres reduïdes. El Pallars Jussà mostra uns valors elevats fins l'any 2010. De la mateixa manera, la Cerdanya presenta un creixement natural sostingut al llarg del temps (vegeu taula 2.17). Conseqüentment, el seu creixement global és positiu en el període estudiat. De les comarques que experimenten cert decreixement, la Val d'Aran, tot i presentar un creixement natural positiu, aquest no ha estat suficient per a compensar els efectes del saldo

migratori. A l'Alt Urgell, el creixement natural negatiu ha contribuït sens dubte a disminuir els efectius de població.

Taula 2.16: Diferència entre altes i baixes padronals (saldo migratori), 2000-2011

	Alt Urgell	Alta Ribagorça	Cerdanya	Pallars Jussà	Pallars Sobirà	Val d'Aran
2000	139	25	439	-104	99	51
2001	228	28	647	6	149	55
2002	190	89	388	291	127	241
2003	258	138	593	308	277	370
2004	533	177	721	-54	200	282
2005	443	84	417	-95	170	304
2006	382	111	523	419	181	304
2007	410	156	512	361	222	261
2008	157	73	-82	230	189	27
2009	28	-28	-57	95	17	-118
2010	11	1	222	446	-53	-33
2011	-474	-58	257	-182	-25	-179

Font: EVR (Estadística de Variacions Residencials). Centre d'Estudis Demogràfics

Taula 12.17: Diferència entre altes naixements i defuncions, 2000-2011

	Alt Urgell	Alta Ribagorça	Cerdanya	Pallars Jussà	Pallars Sobirà	Val d'Aran
2000	-103	-23	8	-103	1	18
2001	-81	-17	43	-94	-18	15
2002	-139	-9	34	-96	-20	27
2003	-139	-13	22	-80	-16	34
2004	-89	-1	33	-71	6	31
2005	-128	10	62	-75	-7	48
2006	-65	-20	81	-46	-3	61
2007	-94	-2	85	-45	2	75
2008	-72	21	74	-43	2	66
2009	-74	-13	-1	-48	10	32
2010	-76	-2	37	-69	-1	54
2011	-95	12	44	-67	-7	25

Font: Moviment Natural de Població. Institut d'Estadística de Catalunya

e. Síntesi

A mode de recapitulació, durant el període 2000-2012, els fluxos d'immigració incrementen, a l'Alt Pirineu i Aran. Per aquest fet, s'incrementa de forma notable el nombre d'habitants. Aquest fenomen es produeix en el marc d'unes transformacions econòmiques i socials, iniciades unes dècades abans. Aquestes transformacions es poden resumir en tres aspectes principals: el desenvolupament del sector dels serveis i en especial del turisme -deriva d'això en bona mesura l'auge de la construcció- en detriment de l'agricultura; el desplegament de l'administració i dels serveis; i finalment la millora de les comunicacions i les tecnologies de la informació (Guirado, 2011; Bayona i Gil, 2012). Tots aquests aspectes han dinamitzat el mercat de treball rural, i en concret del Pirineu, i alhora han afavorit l'arribada de població. En aquest context, la immigració estrangera té un paper destacat, passant de representar el 2,6% del conjunt de població de l'Alt Pirineu i Aran l'any 2000, al 15,3% l'any 2012, segons dades del Padró Continu.

En darrer terme, convé recordar que tot i la dinàmica de creixement de la població, els fluxos migratoris han contrarestat la regressió en alguns municipis mentre en d'altres no. D'això en segueix que, el gruix de població immigrada es localitza sobretot en municipis on s'ofereixen oportunitats laborals o estan ben comunicats; és a dir, als municipis turístics o als municipis més grans, com ho són les capitals comarcals. D'altra banda, es constaten dos períodes diferenciats, abans i després de la crisi econòmica. Durant el primer període el creixement és intens, mentre que en el segon aquest s'alenteix considerablement. En algunes comarques s'observa un lleuger decreixement de la població (vegeu taula 2.18).

Taula 2.18: Taxa de creixement anual acumulativa (TCAA) a l'Alt Pirineu i Aran, 2000-2012

	2000-2008	2008-2012
Alt Urgell	1,61	-0,64
Alta Ribagorça	2,30	-0,56
Cerdanya	3,60	0,52
Pallars Jussà	1,23	0,72
Pallars Sobirà	2,63	0,04
Val d'Aran	3,44	-0,34
Alt Pirineu i Aran	2,37	0,00
Catalunya	1,85	0,69

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Capítol 3. Característiques sociodemogràfiques de la població de nacionalitat estrangera

3.1 L'evolució de la població estrangera i els seus efectes

3.2 Anàlisi de les característiques sociodemogràfiques de la població estrangera i els seus efectes

“For some people, it [*nature*] can be a reason to migrate to a rural area, for others it has become a welcome part of life.” (Stenbacka, 2012: 69)

3.1 L'evolució recent de la població estrangera i la seva incidència en el creixement de la població de l'Alt Pirineu i Aran

En aquest apartat es revisa l'evolució dels fluxos i de l'estoc de la població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran. Seguidament, s'analitza la contribució de l'arribada d'aquesta població al conjunt de les sis comarques del Pirineu, per després abordar-ne l'aportació a cada comarca, amb més detall.

Des de la dècada de 1980, els fluxos d'entrada de població estrangera han augmentat de forma més o menys simultània a tot el territori espanyol. En aquest context, els fluxos de població espanyola cap a l'estranger es van anar frenant, i van començar a créixer els fluxos migratoris de població de nacionalitat estrangera cap a Espanya (Arango, 2000; Aja i Arango, 2006; Aubarell i Roca, 2003; Bayona, 2008; Cachón, 1995, 1997, 2002, 2003, 2009; Cornelius, 2004; Domingo, 2003, 2007a, 2007b; Domingo i Gil, 2007; IOÉ, 2005; Izquierdo, 1996, 2003; Muñoz i Izquierdo, 1989; Pascual de Sans, 2002, 2007, 2011; Requena i González, 2008; Sánchez Alonso, 2010; Solé i Parella, 2003; Solé et al., 2000). L'augment del volum i el pes creixent dels fluxos internacionals han estat els protagonistes des de finals de la dècada de 1990.

La immigració internacional és la responsable del 62,6% del creixement de la població espanyola, entre l'any 2000 i l'any 2012⁶⁸. La diversitat dels fluxos, sobretot pel que fa a les nacionalitats, és una altra característica destacable del fenomen. A tall d'exemple, a Espanya, quinze nacionalitats superen els cent mil residents, set sobrepassen els cinquanta mil i vint-i-set els deu mil, l'any 2008 (Bayona, 2008). Aquest augment significatiu s'ha produït de forma paral·lela al cicle d'expansió econòmica. La necessitat de mà d'obra flexible i de baix preu, el fort desenvolupament d'activitats intensives en mà d'obra poc regulades i mal pagades (turisme, construcció o serveis personals), la forta presència d'economia submergida, un Estat de Benestar més aviat feble, la inserció de la dona al mercat de treball, la necessitat de mà d'obra en tasques reproductives o un augment d'expectatives laborals de la població espanyola són alguns dels elements que s subratllen a

⁶⁸ Domingo (2007b) calcula que entre l'any 2000 i l'any 2003 la incidència de l'arribada de població estrangera en el creixment total de la població va arribar a ser del 93%.

l'hora d'estudiar les causes del fenomen de la immigració estrangera als països sud-europeus, en general, i a Espanya, en particular (vegeu, per exemple, Baldwin-Edwards i Arango, 1999; Cachón, 1995, 1997; Domingo, Gil i Vidal, 2006; King, Fielding i Black, 1997; Ribas, 2004; Solé i Parella, 2003). Al mateix temps, bona part de les àrees rurals europees estan rebent grups de població estrangera, capgirant així la seva tendència al despoblament. Arriben en petites quantitats, però amb un impacte significatiu a nivell local (Bayona i Gil, 2010; Camarero et al., 2012). Amb tot, els fluxos d'entrada de població estrangera començaran a disminuir, a causa de la crisi financera i econòmica a partir de l'any 2008. De la mateixa manera, els fluxos de sortida augmentaran progressivament.

3.1.1 L'evolució dels fluxos de la població estrangera a l'Alt Pirineu

En aquest context, l'Alt Pirineu i Aran esdevé un receptor net d'immigració estrangera ja des de finals de la dècada de 1990, però sobretot a partir dels primers anys del segle XXI. En consonància amb això, el flux d'entrada de població estrangera creix en el conjunt de les sis comarques de l'Alt Pirineu i Aran. El volum més gran d'aquest fluxos prové de països estrangers (vegeu taula 3.1). A mida que les dades s'acosten a l'actualitat, cada vegada el flux és major, especialment a partir de l'any 2000 i fins l'any 2008. L'adveniment de la crisi de l'any 2008 ha provocat un fre evident en els fluxos d'entrada, especialment en aquells fluxos provinents de l'estranger. Al mateix temps, tot i les mancances en el registre de sortida (vegeu Gil Alonso, 2010), les dades disponibles constaten que les sortides són més baixes que les altes en tot el període, a excepció dels anys 2009 i 2011.

Taula 3.1: Flux d'entrades de població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran, segons la procedència, 2000-2011

	De la resta de Catalunya	De la resta d'Espanya	De l'estranger	Total
2000	60	377		437
2001	83	690		773
2002	260	185	819	1.264
2003	359	288	1.037	1.684
2004	346	314	1.637	2.297
2005	332	249	1.704	2.285
2006	459	280	2.114	2.853
2007	462	395	2.442	3.299
2008	415	302	1.580	2.297
2009	380	293	8.46	1.519
2010	377	252	8.67	1.496
2011	299	238	679	1.216

Font: Estadística de Variacions Residencials (EVR), dades facilitades pel Centre d'Estudis Demogràfics

Val a dir que s'observen algunes davallades en els fluxos d'entrada al llarg del període assenyalat, que responen sobretot a mesures i a canvis legislatius (Domingo i Sabater, 2010). A la dècada de 1990, les altes al padró són força irregulars i poc fiables. Entre alguns dels aspectes citats a l'apartat de metodologia, es pot recordar, per exemple, que els primers anys del període estudiat s'experimentaven nombroses dificultats per donar d'alta a un estranger sense acreditacions de residència legal (Domingo i Brancós, 2000). A més a més, els anys 1991 i 1996 es van realitzar un cens i una renovació padronal, respectivament. Els anys censals i de renovació del padró, en els quals es corregien les dades padronals, podien mostrar algunes variacions en les altes (Godenau i Arteaga, 2004). Així mateix succeeix l'any 2005, per exemple quan es produeix el procés de regularització més ampli dut a terme a Espanya (Domingo i Sabater, 2010). En definitiva, malgrat aquestes excepcions, el flux d'arribada de població estrangera manté una evolució ascendent, fins l'any 2007.

Els fluxos d'arribada estan formats en bona mesura per població joves, entre 15 i 44 anys, i amb certa predominança masculina, sobretot els primers anys del període (vegeu taula 3.2). Al llarg del període es detecten dues variacions. Primer, el gruix de població d'adults joves es redueix. Això significa una major presència d'altres grups, com ara els menors de 14 anys o de la població més vella. Segon, s'observa certa feminització dels fluxos, en especial al final del període. Tot plegat podria apuntar, d'una banda, a les possibilitats escasses de

trobar feina al sector “masculinitzat” de la construcció, cosa que contrauria els fluxos d’entrada masculins. I, de l’altra, a una maduració de l’assentament de la població estrangera. Ambdós aspectes s’accentuen més en els fluxos provinents de la resta d’Espanya i dels fluxos provinents de l’estranger (vegeu taula A.3 de l’annex). Això reforça la tesi d’un augment del reagrupament familiar, sobretot a causa de l’augment de població menor d’edat. Aquest fet es constata per al conjunt de Catalunya (Samper i Moreno, 2011) i a Barcelona (Domigo, León i Garcia, 2008).

Taula 3.2: Fluxos d’arribada de població estrangera a l’Alt Pirineu i Aran de totes les procedències⁶⁹, per sexe i per edat, 2000-2011 (%)

Edat/ any	Homes						Dones					
	0-14	15-29	30-44	45-59	<60	Total	0-14	15-29	30-44	45-59	<60	Total
2000	5,26	25,86	18,54	3,43	0,46	53,55	6,18	20,14	16,93	2,06	1,14	46,45
2001	7,24	22,77	19,53	3,88	0,91	54,33	6,86	21,99	13,71	2,46	0,65	45,67
2002	7,59	22,55	21,12	5,3	0,4	56,96	6,57	19,07	13,45	3,56	0,4	43,04
2003	7,13	22,74	19,24	5,11	0,89	55,11	5,29	20,19	14,19	4,28	0,95	44,89
2004	5,14	25,42	22,03	5,88	0,87	59,34	4,96	18,63	12,19	3,7	1,18	40,66
2005	8,53	22,84	20,31	3,72	0,53	55,93	6,48	19,65	13,26	4,03	0,66	44,07
2006	7,22	21,28	19,73	5,54	0,74	54,5	7,36	18,86	14,09	4,03	1,16	45,5
2007	6,55	24,22	18,95	5,85	0,91	56,47	7,09	18,58	13,03	3,94	0,88	43,53
2008	6,84	20,94	19,24	5,4	0,91	53,33	7,53	20,37	13,76	4,14	0,87	46,67
2009	7,9	18,24	18,43	5,99	0,66	51,22	6,58	22,12	14,29	4,15	1,65	48,78
2010	7,89	16,91	19,45	4,68	1,27	50,2	8,16	18,78	16,24	4,75	1,87	49,8
2011	7,24	17,27	17,35	5,84	1,56	49,26	6,33	19,74	15,46	7,32	1,89	50,74

Font: Estadística de Variacions Residencials (EVR), dades facilitades pel Centre d’Estudis Demogràfics

3.1.2 L’evolució de l’estoc

L’any 2012, la població estrangera representa el 15,3% de la població de l’Alt Pirineu i Aran (vegeu taula 3.3), situant-se just per sota la mitjana catalana (15,7%), però per sobre la mitjana espanyola (12,1%). Aquesta situació, però, ha variat respecte els anys anteriors, quan el percentatge de població estrangera al Pirineu era lleugerament superior respecte al conjunt de Catalunya, des de l’any 2006. De fet, el període de creixement més accentuat, al Pirineu, correspon al període 2000-2009. En aquests anys, la població estrangera es va

⁶⁹ Els fluxos considerats provenen tant de la resta de Catalunya, de la resta d’Espanya com de països estrangers.

multiplicar gairebé 8 vegades, passant d'una xifra de 1.644 persones, l'any 2000, a 12.962 persones, l'any 2009. Des de llavors, la població estrangera ha disminuït, de l'ordre de 1.307 persones, entre l'any 2010 i l'any 2012 (vegeu taula A.4 de l'annex).

Taula 3.3: Evolució de la població a l'Alt Pirineu i Aran, 2000-2010

2000				2012			
Població espanyola	Població estrangera	Total població	% Població estrangera	Població espanyola	Població estrangera	Total població	% Població estrangera
64.897	1.644	63.253	2,60	64.639	11.655	76.294	15,28

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

3.1.3 L'aportació de la població estrangera al creixement de la població

La taxa de creixement anual acumulatiu, entre l'any 2000 i l'any 2009 per la població estrangera al conjunt de comarques, va ser de 25,79 per cada cent habitants. Aquesta va ser, doncs, força superior a la dècada anterior i al període posterior (vegeu taula 3.4). De la mateixa manera, la taxa de creixement és força superior a aquella que experimenta la població espanyola, la qual en cap període dels estudiats supera l'1%. Així doncs, el fort ritme de creixement de la població estrangera i el dèbil creixement de la població espanyola han fet que en dotze anys (2000-2012), el pes relatiu de la població estrangera hagi augmentat considerablement.

El volum de població estrangera ha augmentat de forma espectacular, en aquests anys. Domingo (2007a, 2007b) parla de boom migratori en el quinquenni 2000-2005, ja que mai, anteriorment, s'havia registrat un saldo migratori de població estrangera d'aquestes característiques a Espanya. En aquest context, alguns autors assenyalen la importància de les migracions (entre les quals destaquen les migracions de població estrangera) a l'hora de frenar el declivi demogràfic rural (Bayona i Gil, 2010, 2013; Collantes et al., 2010; García Coll i Sánchez Aguilera, 2005; Roquer i Blay, 2008). Observant la taula 3.4, es posa de manifest que a mesura que augmenta la població estrangera, també ho fa el conjunt de població, mentre que el creixement de la població de nacionalitat espanyola manté una taxa de creixement comparativament més baixa⁷⁰. De la mateixa manera quan aquella decreix, el conjunt de població també ho fa.

⁷⁰ Cal tenir en compte que el creixement de la població espanyola es pot veure especialment afectada pels empadronaments atípics, que incideixen amb especial intensitat les comarques del Pirineu (Sabater i Ajenjo, 2005).

Taula 3.4: Taxa de creixement anual acumulativa (TCAA), segons la nacionalitat a l'Alt Pirineu i Aran (%), 1990-2012

	TCAA població estrangera	TCAA població espanyola	TCAA població conjunt
1991-1999	17,63	0,25	0,54
2000-2009	25,79	0,40	2,18
2010-2012	-4,20	0,53	-0,24

Font: Padró municipal d'habitants i Cens de població (1991). Institut d'Estadística de Catalunya

Per veure quina ha estat l'aportació de la immigració estrangera al creixement total de la població, cal tenir en compte tant el creixement natural com el creixement migratori. El creixement natural a la dècada de 1980 ha estat, fins l'any 2007, negatiu o molt baix, a excepció de la Val d'Aran i, en menor mesura, de la Cerdanya. Les causes d'aquest fet rau en la natalitat més aviat baixa i en la mortalitat elevada, a causa de l'envelliment de la població. Per tant, es pot dir que el creixement total experimentat en aquests anys es deu a la recepció d'immigrants, ja siguin de nacionalitat espanyola com de nacionalitat estrangera.

Amb tot, l'aportació de la població estrangera al conjunt de població es calcula en el 76,7%, entre l'any 2000 i l'any 2012, molt similar a l'aportació del conjunt de Catalunya (76,8%) i lleugerament per sobre del conjunt d'Espanya (71,1%). Aquest càlcul apareix com a resultat d'obtenir el quocient entre el creixement de població estrangera i el creixement total de població. Domingo (2007a) calculava per al conjunt de Catalunya una aportació de la població de nacionalitat estrangera del 90,8% sobre el creixement total, entre l'any 2000 i l'any 2005 (Domingo, 2007). Així doncs, resulta que els fluxos migratoris no només ajuden a mantenir la població sinó n'augmenten el seu volum.

3.1.4 L'aportació al creixement de la població de les sis comarques

Les comarques amb un volum major de població estrangera són la Cerdanya i l'Alt Urgell, després segueixen la Val d'Aran, el Pallars Jussà i el Pallars Sobirà, i a força distància l'Alta Ribagorça, segons dades del Padró Continu de l'any 2012. Aquesta distribució es correspon en certa manera amb la distribució total de la població. És a dir que les comarques més poblades compten amb les magnituds majors de població estrangera. Així, la meitat de la població estrangera que resideix a l'Alt Pirineu i Aran es concentra a les comarques de la Cerdanya i de l'Alt Urgell.

D'altra banda, l'evolució de l'estoc de la població estrangera segueix la tendència assenyalada per al conjunt del territori. A saber, aquesta és ascendent fins l'any 2009 i descendent a partir de llavors. Val la pena dir que, algunes comarques han experimentat creixements de major magnitud que d'altres. Entre l'any 2000 i l'any 2012, la Cerdanya, la Val d'Aran i el Pallars Sobirà experimenten el creixement més significatiu de població. Ara bé, si tenim en compte només el col·lectiu estranger, cal destacar la comarca de l'Alta Ribagorça (vegeu taula 3.5).

Considerant l'evolució de la població estrangera, es poden agrupar les comarques segons les seves característiques en el període d'ascens accentuat (2000-2008) i en el període de descens a causa dels efectes de la crisi econòmica (2008-2012). Així, les comarques que experimenten un creixement fort en el primer període, es poden dividir en aquelles que després tenen un lleuger decreixement, com el Pallars Sobirà, o un decreixement rellevant, com l'Alta Ribagorça, la Cerdanya o la Val d'Aran. Convé fer una distinció dins aquest darrer grup. La Cerdanya manté un creixement de població espanyola considerable al llarg de tot el període, mentre que l'Alta Ribagorça i la Val d'Aran experimenten un lleuger retrocés. Amb tot, cal insistir sobre el fet que les comarques capdavanteres en creixement global són la Cerdanya i la Val d'Aran (vegeu taula 3.5). En un altre ordre, hi ha aquelles comarques que experimenten un increment moderat de població estrangera en el període 2000-2008: el Pallars Jussà i l'Alt Urgell. El que les diferencia és que el Pallars Jussà manté un creixement rellevant en el període següent, mentre que l'Alt Urgell experimenta un descens important. Tot plegat fa que aquestes comarques es situïn a les darreres posicions del creixement total.

Taula 3.5: Taxa de creixement anual acumulatiu (TCAA), segons la nacionalitat a l'Alt Pirineu i Aran (%), 2000-2012

	2000-2012			2000-2008		2008-2012	
	TCAA estrangers	TCAA espanyols	TCAA total	TCAA estrangers	TCAA espanyols	TCAA estrangers	TCAA espanyols
Alt Urgell	13,70	-0,07	0,85	23,20	0,01	-3,14	-0,23
Alta Ribagorça	26,60	-0,07	1,33	44,02	0,01	-2,18	-0,23
Cerdanya	20,28	1,29	2,57	33,90	1,32	-2,93	1,24
Pallars Jussà	18,27	-0,03	1,06	26,35	-0,19	3,62	0,28
Pallars Sobirà	19,70	0,60	1,76	31,08	0,87	-0,18	0,07
Val d'Aran	18,11	0,58	2,16	29,96	0,76	-2,45	0,23
Alt Pirineu i Aran	17,73	0,40	1,57	28,79	0,45	1,02	0,09

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

En un article al diari *El País*, Izquierdo (2012) analitzava la situació de la població estrangera a Espanya i sostenia que una part significativa de l'augment de la població espanyola era causada per les anomenades naturalitzacions (adquisició de la nacionalitat de país d'acollida, en aquest cas espanyola) de part de la població estrangera. De fet, d'acord amb Cortés (2012), la població espanyola nascuda a l'estranger no ha parat de créixer des dels primers anys del segle XXI. Així mateix, les concessions de nacionalitats han experimentat un increment considerable. A Catalunya, l'any 2011 se'n concedien 28.603, mentre que l'any 2005 se'n van concedir 9.314, segons dades de la Subdirecció General de Nacionalidad y Estado Civil. A l'Alt Pirineu i Aran s'experimenta un increment de població espanyola nascuda a l'estranger, probablement relacionada amb l'augment de naturalitzacions (vegeu taula 3.7). Aquest fet pot incidir en el descens de població estrangera. Tot i això, cal tenir present les sortides de població estrangera provocades per la crisi econòmica.

Taula 3.6: Percentatge de població de nacionalitat espanyola nascuda a l'estranger sobre el total de població de nacionalitat espanyola a l'Alt Pirineu i Aran, 2000 i 2012

	Alt Urgell	Alta Ribagorça	Cerdanya	Pallars Jussà	Pallars Sobirà	Val d'Aran	Alt Pirineu i Aran
2000	2,38	0,64	1,97	0,62	1,15	2,89	1,78
2012	7,47	2,12	4,43	3,01	2,91	5,66	4,89

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

En resum, el fort ritme de creixement de la població estrangera i el dèbil creixement de la població espanyola han fet que en els dotze anys, que van des de l'any 2000 fins l'actualitat, el pes relatiu de la població estrangera hagi augmentat considerablement. Tres de les comarques es situen al capdavant: la Val d'Aran, amb un 20% de població estrangera, es troba en primer lloc i sobrepasa la mitjana del conjunt de Catalunya (set comarques més superen el 20% de població estrangera, l'any 2012)⁷¹. Després, es situen l'Alta Ribagorça, amb un 16,41%, i la Cerdanya, amb un 15,94% (vegeu taula 3.7). A certa distància seguirien els dos Pallars i l'Alt Urgell. La situació actual dista del moment de major estoc de població estrangera l'any 2009, on el conjunt de les comarques comptava amb un percentatge de població estrangera gairebé del 17%, obtenint el màxim la Val d'Aran (amb el 23% de població estrangera sobre el total de població) i el mínim el Pallars Jussà (amb el 13,76%).

Taula 3.7: Població estrangera per comarques, Alt Pirineu i Aran 2012

	Població total	Població estrangera	%
Alt Urgell	21.386	2.839	13,28
Alta Ribagorça	4.235	695	16,41
Cerdanya	19.047	3.036	15,94
Pallars Jussà	14.113	1.984	14,06
Pallars Sobirà	7.457	1.090	14,62
Val d'Aran	10.056	2.011	20,00
Alt Pirineu i Aran	76.296	11.655	15,28

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

⁷¹ Per ordre decreixent: Alt Empordà (28,08%), Segarra (26,82%), Baix Empordà (21,66%), la Selva (21,61%), Montsià (21,61%), Baix Ebre (21,15%) i Gironès (20,89%).

3.2 Anàlisi de les característiques sociodemogràfiques de la població estrangera i els seus efectes

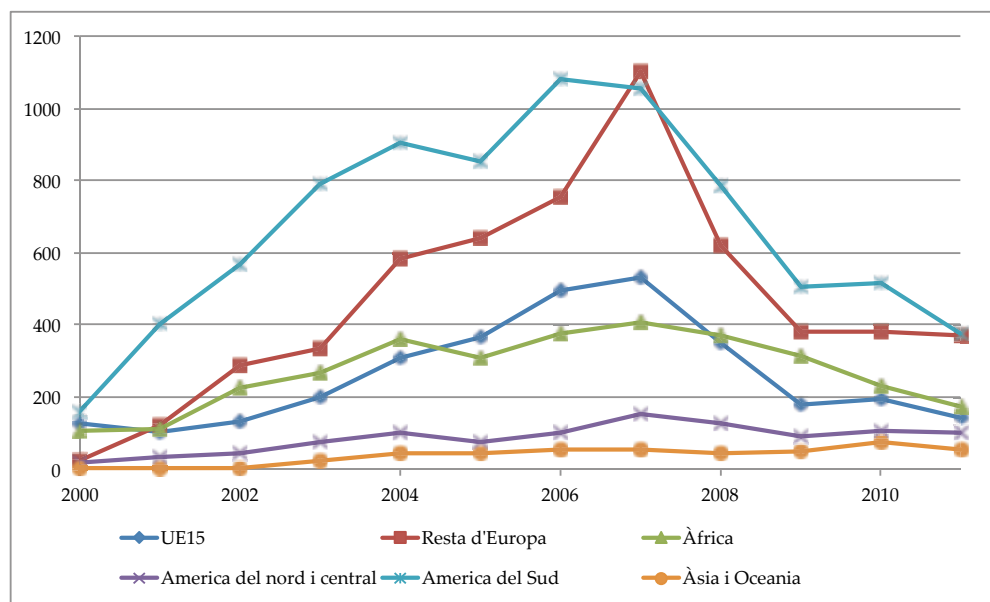
Aquest apartat consta de quatre punts. El primer punt aborda l'anàlisi de les diferents nacionalitats presents al Pirineu. El segon, tracta la distribució territorial de la població estrangera a l'àmbit d'estudi. El tercer, aborda l'estructura per edats de la població estrangera i els seus efectes en l'estructura per edats de la població. I, finalment, el darrer tracta de l'estructura per sexes de la població estrangera i la seva incidència en el conjunt de la població.

3.2.1 La diversitat de nacionalitats com a característica de la població estrangera

La diversitat de nacionalitats és una de les característiques assenyalades pels autors que estudien l'evolució de la població estrangera a Espanya (vegeu, per exemple, Bayona, 2008; Bayona, Gil i Domingo, 2008; Blanco, 2008; Domingo, 2007a; IOÉ, 2005; Izquierdo, 2003; Pascual de Sans, 2002; Zapata-Barrero, 2004). Tal i com argumenta Domingo (2010: 13): "Gairebé tots els països del món estan presents a Catalunya". En aquest context, alguns autors han assenyalat aquesta diversitat en el context específic de les àrees rurals (Bayona i Gil Alonso, 2010, 2013; Bayona, Gil Alonso i Domingo, 2008; Collantes et al., 2010; García Sanz, 2006; Roquer i Blay, 2008).

Actualment, gairebé la meitat dels estrangers registrats a l'Alt Pirineu i Aran són europeus, amb un pes especial d'aquells provinents de països de la Unió Europea (vegeu figura 3.1). En total aquests tenen un volum de 6.345 persones (5.587 de la UE i 758 persones de la resta d'Europa, segons dades del padró de 2012). D'altra banda, una quarta part de les persones estrangers provenen d'Amèrica el Sud (2.907 persones). En menor mesura hi ha persones provinents de l'Àfrica (1.690), d'Amèrica del Nord i Central (445) i d'Àsia i Oceania (205).

Figura 3.1: Flux de població estrangera de fora l'àmbit, per grans grups continentals. Alt Pirineu i Aran, 2000-2011⁷²

Font: Estadística de Variacions Residencials (EVR), dades facilitades pel Centre d'Estudis Demogràfics

En aquest apartat, s'analitzen tres aspectes relacionats amb l'increment de la diversitat de nacionalitats a l'Alt Pirineu i Aran. Així, primerament s'examinaran els fluxos de població; en segon lloc, es revisarà l'estoc de població estrangera actual, així com la seva evolució; i finalment, s'analitzarà l'aspecte territorial de la diversitat de nacionalitats, posant la lent en les comarques i els municipis.

3.2.1.1 Variabilitat dels fluxos d'arribada segons el període

Els fluxos de població proporcionen informació sobre la dinàmica de les arribades de població. Els fluxos de migració internacional s'acceleren a partir de l'any 2000 (vegeu anterior figura 3.1). Entre aquests, els fluxos de nacionalitats d'Amèrica del Sud destaquen pel seu volum i pel seu pes relatiu, en el període 2000-2010 i per col·locar-se al capdavant de les entrades de població estrangera, quan els anys anteriors els fluxos eren de nacionalitats de la UE-15 i, en menor mesura, de l'Àfrica. En aquest sentit hi ha autors que parlen de la *llatinoamericanització* dels fluxos, a Espanya (Cabré i Domingo, 2007; Domingo, 2003, 2006; Izquierdo, López de Lera i Martínez Buján, 2002; Martínez Buján i Golías, 2005).

⁷² Al llarg d'aquest apartat el lector trobarà la UE-15 com a gran grup continental. S'ha optat per utilitzar aquesta categoria, atès que les quinze nacionalitats que conformen aquest grup disposen d'un nivell econòmic i de benestar similar, mentre que els països de recent incorporació a la Unió Europea de moment es situen a força distància. En aquest context, les migracions de població de la UE-15 responen a factors diferents a les motivacions econòmiques o de treball.

És cert que les relacions exteriors espanyoles tenen una llarga tradició cap a Amèrica Llatina per uns evidents llaços històrics. A més, circumstàncies polítiques i econòmiques com les crisis econòmiques i socials (per exemple, la crisi econòmica i social a l'Equador⁷³ o la crisi econòmica argentina⁷⁴), l'avís d'establir un visat obligat per alguns països llatinoamericans per entrar a Espanya⁷⁵, la nacionalització per descendència d'antics migrants espanyols o fins i tot la decisió política i les mesures legislatives per afavorir els fluxos llatinoamericans per sobre els dels africans incitaren un fort flux arreu del territori espanyol de sud-americans, a partir de l'any 2000. Ara bé, sembla que els darrers anys les entrades de població llatinoamericana han disminuït de forma significativa, en consonància a la resta de població.

La resta de continents manté una tendència similar: creixement a principis del període i decreixement a partir de l'any 2007 (vegeu figura 3.1). L'augment d'entrades és notable en les nacionalitats de la resta d'Europa, i més moderat en les nacionalitats de la UE-15 i de l'Àfrica. Aquestes dues darreres partien de valors relativament elevats, a finals de la dècada de 1990. L'increment és significatiu per les poblacions d'Amèrica del Nord i Central i Àsia i Oceania, tot i que representen un nombre reduït de població. D'altra banda, la disminució d'entrades de població a final del període és notable, com en el cas d'Amèrica del Sud, en els fluxos de nacionalitats de la UE-15, de la resta d'Europa i de l'Àfrica, i és més moderada, en les nacionalitats d'Amèrica del Nord i Central i d'Àsia i Oceania. Els fluxos d'Amèrica del Sud i de la resta d'Europa mantenen un increment remarcable els primers anys del període 2000-2010; així mateix, la seva disminució és també força notable. El creixement d'ambdós col·lectius coincideix amb l'increment més moderat dels fluxos, que és el dels africans. Aquest fet pot estar relacionat amb una certa preferència per la població llatinoamericana i que s'estén a la població europea (Cabré i Domingo, 2007; Gil Alonso i Domingo, 2008; Izquierdo, 2004).

Es detecta certa propensió, d'una banda, a un menor pes de les arribades des de l'estranger i, de l'altra, a un increment de les entrades de la resta de Catalunya i d'Espanya. De les

⁷³ Vegeu Artal, Pascual de Sans i Solana (2006).

⁷⁴ Vegeu Gratiús (2005).

⁷⁵ Des de l'any 2001, el visat per entrar a Espanya és obligatori per a la població de Colòmbia, des de l'any 2003 ho és per a la població de l'Equador, i des de l'any 2007 ho és per a la població de Bolívia.

nacionalitats amb un volum major d'arribades, les d'Amèrica del Sud són les que més experimenten aquesta inclinació. Els fluxos d'africans mostren un major equilibri entre les procedències de l'estranger i les que vénen de la resta d'Espanya i de Catalunya. Aquests fluxos, juntament amb les nacionalitats de la resta d'Europa, també experimenten aquesta tendència, però ho fan en menor mesura que les nacionalitats d'Amèrica del Sud. En canvi, a les nacionalitats de la UE-15 creix l'entrada de fluxos procedents de l'estranger. Pel que fa a les dues nacionalitats amb un volum menor, les d'Amèrica del Nord i Central experimenten un creixement dels fluxos des de l'estranger, en canvi les d'Àsia i Oceania disminueixen considerablement el pes dels fluxos que vénen de l'estranger (vegeu taula 3.8).

Taula 3.8: Fluxos de població segons la nacionalitat i la procedència a l'Alt Pirineu i Aran, 2000-2011⁷⁶

Nacional.	Procedèn.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
UE-15	Catalunya	18,25	11,65	22,39	18,18	5,86	4,89	6,29	6,95	7,98	18,64	17,01	17,14
	Espanya	81,75	88,35	9,70	9,60	9,45	6,79	5,68	8,27	7,98	19,21	17,01	9,29
	Estranger			67,91	72,22	84,36	88,32	88,03	84,59	84,05	62,15	65,98	72,86
Resta d'Europa	Catalunya	4,17	11,76	15,63	13,21	12,37	11,68	13,15	10,37	11,18	18,59	16,27	13,48
	Espanya	58,82	88,24	12,15	15,02	10,65	9,03	9,16	10,74	9,72	16,75	13,39	15,63
	Estranger			72,22	71,77	77,15	79,28	77,69	78,98	79,09	64,66	70,34	71,16
Àfrica	Catalunya	17,14	23,85	38,57	31,95	27,15	25,82	30,21	23,04	25,41	32,70	35,37	39,66
	Espanya	82,86	76,15	14,80	20,68	16,34	10,78	12,57	17,89	13,51	19,37	14,85	20,69
	Estranger			46,64	47,37	56,51	63,40	57,22	59,07	61,08	47,94	49,78	39,66
Amèrica del nord i central	Catalunya	41,18	11,76	30,43	30,26	14,71	12,00	16,16	14,47	21,09	23,66	32,38	25,00
	Espanya	58,82	88,24	19,57	13,16	15,69	14,67	14,14	10,53	7,81	15,05	19,05	13,00
	Estranger			50,00	56,58	69,61	73,33	69,70	75,00	71,09	61,29	48,57	62,00
Amèrica del Sud	Catalunya	5,00	7,98	14,96	19,92	13,97	14,92	15,80	15,91	22,11	25,84	27,24	28,53
	Espanya	95,00	92,02	16,55	19,04	15,96	14,10	10,72	13,07	19,06	22,86	19,84	27,73
	Estranger			68,49	61,04	70,07	70,98	73,48	71,02	58,83	51,29	52,92	43,73
Àsia i Oceania	Catalunya	60,00	33,33	0,00	60,87	39,53	55,81	55,77	51,92	52,27	42,86	36,99	42,86
	Espanya	40,00	66,67	20,00	17,39	9,30	4,65	11,54	11,54	9,09	10,20	16,44	25,00
	Estranger			80,00	21,74	51,16	39,53	32,69	36,54	38,64	46,94	46,58	32,14

Font: Estadística de Variacions Residencials (EVR), dades facilitades pel Centre d'Estudis Demogràfics

⁷⁶ Fins l'any 2002 no es disposa de dades referents als fluxos d'entrada de població estrangera.

Els fluxos de les diverses nacionalitats indiquen que els protagonistes de les arribades eren portuguesos i marroquins, durant la dècada de 1990 (vegeu figura 3.2). D'una banda, el marroquins tenen una llarga trajectòria a Catalunya i a Espanya (Artal, Pascual de Sans i Solana, 2006; Domingo, Brancós i Bayona, 2000; IOÉ, 1994; López García i Berriane, 2004; Martín Muñoz, 2003). De l'altra, els portuguesos han estat la comunitat estrangera més important a l'Alt Pirineu i Aran, des de finals de la dècada de 1980. Val a dir que, des de la dècada de 1970, hi ha hagut un flux constant de portuguesos cap a Andorra (Lluelles, 2010; Santos, 2008). Molts es van establir allí, però amb el temps hi ha hagut un efecte de dispersió des d'Andorra cap a Catalunya, localitzant-se sobretot a les zones més frontereres, com ho és l'Alt Urgell (Tulla, Pallarès i Vera, 2007). El preu de l'habitatge o els motius de tipus laboral han contribuït a aquest efecte dispersió (Margarit, 2012).

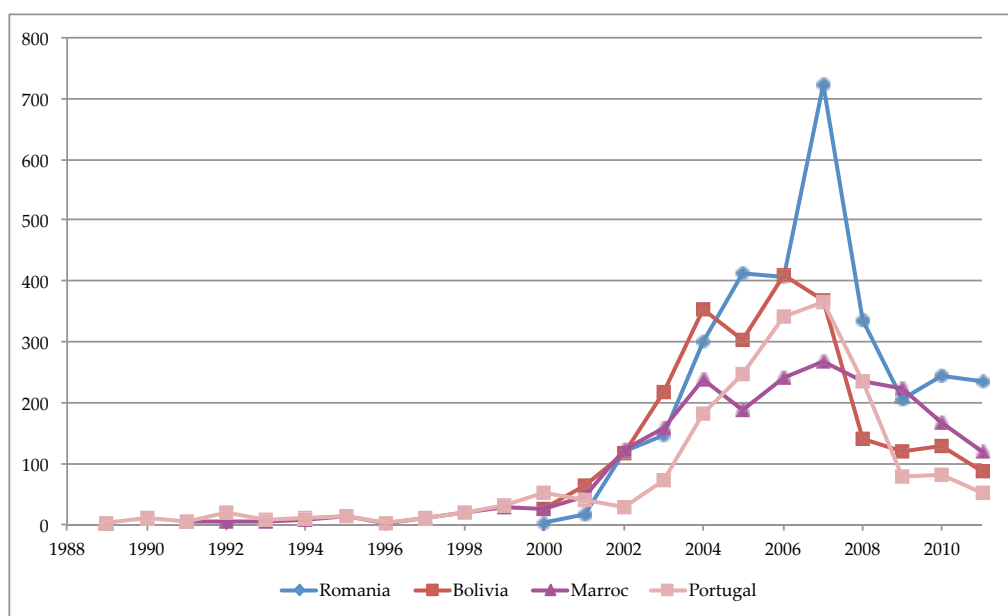
Per altra banda, l'arribada de població de nacionalitat francesa, argentina o gambiana és rellevant, en aquest període. Els llaços econòmics, socials i culturals amb França, així com les relatives bones comunicacions a través de la Val d'Aran i la Cerdanya, expliquen els fluxos constants de població francesa. Pel que fa als argentins, la crisi econòmica del país els primers anys de la dècada de 2000 i els llaços històrics a través d'antics immigrants espanyols van afavorir els fluxos d'entrada cap a Espanya (Gil i Domingo, 2007; Vicente Torrado, 2006). A més, alguns investigadors subratllen la tendència d'aquest col·lectiu a emigrar cap als centres d'esquí, generalment amb vincles previs amb aquesta activitat, durant la temporada d'hivern a altres àmbits del Pirineu, en concret a Andorra⁷⁷ (Alvárez, Micó i Rafanelli, 2008). Pel que fa la nacionalitat gambiana, tot i concentrar-se en les grans ciutats a Catalunya, es detecta certa presència en municipis de dimensions més reduïdes (Farjas, 2002; Sow, 2007). Tanmateix, es constata que aquesta es troba força concertada a la comarca del Pallars Jussà. Més de la meitat dels gambians de l'Alt Pirineu i Aran resideixen en aquesta comarca, actualment. I, a principis del període, gairebé la totalitat dels gambians residien al Pallars Jussà.

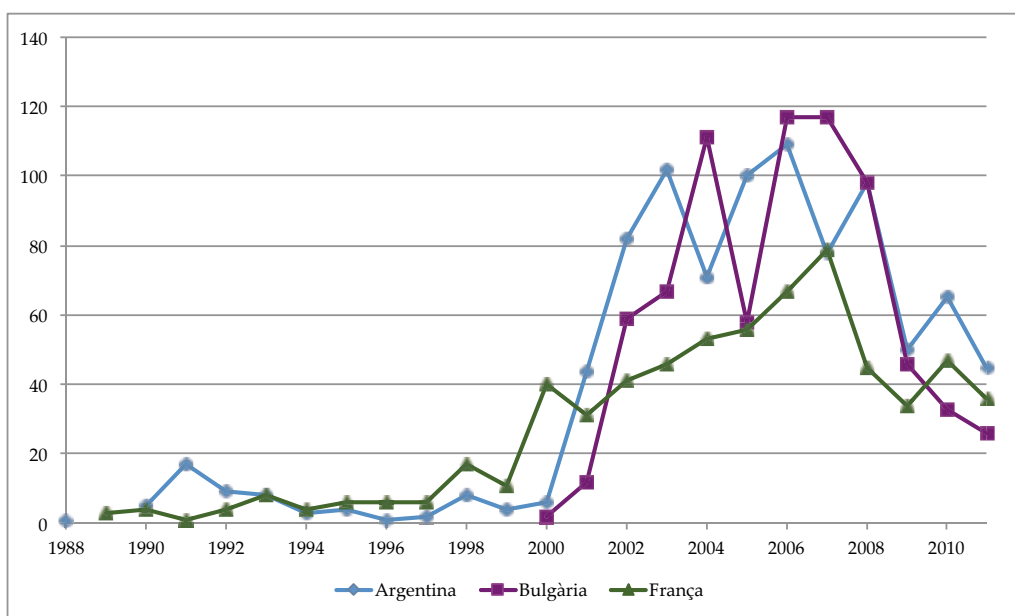
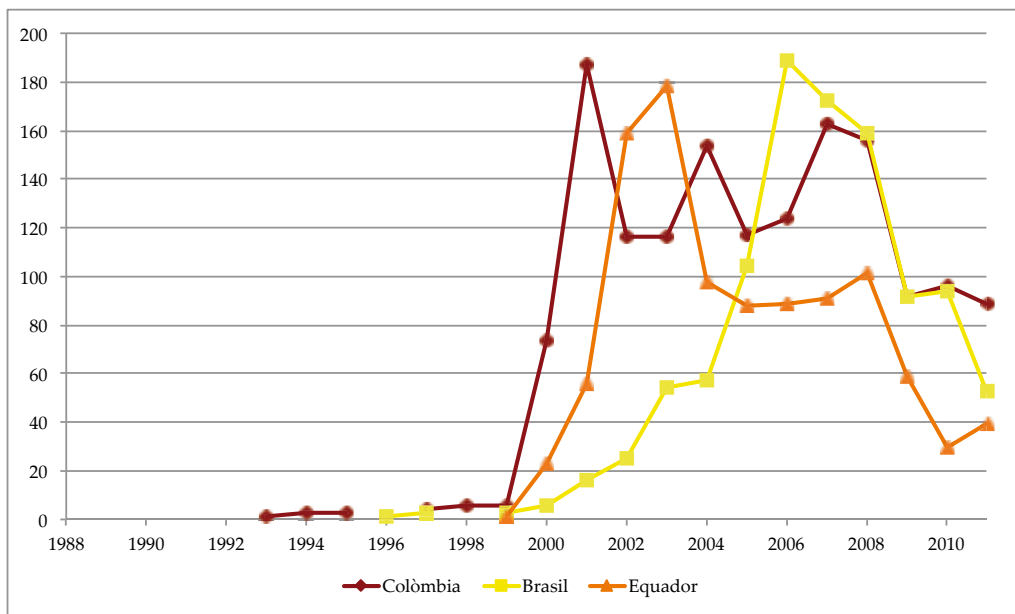
⁷⁷ La presència de població de nacionalitat argentina treballant a pistes d'esquí de l'àmbit d'estudi ha aparegut durant les entrevistes i les converses informals. Un testimoni d'això, l'ofereix Nora Muntanyola, Coordinadora de l'Àrea de la Dona i Immigració del Conselh Generau d'Aran, Vielha: "També hi ha gent treballant, nois d'Argentina i de Xile, que són tècnics d'esports de neu, que potser es queden o potser no".

D'altra banda, cal destacar l'any 2000 com l'inici del creixement de fluxos, sobretot de les nacionalitats llatinoamericanes (Bolívia, Colòmbia, Brasil, Equador i Argentina) i de l'est d'Europa (Romania i Bulgària). Mentre les arribades de portuguesos i marroquins es mantenen, però a un ritme lleugerament per sota de romanesos i de bolivians.

Per un cantó, Romania i Bulgària van ser dos dels països de l'antic bloc soviètic més afectats per la crisi provocada per la transició a l'economia de mercat i per l'emigració a la recerca de feina. Les possibilitats de trobar feina van convertir Espanya, en poc temps, en una de les principals destinacions de búlgars i romanesos, durant l'època d'expansió econòmica. Així, els fluxos d'entrada d'immigrants d'aquests dos països van experimentar un creixement considerable des de l'any 2000 (vegeu figura 3.2). Aquest fet es va veure afavorit per la possibilitat de viatjar sense visat a partir de l'any 2002 o pels acords de contractació realitzats entre Espanya i Romania (Marcu, 2009; Viruela, 2006, 2008).

Figura 3.2: Fluxos d'entrada de les principals nacionalitats estrangeres més representades (64,4%, l'any 2011). Alt Pirineu i Aran, 1991-2012

Font: Estadística de Variacions Residencials (EVR), dades facilitades pel Centre d'Estudis Demogràfics

Per l'altre, s'observa una presència notable de fluxos procedents d'Amèrica del Sud, sobretot de bolivians, però també de Colòmbia, de Brasil i d'Equador. Aquests fluxos s'han produït amb diferent intensitat al llarg de la primera dècada del segle XXI. Així, els fluxos d'argentins són pioners, ja des de la dècada de 1990. Els segueixen els equatorians i els colombians, i els darrers en arribar van ser els bolivians, com succeeix al conjunt d'Espanya (García Ballesteros, Jiménez i Redondo, 2009; Martínez Buján i Golías, 2005; Tapia, 2010. Tot plegat, en resum, es tradueix en un increment notable de fluxos procedents d'Amèrica del Sud i de l'est d'Europa.

Amb tot, el fre dels fluxos d'arribada s'inicia a partir de l'any 2008, de forma generalitzada, per totes les nacionalitats. Amb algunes excepcions, com la davallada de fluxos d'arribades d'equatorians a partir de l'any 2003 o la de bolivians, a partir de l'any 2007, tal i com s'observa a l'anterior figura 3.2. Aquest fet pot respondre a una varietat molt àmplia de situacions com les dificultats de reagrupament familiar, la creació d'un visat d'estància necessari, vigent a partir de l'any 2003 per tot els equatorians que entréssin a Espanya, la millora de la situació econòmica equatoriana (Domingo, 2004) o el retorn o la partida cap a altres països (Domingo, 2007). Tanmateix, els fluxos d'arribada de població estrangera s'alenteixen de forma notable a causa de la crisi econòmica i financera a Espanya.

3.2.1.2 Un estoc de 73 nacionalitats diferents

De l'evolució de l'estoc es poden destacar quatre aspectes. Primer, la població de països membres de la UE-15 va ser la més present a l'àrea d'estudi, durant la dècada de 1990. Ara bé, el seu pes relatiu va davallar, a partir de llavors. L'arribada de població en gran quantitat i de noves procedències expliquen aquest fet. Aquest col·lectiu reunia el 62,8% de la població estrangera l'any 1991, i va passar a representar el 21,9%, l'any 2012. No obstant, la seva evolució mostra una tendència creixent, fins que l'any 2009 detecta una cert retrocés (vegeu figura 3.3).

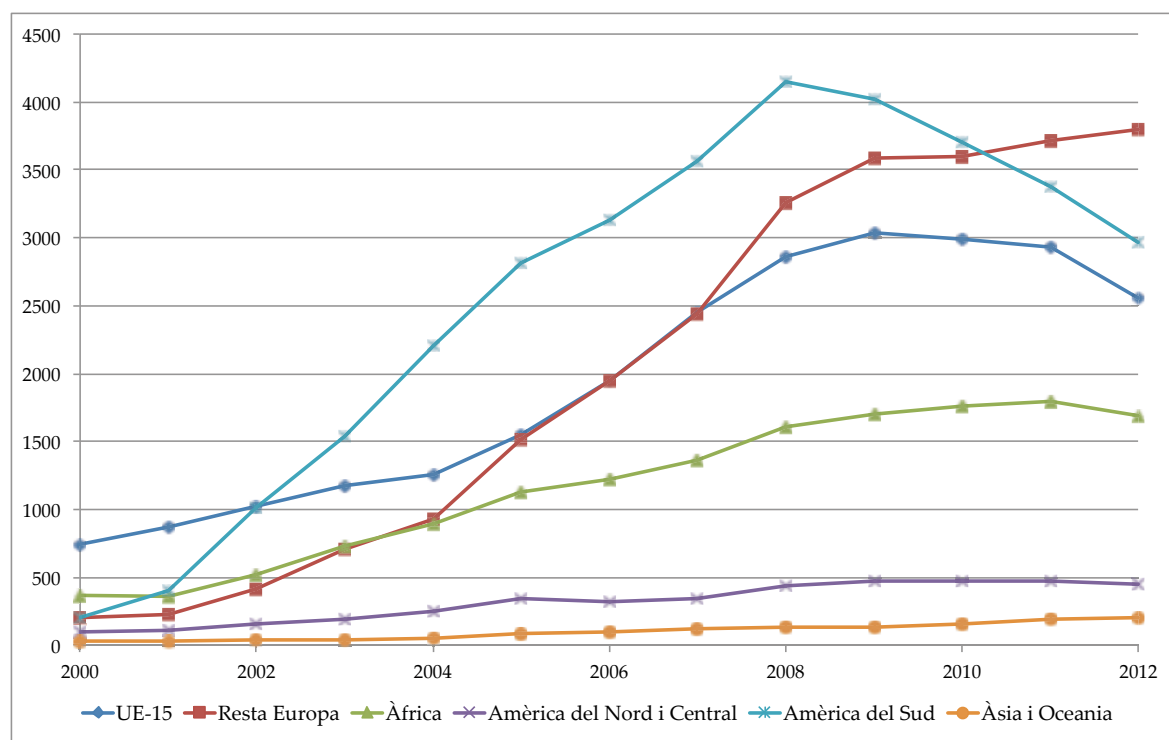
En segon lloc, el grup d'uropeus de la resta d'Europa ha experimentat un creixement considerable, al llarg dels primers anys del segle XXI, superant el grup de la UE-15 (vegeu figura 3.3). L'any 2000, aquest grup representava el 12,4% de la població estrangera i l'any 2012 el 32,5%. Actualment és el grup més nombrós de l'àmbit d'estudi i sembla que la crisi econòmica de l'any 2008 no s'ha traduït en un fre o decreixement de l'estoc d'aquest grup.

En tercer lloc, la població d'Amèrica del Sud experimenta un creixement remarcable a partir de l'any 2001. De fet, en el període 2002-2010 és el grup amb més efectius estrangers. A partir de l'any 2008, el nombre de població disminueix, probablement pels efectes de la crisi i probablement també per l'efecte de les nacionalitzacions (Domingo i Gil, 2007). L'any 2004 la població sud-americana equipara el seu pes relatiu al de la població europea (UE-15 i resta d'Europa). Aquell any, ambdós grups sumen gairebé el 80% de la població estrangera de l'Alt Pirineu i Aran.

I, en darrer lloc, el grup d'africans presenta una tendència creixent, tot i que el seu pes relatiu ha anat disminuint a partir de l'any 2000. Val a dir, però, que s'observa un lleuger descens de l'estoc, l'any 2012. Els dos grups amb un volum i un pes relatiu menor de població, Amèrica del Nord i Central i Oceania, mantenen una tendència creixent al llarg del període i una disminució nul·la o minsa.

En suma, europeus i llatinoamericans conformen els grups de població estrangera més representada a l'Alt Pirineu i Aran. Pel que fa al descens de població provocat per la crisi econòmica de l'any 2008, sembla que no afecta a tots els col·lectius ni amb la mateixa intensitat ni al mateix temps, tal i com mostra la figura 3.3.

Figura 3.3: Estoc de població estrangera, per grans grups continentals. Alt Pirineu i Aran, 2000-2012

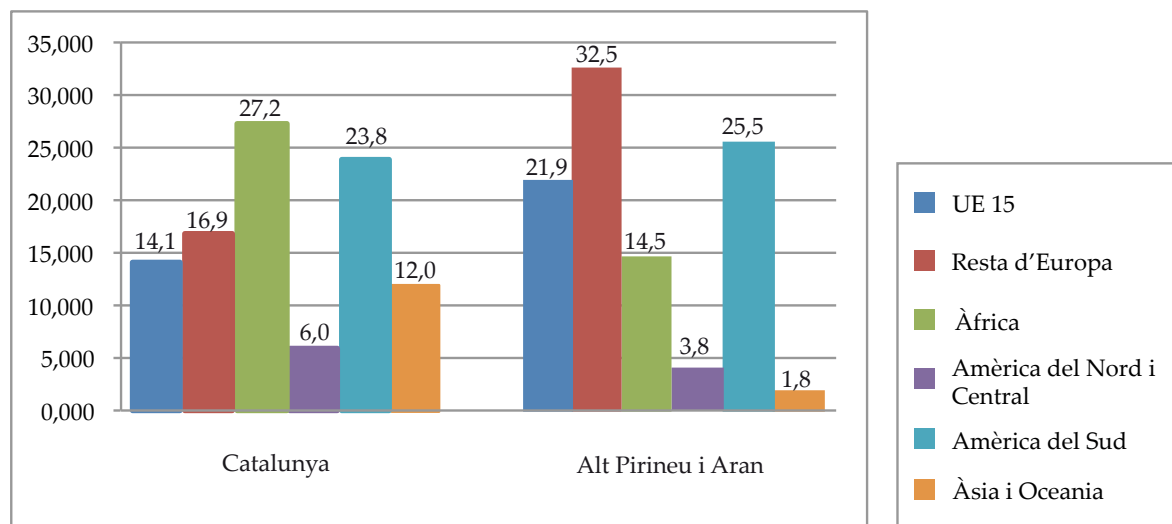

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Cal saber que, la situació del Pirineu es distingeix del conjunt de Catalunya, on el pes relatiu major recau primerament sobre la població d'origen africà (27,2%), i en segon lloc sobre la població d'Amèrica Llatina (23,8%). En canvi, a l'Alt Pirineu i Aran, la primera posició l'ocupen les nacionalitats de la resta d'Europa (32,5%) i després les d'Amèrica del Sud (25,5%) (vegeu figura 3.4). Destaca també, el major pes relatiu de la població de la UE-

15 al Pirineu i en canvi el menor pes relatiu de població d'Amèrica del Nord i Central i d'Àsia i Oceania. Tot plegat dona compte d'una composició per nacionalitats relativament diferent, entre l'àmbit de l'Alt Pirineu i Aran i el conjunt de Catalunya.

Figura 3.4: Percentatge de població estrangera per grans grups continentals, Catalunya i Alt Pirineu i Aran, 2012

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

L'estoc per nacionalitats mostra que la distribució de la població actual consta de romanesos, portuguesos, marroquins, bolivians, colombians, francesos i búlgars, etc. (vegeu taula 3.9). És remarcable el pes que tenen algunes nacionalitats en l'àmbit d'estudi, en relació al conjunt de Catalunya, tot i representar magnituds modestes. En poques paraules, un gruix notable d'algunes nacionalitats es concentra a l'àmbit de l'Alt Pirineu i Aran. Algunes d'aquestes són Portugal, la República de Moldova o Andorra.

Taula 3.9: Volum i pes relatiu de la població estrangera per nacionalitat, Alt Pirineu i Aran, 2012

	Població	% sobre el total de població estrangera a l'ambit	% sobre el total de població estrangera de Catalunya
Romania	2.313	19,85	2,18
Portugal	1.410	12,1	9,23
Marroc	1.147	9,84	0,48
Bolívia	1.096	9,4	2,18
Colòmbia	518	4,44	1,23
França	516	4,43	1,52
Bulgària	502	4,31	3,67
Brasil	353	3,03	1,64
República de Moldova	301	2,58	6,85
Equador	295	2,53	0,5
Algèria	270	2,32	2,98
Argentina	266	2,28	1,01
República Dominicana	249	2,14	1,09
Itàlia	239	2,05	0,49
Perú	181	1,55	0,59
Andorra	174	1,49	19,29

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

En un primer moment, la població estrangera procedia principalment de Portugal, de França, d'Andorra i de Marroc, des de finals de la dècada de 1980 i durant tota la dècada de 1990 (vegeu taula A.5 a l'annex). Tots ells països veïns amb Espanya. Amb el temps, la població ha anat diversificant les seves nacionalitats. Així, mentre l'any 2000 es comptava amb 44 nacionalitats diferents, l'any 2012 es compte amb 73⁷⁸. A partir doncs dels primers anys de la dècada de 2000, algunes nacionalitats apareixen i adquireixen un pes relatiu major, mentre que aquelles més antigues que s'acaben d'assenyalar el disminueixen. Tot i així, el Marroc manté en xifres més o menys estables i Portugal disminueix el seu pes relatiu només lleugerament.

Entre les nacionalitats que assoleixen un pes relatiu significatiu, destaquen, d'una banda, Equador, Colòmbia i Bolívia, els primers anys de la dècada de 2000. I, de l'altra, Romania i Bulgària, l'assoleixen més aviat cap a meitat de la dècada de 2000 (vegeu taula A.5 a l'annex). Amb tot, la nacionalitat amb un pes major ha estat Portugal, entre l'any 1998 i l'any 2007. Només superada per Bolívia l'any 2005 i per Colòmbia en el període 2002-2004.

⁷⁸ Aquesta dada és il·lustrativa només parcialment, ja que les millores en el registre fan pensar en un recull més extensiu de la diversitat de nacionalitats, l'any 2012 respecte l'any 2000.

Des de l'any 2007, però, la primera posició ha estat ocupada per Romania, la qual fins l'any 2004 tenia una presència més aviat escassa. Un darrer aspecte a comentar és la substitució de la setena posició de l'Equador per Bulgària, a partir de l'any 2008. En definitiva, l'estoc de nacionalitats ha anat variant en funció de l'evolució de les arribades de població estrangera.

3.2.2 La distribució geogràfica i l'especialització territorial

En aquest apartat es realitza una aproximació a la distribució territorial de la població estrangera al Pirineu. Es tracta d'una matèria complexa (Pozo i García Palomares, 2011; Recaño, 2002) que, tanmateix, en aquest estudi només podrà ser abordada de manera breu.

Primerament, s'aborda la distribució espacial de la població estrangera, per després abordar-la amb detall, segons la nacionalitat. Cal tenir present, que les xarxes socials són fonamentals a l'hora de dissenyar la distribució territorial, atès que redueixen el cost de la migració (vegeu, per exemple, Massey i Aysa, 2005 o Recaño, 2002). Per tant, la concentració territorial d'immigrants d'una mateixa nacionalitat s'erigeix com un element d'atracció de nous fluxos d'arribada. No obstant, les pautes de distribució territorial es troben influïdes per una gran diversitat d'aspectes. Cal considerar alguns factors com: les característiques socioeconòmiques de la població estrangera, l'estatus jurídic, els motius de la migració, les oportunitats de treball, l'habitatge o les polítiques públiques (Newbold, 1999).

3.2.2.1 concentració en àrees de serveis, amb bones comunicacions i ofertes laborals

El major nombre d'estrangers es localitza a les àrees més poblades del Pirineu. Les comarques amb un major nombre d'estrangers són la Cerdanya i l'Alt Urgell. Ambdues comarques concentren la meitat de la població estrangera. Tot seguit, hi trobem la Val d'Aran i el Pallars Jussà. I, finalment, el Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça (vegeu taula 3.10). Les ciutats que concentren una major quantitat d'estrangers són: Puigcerdà (1.839), la Seu d'Urgell (1.637), Vielha e Mijaran (1.329) i Tremp (1.140).

Taula 3.10: Població estrangera per comarques, Alt Pirineu i Aran, 2012

	Població estrangera	% vertical
Alt Urgell	2.839	24,36
Alta Ribagorça	695	5,96
Cerdanya	3.036	26,05
Pallars Jussà	1.984	17,02
Pallars Sobirà	1.090	9,35
Val d'Aran	2.011	17,25
Alt Pirineu i Aran	11.655	100

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Al voltant del 60% de la població estrangera es concentra a les capitals de comarca, segons les dades més recents del padró de 2012. Tan sols el Pallars Sobirà, compta amb una distribució més dispersa, i no tant concentrada a la capital. El gruix principal es distribueix entre la capital, Sort (42%) i Esterri d'Àneu (22,6%). Una situació similar s'adverteix al Pallars Jussà. El pes relatiu de població estrangera es distribueix principalment entre Tremp (57,5%) i la Pobla de Segur (26%). Amb tot, alguns municipis tenen uns percentatges de població estrangera força elevats respecte el total de població. Alguns municipis superen o freguen el 20% de població estrangera: Esterri d'Àneu (27,4%), Les (26,1%), les Valls de Valira (24,9%), Vielha e Mijaran (24,4%), Vilaller (23,9%), Puigcerdà (20,5%), Sort (19,7%) o Bossòst (19,2%).

En tot cas, però s'observa una concentració de la població estrangera en els municipis de dimensions més grans. Aquesta, en alguns casos és més acusada, com en el cas de la població d'origen asiàtic, mentre que en d'altres ho és menys, com en la població procedent d'Europa, tant de la UE com de la resta d'Europa. Aquests darrers juntament amb la població provinent d'Amèrica del Nord i Central compten amb una presència major en municipis petits. En canvi, la població de nacionalitat espanyola mostra en general una presència més equilibrada entre els municipis de diferents mides, malgrat la major concentració en municipis de dimensions majors (vegeu taula 3.11).

Taula 3.11: Percentatge de població estrangera, segons la nacionalitat i segons la mida del municipi, Alt Pirineu i Aran, 2012

Habitants	Unió Europea (15)	Resta d'Europa	Àfrica	Àsia	Amèrica del Sud	Amèrica del Nord i Central	Total estrangers	Espanyols
Més de 1.000	72,23	71,15	88,97	92,06	84,44	85,46	82,28	70,45
500-1.000	15,63	14,57	4,20	2,65	6,61	6,04	8,77	9,78
250-500	7,79	10,06	5,60	5,29	6,58	4,03	6,56	12,86
Menys de 250	4,35	4,22	1,23	0,00	2,37	4,47	2,40	6,91

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

D'altra banda, el gruix de població estrangera es concentra en municipis amb determinades característiques socioeconòmiques. Considerant els vint primers municipis que concentren més població estrangera⁷⁹ es constata aquest fet. Gairebé la meitat dels individus de nacionalitat estrangera es situen en grans nuclis urbans en expansió industrialitzats o amb una oferta remarcable en el sector serveis i comerç (la Seu d'Urgell i Puigcerdà) i en petits municipis d'alta muntanya en creixement, amb una elevada renda i un fort predomini de les segones residències (Vielha e Mijaran, Naut Aran, la Vall de Boí) (Vera, 2007). En alguns d'aquest municipis es concentren els principals serveis i els principals organismes administratius de l'àmbit d'estudi (la Seu d'Urgell, Puigcerdà i Vielha e Mijaran). D'altra banda, la població estrangera es situa en municipis que tenen un pes representatiu en el sector terciari, però no tant com en el cas anterior, i que tenen també indústria, explotacions agrícoles i ramaderia específica. Alguns d'aquest municipis són: Esterrri d'Àneu, la Pobla de Segur, Oliana, Alp o Vilaller. En menor mesura, la població estrangera es localitza en municipis no industrialitzats amb grans explotacions agràries dedicats a la ramaderia d'equins i bovins (com ara: Sort, Bellver de Cerdanya, les Valls de Valira o Montferrer i Castellbò).

Així, més de la meitat de la població estrangera es situaria en un àmbit territorial caracteritzat pel sector serveis. En alguns municipis predomina gairebé exclusivament el sector serveis, sobretot el turisme i les segones residències (per exemple: Naut Aran,

⁷⁹ El 85% de la població estrangera es concentra en els vint municipis següents: Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Vielha e Mijaran, Tremp, la Pobla de Segur, Sort, el Pont de Suert, Llivia, Oliana, Alp, Bellver de Cerdanya, Les, Esterrri d'Àneu, les Valls de Valira, Bossòst, Naut Aran, Ribera d'Urgellet, Vilaller, Montferrer i Castellbò i la Vall de Boí.

Puigcerdà, Rialp o Vielha e Mijaran), mentre que en altres hi ha més paritat entre altres activitats com la indústria (com ara la Seu d'Urgell) (Vera, 2007). La població estrangera també es localitza amb certa intensitat en municipis caracteritzats per elements com: una activitat ramadera bovina i equina considerable (Montferrer i Castellbò, Ribera d'Urgellet o les Valls de Valira, i en menor mesura Bellver de Cerdanya i la Vall de Boí), una indústria derivada d'aquesta activitat i un sector de la construcció que va tenir un augment força important a principis dels segle XXI (Alp, Esterri d'Àneu, Llivia, Sort o Vilaller).

Val la pena esmentar com de forma similar Soronellas et al. (2011) distingeixen dos tipus de municipis de muntanya que atreuen població immigrada. Els autors distingeixen, d'una banda, aquells municipis que tenen una localització geogràfica específica de la qual en treuen rendiment, a través del comerç o la restauració, i aquells municipis que han desenvolupat el turisme rural i de muntanya, el qual va estar acompanyat generalment d'un sector de la construcció important. En aquests municipis la població agrària ha anat desapareixent i el sector dels serveis vinculats al turisme han guanyat pes. En general, les ofertes de treball d'aquest sector han atret dones romaneses i dones llatinoamericanes, configurant una localització particular d'aquestes nacionalitats a l'àmbit d'estudi. Es constata una menor presència d'africans atès que en general es troben més localitzats en zones amb activitat agrícola i industrial. En definitiva, l'estructura econòmica del municipi incideix en les característiques de la immigració que hi és present (Soronellas et al., 2011).

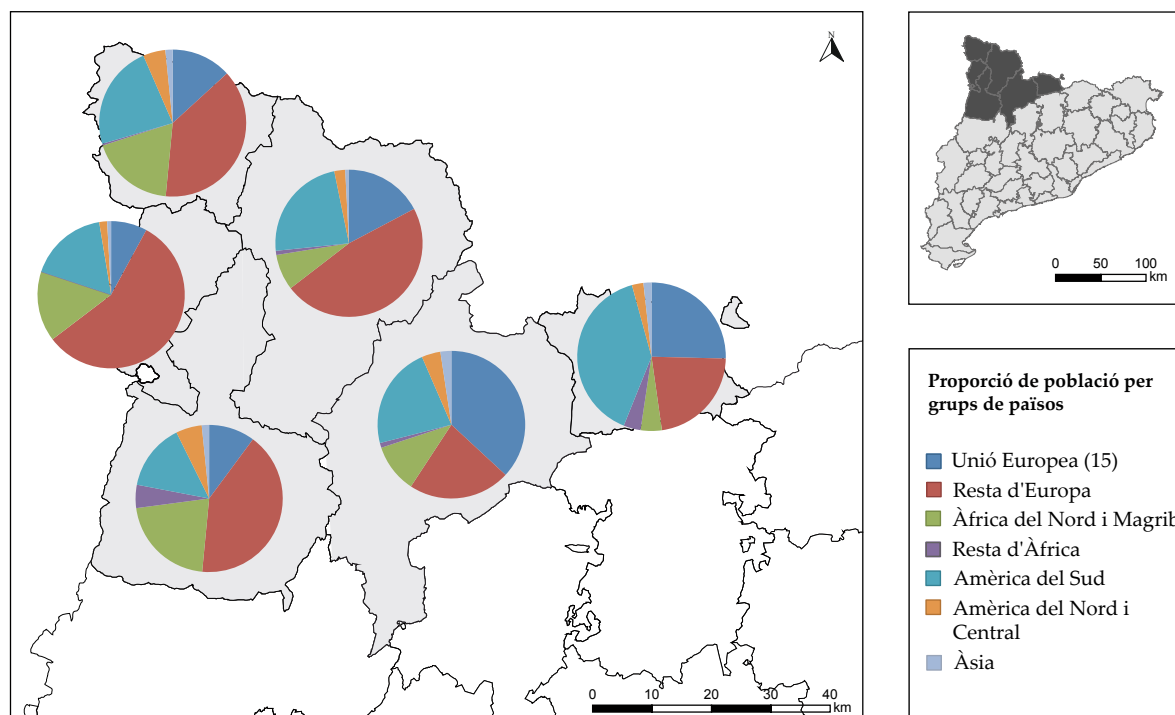
Per acabar, cal assenyalar que la localització de la població estrangera es produeix en municipis que ja experimentaven un augment de la població, ja des de la dècada de 1980. Aportant, en general, un pes significatiu del creixement, en el període 2000-2012. No obstant, en alguns municipis que presentaven dinàmiques regressives, l'arribada de població estrangera ha capgirat la situació, com ara al Coll de Nargó, Oliana, la Pobla de Segur o el Pont de Suert, segons el Padró Continu.

3.2.2.2 Distribució de les diferents nacionalitats i diversitat territorial

L'existència de xarxes socials, familiars o d'amistats, contribueix a dibuixar la composició per nacionalitats al territori. La recerca de suport o d'oportunitats a través de familiars i amics configura pautes d'assentament concretes, que tendeixen a la concentració per

nacionalitats (Antón i Muñoz, 2010; Sandell, 2009; Pascual de Sans, De Miguel i Solana, 2007; Soronellas, 2011; Soronellas et al., 2011; Viruela i Domingo, 2002). No obstant, s'han assenyalat altres elements que cal considerar a l'hora d'estudiar les pautes de localització territorial, com ara les característiques del mercat de treball o de l'habitatge (Parella, 2010; Pumares, Garcia Coll i Asensio, 2006; Soronellas, 2011). Així, amb el temps, s'observa certa difusió al llarg del territori espanyol, en concret cap a àrees de l'interior més rurals i menys densament poblades (Bayona, Gil Alonso i Domingo, 2008; Bayona i Gil Alonso, 2013; Collantes et al., 2010; Garcia Coll i Sánchez Aguilera, 2015; Pascual de Sans, De Miguel i Solana, 2007; Viruela i Domingo, 2002). D'acord amb Bayona, Gil Alonso i Domingo (2008), els Pirineus es caracteritzen per una pes considerable d'europaus i d'americans i en canvi per una presència limitada d'africans. Només al Pallars Jussà el pes relatiu d'africans supera al pes relatiu dels llatinoamericans, després del europeus. Així, cada comarca presenta les seves particularitats, malgrat l'omnipresència de població procedent d'Europa (vegeu figura 3.5).

Figura 3.5: Distribució comarcal per grans grups continentals a l'Alt Pirineu i Aran, 2012

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Considerant amb detall la distribució per nacionalitats, s'observen algunes especificitats. Anteriorment, s'ha esmentat el cas de la presència considerable de portuguesos a l'Alt

Urgell (vegeu taula 3.12), a causa sobretot de l'efecte dispersió provinent d'Andorra. De fet, només a la Cerdanya hi ha un nombre significatiu d'aquest grup, i al Pallars Sobirà en menor mesura. La resta de comarques compten amb un volum més aviat escàs. De forma semblant succeeix amb la població boliviana a la Cerdanya, en el sentit que s'hi concentra una quantitat notable d'aquesta nacionalitat. En aquest cas, la població boliviana suposa el 22% de població estrangera. Així mateix, a la comarca del Pallars Jussà, tant marroquins com romanesos concentren al voltant del 20% de la població estrangera. Mentre els marroquins gaudien de presència a la comarca l'any 2000, els romanesos eren inexistents. El tercer lloc correspon a la població búlgara. Més de la meitat d'aquest nacionalitat resideix al Pallars Jussà. D'altra banda, es pot dir que la població romanesa, tot i estar present a tot el territori, manté un pes relatiu important a les comarques més nord-occidentals, el Pallars Sobirà, l'Alta Ribagorça i la Val d'Aran. Per acabar, com s'ha esmentat més amunt, les comarques limítrofs i amb bones comunicacions amb França presenten un nombre rellevant de població francesa, ja des de l'any 2000. Així com hi ha certa presència andorrana a la comarca de l'Alt Urgell (vegeu taula 3.12).

Taula 3.12: Distribució comarcal de les sis nacionalitats més nombroses a cada comarca de l'Alt Pirineu i Aran, 2012

	Alt Urgell	Alta Ribagorça	Cerdanya	Pallars Jussà	Pallars Sobirà	Val d'Aran
Portugal	1.047	22	370	58	100	
Marroc	240	104		411		195
Colòmbia	235		173			101
Bolívia	213		677		43	134
Andorra	164					
Romania	163	257	311	400	457	674
Bulgària		58		273		
Ucraïna		54				
Equador		71			62	
França			250			107
República de Moldova			145	71		
Brasil				111	72	
Algèria					44	171

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

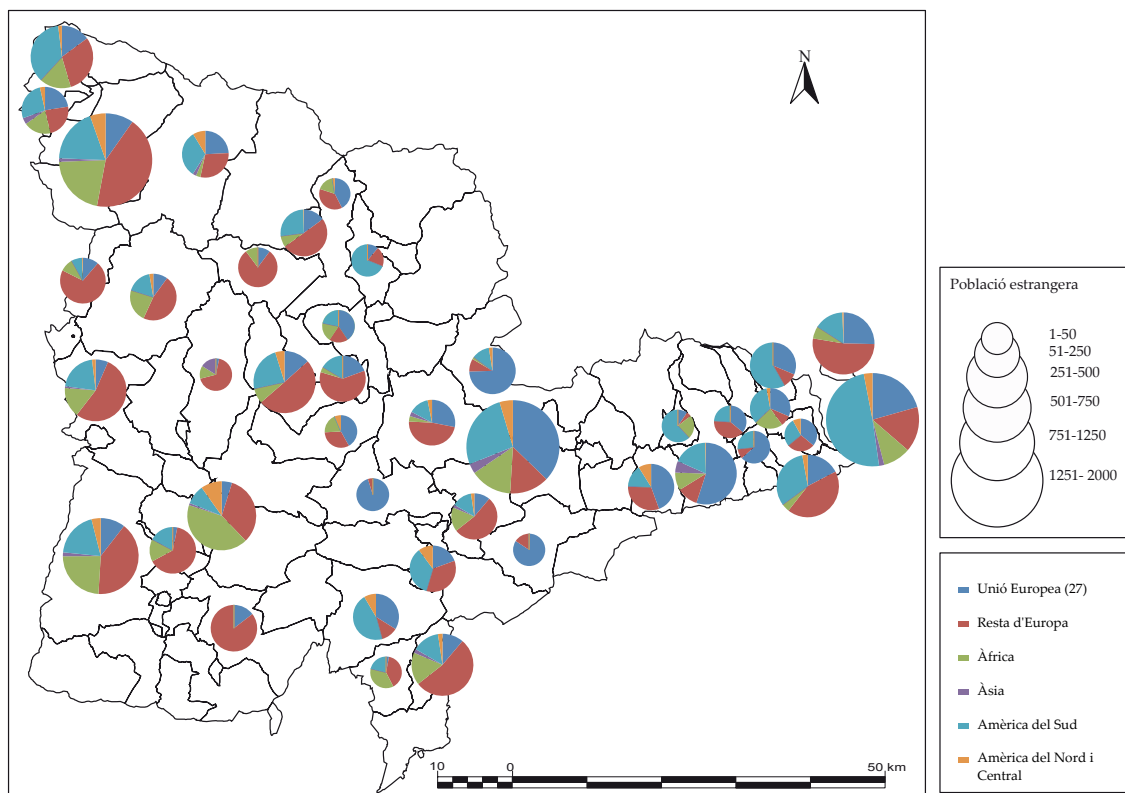
En comparació amb la resta d'àrees rurals de Catalunya, destaca la presència significativa d'uropeus, i en especial de països que no formaven part de la UE-15 (com ara els romanesos o els búlgars). Aquest fet és similar a les poblacions de l'interior de Tarragona, i en menor mesura a la plana de Lleida (Bayona i Gil, 2010). La presència d'aquest col·lectiu és més significativa a l'extrem més occidental de l'àmbit, és a dir a la Val d'Aran, a l'Alta Ribagorça i als dos Pallars. A l'Alt Urgell la distribució sembla més diversa, i a la Cerdanya hi ha una presència notable de Llatinoamericans, gens desdenyable en alguns municipis de la resta de l'àmbit. D'acord amb Bayona i Gil (2010), només a les àrees rurals de l'Empordà hi ha una presència significativa d'americans. Pel que fa als africans, aquests tenen una presència remarcable als municipis de l'extrem occidental, en canvi en tenen molt poca a la comarca ceretana. En resum, destaca la presència notable d'uropeus, sobretot de països que no formaven la UE-15, d'africans a l'extrem occidental, i de llatinoamericans a l'extrem oriental (vegeu figura 3.6).

Seguint amb la distribució pel territori segons la nacionalitat, la figura 3.6 dona una idea de com és la distribució per municipis. Es constata un predomini de població europea, amb un pes rellevant de països que no formaven part de la UE-15, amb algunes excepcions. Per exemple, a Bossòst (Val d'Aran), hi ha una presència notable d'africans i de llatinoamericans; a Peramola (Alt Urgell) i a la Pobla de Segur (Pallars Jussà) la població és majorment de l'Àfrica; i a Coll de Nargó (Alt Urgell) o a Puigcerdà (la Cerdanya), d'Amèrica del Sud.

En alguns casos la presència de població procedent d'uropeus és gairebé total, com ara als municipis de la Vansa i Fórnoles (Alt Urgell), a les Valls d'Aguilar (Alt Urgell) o a Isona i Conca Dellà (Pallars Jussà), amb un gruix rellevant de francesos, alemanys, al primer, i de romanesos, al segon. És probable que els motius que han motivat la migració d'aquestes tres nacionalitats siguin divergents. És per això que és important fer una anàlisi detallada de la composició de nacionalitats per municipis. Un altra mostra d'aquest fet es produeix a dues capitals de comarca, Tremp i Vielha. S'adverteix que compten amb una distribució per grups continentals més o menys similar. Ara bé, a la capital del Pallars Jussà, hi ha sobretot búlgars (20,4% efectius registrats), i en menor mesura marroquins (15,3%), romanesos (9,9%), brasilers (8,7%), moldaus (6,1%), portuguesos (4,3%) o gambians (4,3%). En canvi, a

la capital de la Val d'Aran s'observa una distribució força diferent: romanesos (38,5%), marroquins (10,8%), algerians (10%), colombians (5,3%), portuguesos (4,2%) o dominicans (3,8%). D'altra banda, s'observa que Vielha e Mijaran, a més de concentrar la majoria de la població estrangera, compta amb la majoria dels romanesos de la comarca. El 76% d'aquest col·lectiu resideix a la capital. De forma similar succeeix amb la població búlgara a Tremp, on hi resideix el 85% del col·lectiu o a Puigcerdà amb els bolivians (81%).

Figura 3.6: Distribució de la població estrangera⁸⁰ per municipis per grans grups continentals, Alt Pirineu i Aran, 2012

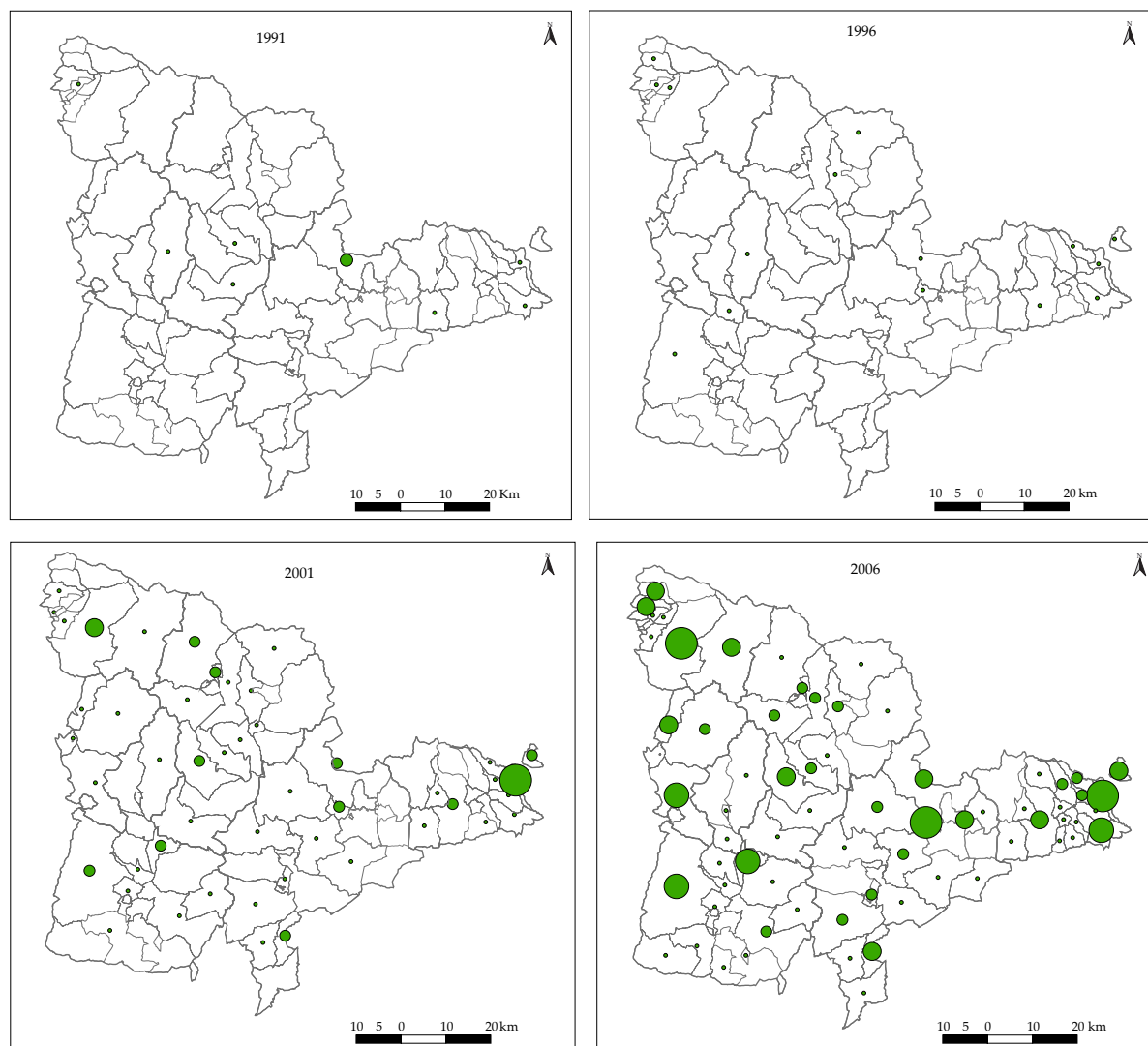
Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

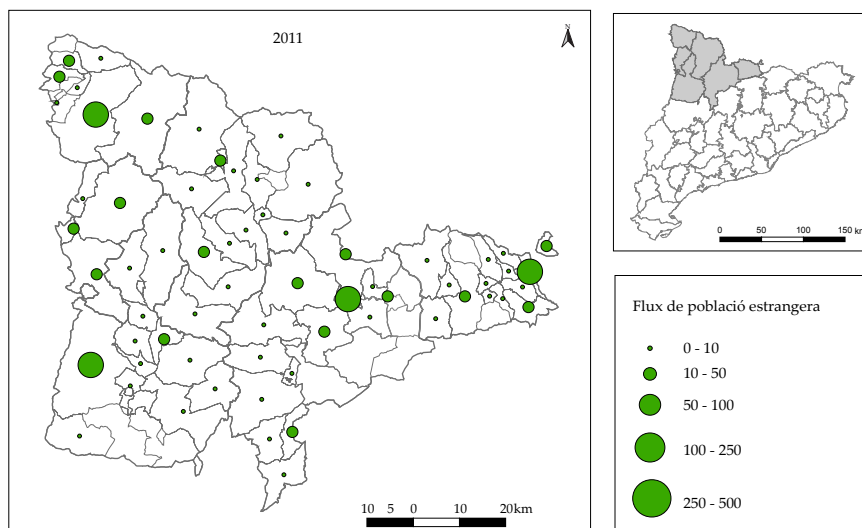
Per concloure aquest apartat, cal esmentar que la distribució actual és el resultat d'una evolució, que comença amb les primeres arribades intenses de població estrangera, a finals de la dècada de 1990. La figura 3.7 mostra com amb el pas del temps pràcticament tot el territori s'ha anat "emplenant" de població estrangera. Es distingeixen dues etapes. La primera etapa, en els anys 1991 i 1996, es caracteritza per fluxos dirigits cap a alguns nuclis afectant un nombre relativament escàs de població. Mentre la segona etapa, des de l'any

⁸⁰ S'ha optat per considerar aquells municipis en els quals hi havia 30 persones o més de nacionalitat estrangera.

2001 fins l'any 2012, el patró consisteix en l'arribada de població estrangera als principals centres urbans i les principals viles pirinenques i la seva posterior intensificació i difusió a quasi tots els municipis de l'Alt Pirineu i Aran. Tots els municipis compten amb alguna persona de nacionalitat estrangera registrada al padró municipal, l'any 2012, si bé, és cert que hi ha municipis on consten només una o dues persones enregistrades. A Canejan (Val d'Aran) figura una persona d'alguna nacionalitat europea, l'any 2012. Altres exemples per il·lustrar aquest fet són: Esterri de Cardós (Pallars Sobirà), on des de l'any 2007 es registren dues persones de la resta d'Europa, o Riu de Cerdanya, on s'enregistren una o dues persones estrangeres, des de l'any 2010.

Figura 3.7: Intensitat dels fluxos d'arribada de població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran, 1991-2012

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

3.2.3 L'estructura per edats i l'efecte rejuvenidor de la població

L'àmbit d'estudi es caracteritza, com bona part de les àrees rurals espanyoles, per un fort envelliment i per una masculinització accentuada, tal i com han assenyalat nombrosos autors (Bustos, 2005; Camarero, 1992 i 1993; Camarero i Sampedro, 2008; Camarero et al., 2009; Collantes, 2005 i 2010; García Coll i Sánchez Aguilera, 1995; García Pascual, 2000; García Sanz, 1996, 2006; Oliva, 1997; Pinilla, Ayuda i Sáez, 2006; Roquer i Blay, 2008). Durant dècades, el despoblament rural ha configurat una població rural envellida i masculina. La causa d'això és, en bona mesura, l'emigració de població jove, i en especial femenina, especialment a partir de la segona meitat del segle XX (Camarero et al., 2009). A més, l'emigració profunda va alterar l'estructura demogràfica rural, cosa que va provocar un descens notable del creixement vegetatiu (Collantes, 2005). Ara bé, la inversió de fluxos migratoris ha modificat aquesta tendència. En altres paraules, la immigració està canviant les pautes demogràfiques rurals, i la immigració estrangera hi té un paper destacat. García Coll i Sánchez Aguilera (2005: 405) ho il·lustren d'aquesta manera:

Estas pautas geográficas anticipan la clave de una revitalización cuya base demográfica reside en un saldo migratorio positivo de estos municipios: ante un amplio abanico de flujos migratorios que coexisten temporal y territorialmente, las migraciones residenciales y, en menor medida, unas corrientes laborales alentadas por las ofertas en el sector servicios (con el turismo como actividad más destacada) se ven reforzadas por la llegada de inmigración extranjera. Este flujo no adquiere en las áreas rurales el protagonismo que tiene en las urbanas pero ejerce una influencia no menos apreciable: en algunos casos ha contribuido a la recuperación demográfica municipal y, en otros, aunque insuficiente para atajar la

disminución total de efectivos, ha ayudado a paliar las implicaciones de la despoblación y el sobre-envejecimiento que planea sobre tantos municipios pequeños.

D'una banda, la immigració estrangera ha alentit l'envelliment del conjunt de la població (Domingo, 2007). És a dir, sense l'aportació de la immigració estrangera la població seria més envellida. Domingo i Brancós, l'any 2000, ja suggerien que l'arribada de població estrangera no seria la solució definitiva a l'envelliment de la població total, entre d'altres factors perquè en un futur aquesta població envelliria. A més, els autors citats esmentaven que la conjuntura econòmica, demogràfica, política i social no és estàtica ni al lloc de destinació ni al lloc d'origen, cosa que pot afectar als fluxos de població estrangera, com s'ha constatat a partir de l'any 2008. De l'altra, alguns estudis s'han fixat en l'impacte en l'estructura per sexe i per edat per detectar els possibles efectes de la immigració estrangera sobre una possible recuperació de la fecunditat i de la natalitat (Izquierdo i López de Lera, 2003; Izquierdo, 2006; Devolder, 2006; Devolder i Treviño, 2007; o Roquer i Blay, 2008). En general, s'accepta l'aportació de naixements de la població estrangera i sobre la fecunditat global (Devolder i Cabré, 2009; Roquer i Blay, 2008).

La població estrangera immigrada al Pirineu es concentra en els grups d'edat d'adults que es troben entre els 15 i els 65 anys (82,4%). Cal destacar que dins d'aquest grup, més de la meitat es concentren entre els 20 i els 39 anys (vegeu taula 3.13). Per tant, hi ha una forta presència del grup d'adults joves. En canvi, la població de nacionalitat espanyola, té un major número d'adults més vells, és a dir els que es troben entre 40 i 64 anys, tot i concentrar la majoria de la població (el 65,7%) en el grup d'adults entre 16 i 64 anys. Per tant, l'estructura per edats de la població estrangera és poc envellida. De fet, la població a partir dels 65 anys representa tan sols un 2,1% del total. Es constata una diferència notable si es compara amb la resta de població de nacionalitat espanyola de l'àrea d'estudi, on la població major de 65 anys suposa un 21% del total, un punt percentual sobre el conjunt de Catalunya⁸¹. On si que hi ha certa coincidència és en la població jove. En ambdós casos, el grup de menors de 16 anys compta amb un pes escàs. En el cas de la població estrangera, aquest pes és del 15,5% en front del 13,3% dels espanyols.

⁸¹ En aquest sentit, existeix un cert contrast entre comarques. Destaca la comarca del Pallars Jussà, amb un 27,7% despoblació major de 65 anys, en contrast amb el 14,5% de la Val d'Aran.

Taula 3.13: Percentatge de població segons nacionalitat per grups d'edat, Alt Pirineu i Aran,

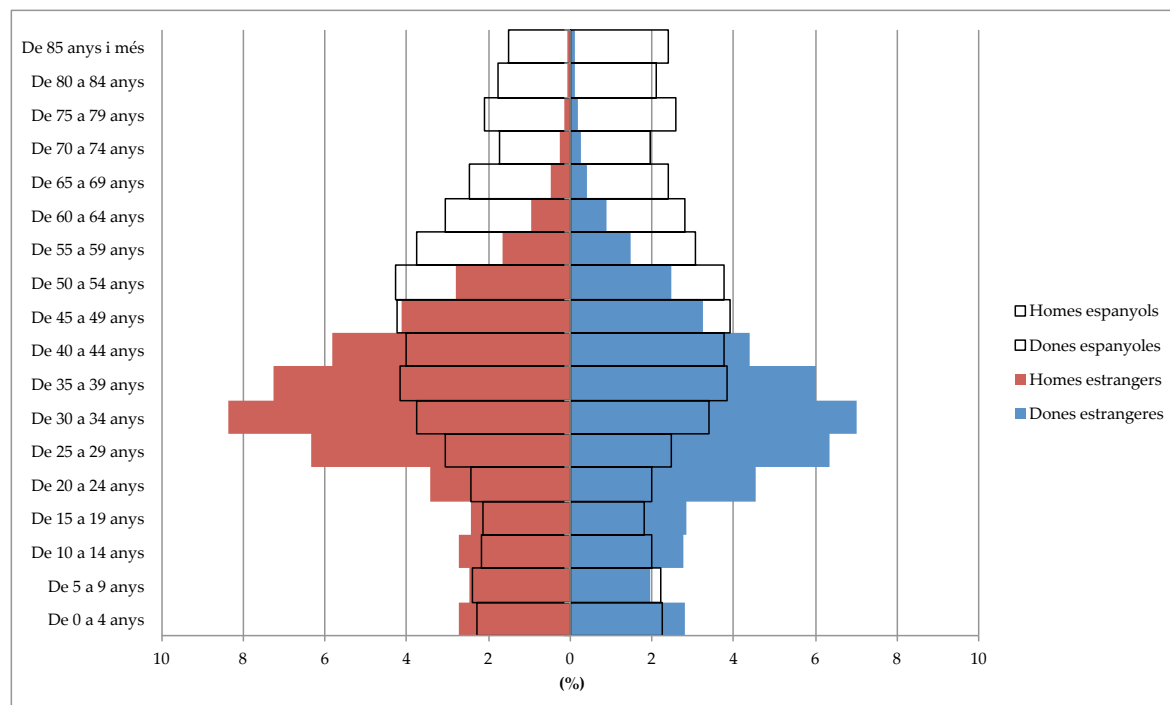
2012

	Estrangers	Espanyols
0-14 anys	15,5	13,3
15-39 anys	54,6	29,0
40-64 anys	27,8	36,7
Més de 65 anys	2,1	21,0

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

Així doncs, es contempen dues estructures per edats força diferenciades (vegeu figura 3.8). L'estructura per edat dels espanyols es caracteritza per una població envellida, lleugerament per sobre la mitjana de Catalunya, i per un pes escàs de menors d'edat. En canvi l'estructura per edats de la de població estrangera es caracteritza per concentrar la seva població en els grups d'adults joves. Mentre que la població espanyola té un índex d'envelliment⁸² del 158%, la població estrangera el té del 13,6%.

Figura 3.8: Piràmide per edats i sexe de la població estrangera i de la població espanyola a l'Alt Pirineu i Aran, 2012

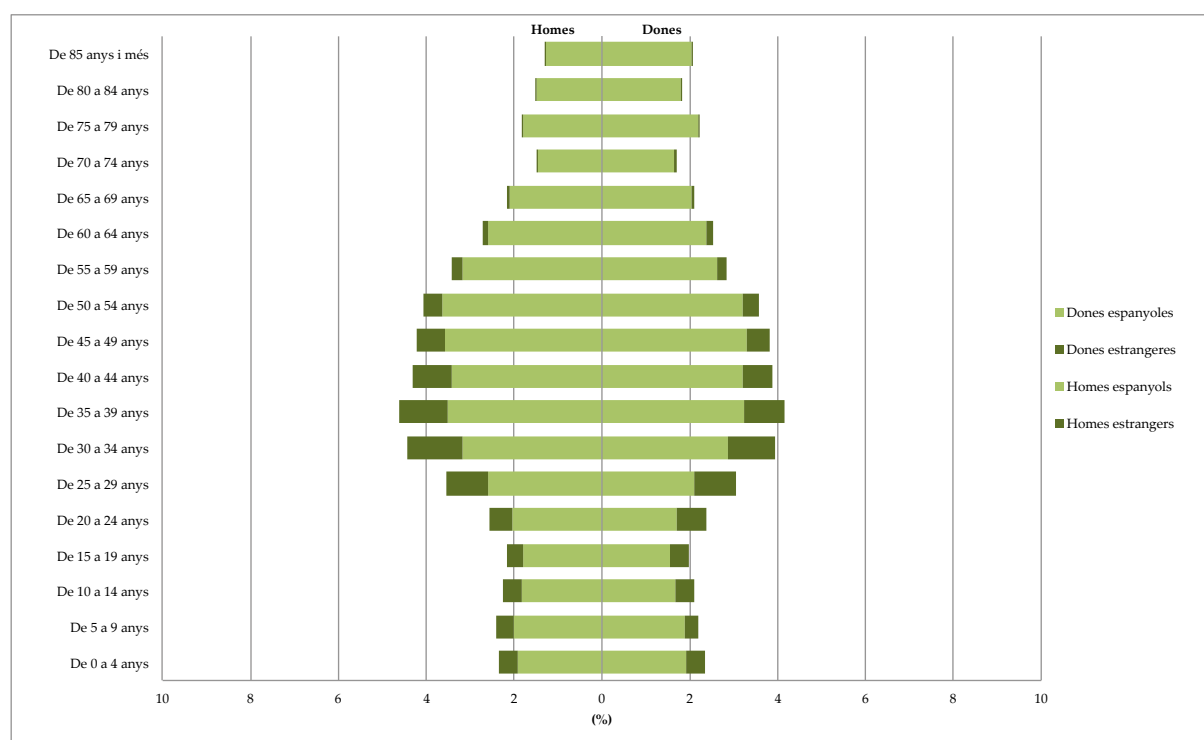

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

⁸² L'índex d'envelliment s'elabora a partir del quocient entre el nombre de persones de 65 anys i més i el nombre de joves menors de 15 anys.

Amb l'arribada de població estrangera succeeix que l'estructura per edats de la població resultant varia (vegeu figura 3.9). Per un cantó, la població total de més de 65 anys ha variat en quatre punts percentuals (de 22% a 18%), entre l'any 2000 i l'any 2012. S'alenteix l'envelliment de la població, bàsicament per l'arribada d'adults joves de nacionalitat estrangera (Domingo, 2007). Per l'altre, sense considerar la població estrangera, l'any 2012, la població major de 65 anys suposa el 21%. En canvi, tenint en compte la població estrangera, el percentatge és del 18%. Això suposa una diferència de tres punts percentuals. Malgrat que els valors poden resultar poc significatius, es troben per sobre el conjunt de Catalunya, on la diferència és de 2,5 punts percentuals i per sobre la mitjana espanyola, on la diferència és poc més d'un punt percentual l'any 2012⁸³.

Figura 3.9: Piràmide per edats i sexe de la població estrangera i de la població espanyola a l'Alt Pirineu i Aran, 2012

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

⁸³ Izquierdo (2006) obtenia una xifra similar l'any 2003.

3.2.4 L'estructura per sexe, la masculinització i les pautes de natalitat

Pel que fa al sexe dels individus de nacionalitat estrangera, la població es presenta força equilibrada, però amb certa predominança del sexe masculí (vegeu taula 3.14). Al conjunt de Catalunya les dades són lleugerament més accentuades (53,1% d'homes i 46,9% de dones) i s'han mantingut força estables des de l'any 2000. A l'Alt Pirineu i Aran hi hagut una certa tendència a la masculinització, amb el pas del temps. En cap cas, però el conjunt de la població estrangera ha superat la població espanyola, pel que fa a la masculinitat de la població, al Pirineu. Ara bé, en alguns casos específics sí que es supera, quan s'observen les diferents nacionalitats. D'acord amb Soronellas et al. (2011), la rellevància del sector serveis vinculat al turisme present al Pirineu ha atret un nombre significatiu de dones. Aquest fet pot haver encoratjat la feminització dels fluxos els darrers anys assenyalats al punt 3.1.1. No obstant aquests fluxos no s'han imposat a un estoc de població estrangera amb major nombre d'homes. Els fluxos masculins superaven els femenins amb escreix durant els anys de creixement econòmic, fet que està segurament íntimament vinculat al creixement intens de la construcció. Cal tenir present, que l'àrea d'estudi és una àrea rural, on de forma general els fluxos d'immigrants masculins són més elevats que els fluxos femenins, a causa del tipus de treball ofert en la construcció o l'agricultura (Camarero, Oliva, 2005: a Sampedro, 2009).

Taula 3.14: Percentatges d'homes i de dones, per nacionalitats, 2000 i 2012, Alt Pirineu i Aran

	2000		2012	
	Homes	Dones	Homes	Dones
UE-15	52,80	47,20	52,15	47,20
Resta Europa	46,54	53,46	54,42	45,60
Àfrica	59,02	40,98	60,36	39,64
Amèrica del Nord i Central	32,98	67,02	42,25	57,75
Amèrica del Sud	37,93	62,07	44,38	55,62
Àsia i Oceania	42,42	57,58	53,66	46,34
Total població estrangera	50,18	49,82	52,08	47,92
Població espanyola	50,92	49,08	55,11	44,89
Total població	100	100	100	100

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

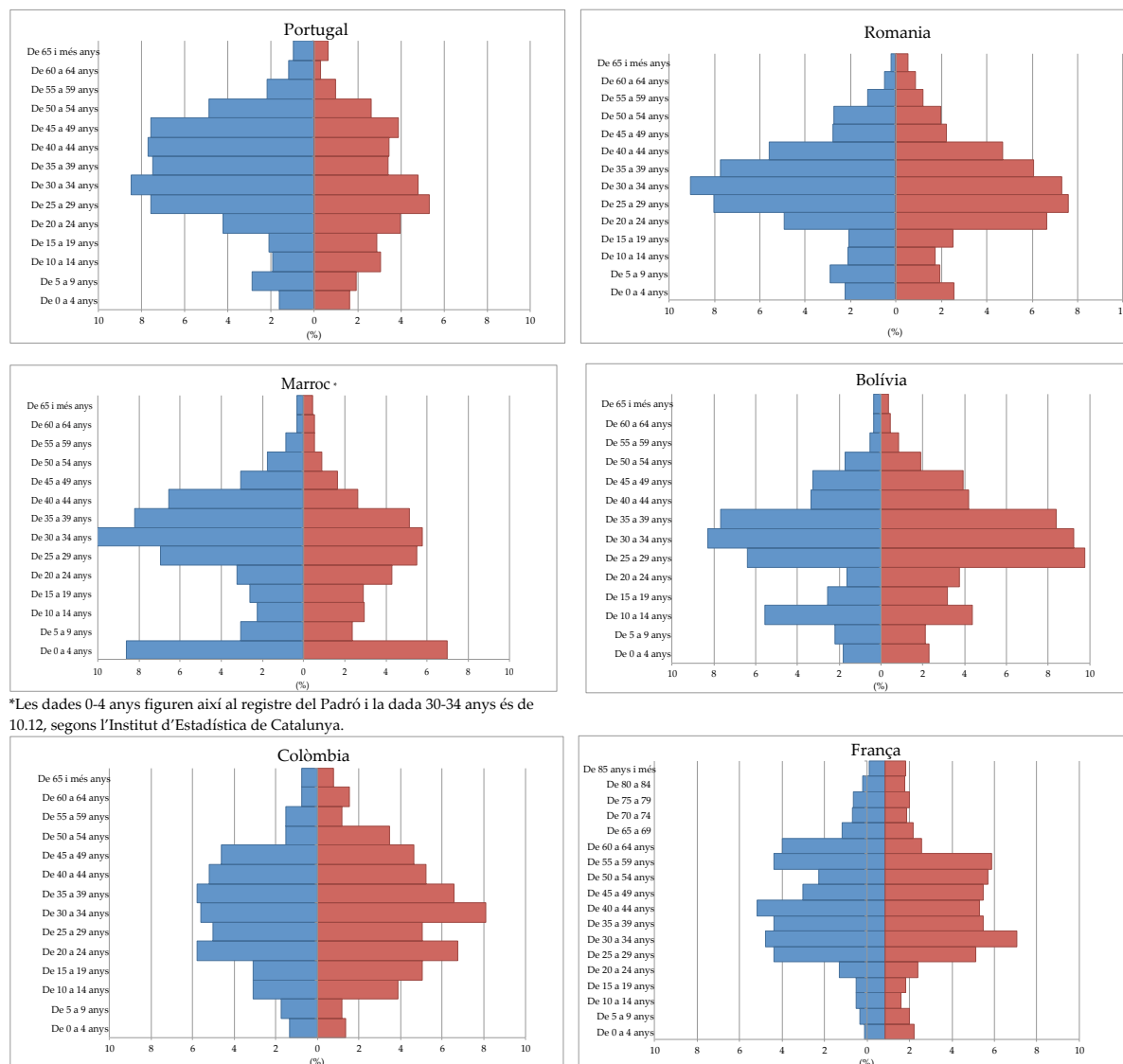
Pel que fa a la predominança masculina, destaquen els africans. La majoria de població africana al Pirineu és marroquina i algeriana (83% dels africans). Ambdues nacionalitats presenten una proporció de població masculina notable (vegeu figura 3.10, per al Marroc). Es pot exemplificar amb el cas del Pallars Jussà⁸⁴, on el 57,6% de la població marroquina són homes. Un altre exemple el constitueix el cas dels algerians a la Val d'Aran, els quals el 65,5% són homes. Les nacionalitats de la UE-15 presenten més efectius masculins que femenins, però en una relació estable al llarg del temps. En canvi, es detecta una inversió en el pes relatiu de les nacionalitats de la resta d'Europa, on l'any 2000 hi havia més dones que homes i l'any 2012 la proporció s'ha capgirat, com succeeix amb les nacionalitats d'Àsia i Oceania.

En el sentit contrari, del continent americà arriben poblacions més feminitzades, tant pel cas d'Amèrica del Nord i Central com pel cas d'Amèrica del Sud. Les nacionalitats americanes amb un volum major són Bolívia, Colòmbia i Brasil (66% de la població sud-americana), al conjunt de sis comarques. La seva estructura per sexes mostra un pes evident del sexe femení (vegeu figura 3.10). És especialment revelador el cas del Brasil, on els homes representen el 35,1% de la població, mentre que les dones suposen el 64,9%. No obstant, es percep en aquest grup, certa masculinització amb el pas dels anys.

En resum, avui en dia, les tres nacionalitats que tenen un nombre major de població a l'Alt Pirineu i Aran (Romania, Portugal i Marroc) compten amb més homes que dones. El seu pes contribueix a definir una estructura per sexes més masculinitzada, a l'Alt Pirineu i Aran. Segueix Bolívia que té major presència femenina, en quart lloc (vegeu figura 3.10).

⁸⁴ La nacionalitat marroquina és la nacionalitat no espanyola que té un major pes al Pallars Jussà, segons dades padronals de l'any 2012.

Figura 3.10: Piràmides de les principals nacionalitats estrangeres a l'Alt Pirineu i Aran, 2012

*Les dades 0-4 anys figuren així al registre del Padró i la dada 30-34 anys és de 10.12, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

D'altra banda, l'arribada de fluxos masculinitzats es produeix en un territori on la població ja de per sí és masculinitzada. La població estrangera ha aportat al voltant de 115 homes per cada 100 dones, en el període 2000-2012. A resultes d'això i amb el pas del temps es comprova que s'ha accentuat la masculinització de la població total (vegeu taula 3.15). Aquest fet es produeix de forma similar al conjunt de Catalunya, on també s'observa cert augment en la relació de masculinitat del conjunt de la població. La relació de masculinitat és de 95,5, l'any 2000, i de 97,7, l'any 2012. Al llarg del període la relació de masculinitat de la població estrangera adopta xifres similars a la relació del Pirineu. En l'actualitat, però, es manté més baixa al Pirineu (108,68 homes per cada 100 dones) que a Catalunya (113,40). Així doncs, la relació mostra que hi ha més dones estrangeres al Pirineu que a Catalunya.

Taula 3.15: Relació de masculinitat a l'Alt Pirineu i Aran

	Índex masculinitat població estrangera	Índex masculinitat població espanyola	Índex masculinitat població total
1998	-	-	103,18
1999	-	-	103,42
2000	100,73	103,77	103,69
2001	105,75	104,18	104,23
2002	110,93	103,97	104,29
2003	118,45	104,16	105,04
2004	117,28	104,72	105,7
2005	124,43	105,33	107,19
2006	123,3	105,41	107,41
2007	121,08	105,79	107,79
2008	122,11	105,76	108,26
2009	118,84	104,47	106,76
2010	114,37	104,34	105,93
2011	111,35	105,09	106,08
2012	108,68	104,81	105,39

Font: Padró municipal d'habitants. Institut d'Estadística de Catalunya

a. Contribució de la població estrangera a la natalitat i a la fecunditat de la població del Pirineu

Tot i el desequilibri en l'estructura per sexes, hi ha un grup de dones significatiu, que es troben en edat de reproducció. Set de cada deu dones estrangeres es troben en edat fèrtil, així que la població estrangera pot contribuir a la recuperació de la natalitat⁸⁵. Des de finals de la dècada de 1990, es detecta un creixement en el nombre de naixements a l'Alt Pirineu i Aran. Per il·lustrar aquest fet, l'any 1990 naixien 431 nadons i l'any 2011 638. Aquest any, els naixements de mare estrangera van suposar el 32,45% dels nascuts a l'Alt Pirineu i Vall d'Aran (vegeu taula 3.16), mentre que l'any 2000 aquesta mateixa xifra era del 6,4%, segons dades del Moviment Natural de Població.

El nombre de naixements creix de forma lleugerament superior al Pirineu que a Catalunya, entre l'any 2000 i l'any 2011 (28,4% i 27,6% respectivament). De la mateixa manera, el pes relatiu dels naixements de mare estrangera és superior al Pirineu que a Catalunya, l'any 2011 (32,45% i 27,96% respectivament). Això contrasta amb el pes ja força elevat que aquests tenien l'any 2000 a Catalunya (8,99%) en comparació amb el Pirineu (6,44%).

⁸⁵ Per tal de saber quina ha estat l'aportació de la població de nacionalitat estrangera a la natalitat, es disposa de dades referents als naixements de mare de nacionalitat estrangera. Queden, doncs, exclosos de la recerca aquells nascuts de mare espanyola i de pare estranger.

Per comarques, s'observa que la incidència del nombre de naixements de mare estrangera és variable. A la Val d'Aran, al Pallars Jussà i a la Cerdanya l'aportació als naixements totals és major que a la resta de comarques de l'àmbit i que al conjunt de Catalunya. La resta, doncs, té un pes relatiu per sota del conjunt de Catalunya i una aportació major dels naixements de mares espanyoles, entre les que destaca el Pallars Sobirà (vegeu taula 3.16).

Taula 3.16: Naixements per comarques, Alt Pirineu i Aran, 2011

	Naixements de mare estrangera	Naixements totals	%
Alt Urgell	39	157	24,84
Alta Ribagorça	12	46	26,09
Cerdanya	57	164	34,76
Pallars Jussà	47	119	39,50
Pallars Sobirà	13	65	20,00
Val d'Aran	39	87	44,83
Alt Pirineu i Aran	207	638	32,45

Font: Moviment Natural de Població. Institut d'Estadística de Catalunya

Així doncs, es constata un fort creixement de la proporció de naixences de mares estrangeres, que ha vingut acompanyat per un increment dels fluxos d'individus estrangers joves. Si tenim en compte que les dones estrangeres en edat fèrtil suposen el 5,5% (4.2639 dones) de la població, i en canvi les dones de nacionalitat espanyola el 18,1% (13.962), s'observa que la natalitat de les mares estrangeres és major que la de les mares espanyoles. De la mateixa manera, la taxa bruta de natalitat (és a dir, el nombre de naixements per cada 1.000 habitants) i la taxa global de fecunditat general (això és el nombre de naixements per cada 1.000 dones en edat fèrtil) verifiquen que les dones estrangeres tenen un natalitat més elevada que les dones de nacionalitat espanyola. Amb tot, destaquen algunes nacionalitats, com ara les dones africanes o les asiàtiques (vegeu taula 3.17).

Taula 3.17: Natalitat i fecunditat de població de nacionalitat espanyola i població de nacionalitat estrangera. Alt Pirineu i Aran, 2011

	Nombre de naixements	Percentatge de naixements per nacionalitat	Taxa bruta de natalitat (TBN)	Dones en edat fèrtil	Taxa global de fecunditat general	Índex Sintètic de Fecunditat (ISF)
Espanyols	240	37,62	3,71	13.962	17,19	1,01
UE-15	24	3,76	8,19	806	29,78	0,95
Resta d'Europa	46	7,21	12,37	1.312	35,06	0,96
Àfrica	51	7,99	28,46	459	111,11	4,03
Amèrica del Nord i Central	14	2,19	29,85	214	65,42	2,21
Amèrica del Sud	57	8,93	16,88	1.419	40,17	1,23
Àsia	7	1,10	36,84	53	132,08	4,5
Total estrangers	199	31,19	15,95	4.263	46,68	1,47
Total	638	100	8,27	18.225	35,01	1,15

Font: Moviment Natural de Població. Institut d'Estadística de Catalunya

L'aportació que fa la immigració estrangera a la natalitat de l'Alt Pirineu i Aran es mesura relacionant la natalitat d'espanyols i la natalitat total per veure quin número de naixements hi hauria en absència de la població estrangera (Izquierdo, 2006)⁸⁶. El nombre de naixements a l'Alt Pirineu i Aran per cada mil habitants decreixeria el 19,4%, sense la contribució de mares estrangeres, l'any 2011 (el 15,7% al conjunt de Catalunya). Des dels inicis del període d'estudi fins ara, l'aportació dels naixements de persones de nacionalitat estrangera al total de naixements ha estat creixent. L'any 2000, aquesta aportació va ser del 3,95%.

Per tant, sembla clar que hi ha una incidència de la natalitat de la població estrangera sobre el total de la població, en el sentit que les persones de nacionalitat estrangera fan augmentar la natalitat. D'acord amb Izquierdo (2006), aquest augment de la natalitat descansa sobretot en el fet que la població que arriba és jove i segurament en menor mesura en les seves pautes de natalitat i fecunditat. Ara bé, l'índex sintètic de fecunditat (ISF o número mig de fills per dona) de les dones estrangeres supera lleugerament al de les dones espanyoles

⁸⁶ Izquierdo (2006), calcula l'aportació de la TBN dels estrangers a la TBN total, mitjançant la fórmula: $(TBN \text{ espanyols} - TBN \text{ total}) / TBN \text{ total} * 100$.

(vegeu taula 3.17). En alguns casos la diferència és notable, com ara en el cas de dones africanes i asiàtiques. Aplicant la fórmula per mesurar l'aportació de les dones estrangeres, com s'ha fet en el cas de la natalitat, s'obté que les dones estrangeres contribueixen a augmentar un 12% la fecunditat (el 7,8% al conjunt de Catalunya). En definitiva, es constata que hi ha una contribució significativa dels naixements de les dones estrangeres en el volum dels naixements totals.

Recapitulant, es pot dir, doncs, que els fluxos d'immigració estrangera que han arribat recentment al Pirineu tenen cert efecte rejuenidor sobre la població. Ara bé, com ja assenyalava Urdiales (2007), alguns aspectes, com ara el retorn dels immigrants o l'adquisició de pautes reproductives espanyoles poden incidir aquesta situació (Urdiales, 2007).